

BERKES BÉLA
CSALÁDI HEGEDŰ

Ez a könyv egy szál hegedű története. A hegedű nagyapámé volt, aztán apámé. Tőle én örököltem. Ha majd meghalok, a Bandi fiamé lesz. Mit láttak a Berkesek, amikor a hegedűre ráhajolva figyeltek vendégeikre? Erről szól az írásom...

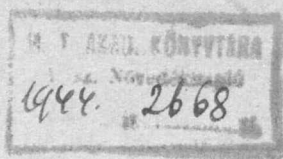
854859

BERKES BÉLA:

CSALÁDI HEGEDÜ

BUDAPEST

Felelős kiadó: Berkes Béla.

May János Nyomdai Műintézet Rt. Budapest

Felelős vez.: Katona József

GRÓF UR A BÁRBAN.

Abban a kis félhomályos, meleg hangulatú ékszerdobozban, ahol mostanában muzsikálok, valamelyik este elegáns fiatalember telepedett le az egyik asztalkához. Aki gyermekségétől kezdve mágnások között élt, az ért a »pedigréhez«. Turfnyelven szólva én a »küllem«-ből is tudok ítél-
ni. Rögtön gondoltam, hogy arisztokrata ifjú lehet, csak nem tudtam hirtelen, hová tegyem? Merthogy nagyon ifjú volt még, pelyhedző állú, abban a korban, hogy még alig kelt ki a tojásból, csak most tanul járni. Valami bánthatta, azért ült ott oly mogorva magányosságban. Mi fájhat egy ilyen fiatal, csinos mágnásgyereknek? Talán szerelme hölgye csunyán nézett rá és azt vette a szívére? Vagy pilótának jelentkezett, repülni akart a fellegek között és — visszautasították?

Mi, éjszakai emberek szemhunyorításból, kis titkos jelekből is értjük egymást.

Az üzletvezetőnek intettem.

— Mondd... — diszkrétén az ifjú felé sandítottam — ki ez a »kétéves«?

Történelmi nevet mondott. Nem csalódtam. Ezt a nevet vagy hasonlót vártam.

Akkor odaálltam a fiú elé és közelhajolva hozzá, így szóltam:

— Gróf úr, most eljátszom azt a nótát, amit a szülei mennyegzőjén muzsikáltam. A mamá-

nak, a méltóságos grófnénak ez volt a leánykori dala.

És muzsikáltam.

A fiú vonásai kjsimultak. Odaadással figyelt, pezsgőjéből nagyot húzott, látszott, hogy felengetett.

Amikor a nóta végetért, bólintott.

— A mamától többször hallottam, hogy ez volt a nótája. De még egy dalt nagyon szeretett...

Mielőtt megmondhatta volna, hogy melyiket, már rá is zendítettem a Kék nefelejcs-re.

A fiatal gróf helyeslően intett. Igen, igen, a mama a Kék nefelejcs-et is nagyon szerette. Aztán eljátszottam még mind a két nagypapa és mind a két nagymama kedvenc dalát is. Akkorra már a gróf úr kipirult, kedvesedett, tán el is feledkezett emésztő bújáról, ami nem is olyan »emésztő«, ha utánagondol az ember. Még egy üveggel kért. Megkínált, de udvariasan elhárítottam.

— Nem iszik? — csodálkozott.

— Amikor muzsikálok, akkor nem iszom.

— Na, a kedvemért...

— Gróf úr, a nagyapám se ivott, az apám se. Ez nálunk tradíció — szerényen mosolyogtam, — mert tradíció nálunk is van...

A fiatal gróf visszanyerte életkedvét, vidáman, mosolyogva távozott és én összemosolyogtam az öreg Nácival, akinek már az apja, a Vak Jóska is a mi bandánkban muzsikált, nagyapám mellett. Mi Berkesek, a nagyapám is, apám is, én is azt tekintettük legszebb feladatunknak: örömet szerezni, kedvet, derűt, hangulatot lopni a magyar világ életébe. Ugy éreztük, hogy a cigány-

muzsika a magyar lélekből fakadt legszebb vallo-
más. Ha a magyar úr mulat, olyan őszinte és
egyszerű tud lenni, mint soha máskor. A maszk,
amit a társadalmi életben viselni kell, lehull róla
és az igazi arca látszik. Állítom, hogy az igazi
cigány tökéletesen ismeri a vendégeit. Az orvos
a testet gyógyítja, a cigány a lelket.

Már régóta terveztem, hogy egy könyvben
beszámolok mindarról, amit tapasztaltam, de föl-
jegyzem azokat az emlékeket is, amelyeket Ber-
kes Lajos és id. Berkes Béla hagyott rám. Igen-
ám, de hiányzik az írói készség. Muzsikus vagyok,
nem író. Ezért ezt a könyvet, amit a tisztelt
olvasó most a kezében tart, nem én írtam. Én csak
tollbamondtam és egy írástudó barátom való-
sággal lekottázva mondanivalóimat, formába ön-
tötte őket.

Aki ebben a könyvben olcsó szenzációkat
keres, aki a régmúlt, vagy a mostani idők szerel-
mi históriájáról szeretné a leplet leszedni, az te-
gye félre ezt az igénytelen kötetet. Pletykálko-
dással nem szolgálhatok. Mi százszor és száz-
szor muzsikáltunk casinói cabinetekben, fülledt
szeparékban, intim kis vadászlakokban, társasá-
gok előtt, ahol az ital, a muzsika és az éjszakai
hangulat varázslatában minden szó és minden
tekintet elárult valamit, de soha minket magyar
úriember nem figyelmeztetett a diszkrécióra,
mert tudta, hogy titoktartásra inteni minket tel-
jesen fölösleges.

Az is volt.

A könyvet nem azért adom közre, hogy mint
a rossz cseléd, a gazdáimat kibeszéljem. Csak
azért, hogy emléket állítsak egy csodálatosan de-
rűs korszaknak, egy örökre elmerült világnak,
amely a történelemben úgy fog szerepelni, mint

a Ferenc József-i korszak. Annak a világnak, ahol az úriság nemcsak jogot, de kötelezettséget is jelentett. Annak a világnak, amelyben az adott szónak szentsége volt. Annak a világnak, amelyben főbelőtték magukat az emberek, ha nem tudtak huszonnégy órán belül fizetni. Annak a világnak, amelyben türelemmel, gyöngédséggel és szívélyességgel közeleedtünk egymáshoz. Bevallom, egyre idegenebbül élek a maiak között és csak akkor vagyok boldog, ha ködfátyolon keresztül elémrajzolódnak a régi emlékek, a régi hangulatok, a régi boldog évek.

Ez a könyv a kiegyezés termékeny, gazdag alkotásoktól duzzadó éveiben kezdődik. Azokban az esztendőekben, amikor a városokban megindult a polgáriasodás, de még teljes gazdagságban, tekintélyben, országvezetői hitűktől eltöltöten éltek itt a magyar főurak. Nálam tudósabb elmék beszélhetnének arról, hány új bank nyílt meg azokban az időkben, hány később hatalmas iparvállalat rakta le alapjait?! Engem a számok és a statisztika persze nem érdekelnék; csak behúnyom a szememet s visszagondolok Károlyi Istvánra, amint befordul a Nemzeti Casinó épületénél, vagy a Péchy Andor piros szekfűjére, a Wimpffen Simon szürke ötösére, a Szemere Miklós számozatlan fiakkerére, a régi Stefánia-útra és a Blaue Katzra.

Hogyan lesz az »aszódi« Lajosból Berkes Lajos, az urak cigánya, aki királyi udvaroknál játszik és mi történik utódaival, az édes magyar földön, erről szól a könyvem.

Munkám minden sorát apám emlékének ajánlom; úgy érzem, hogy szellemében cslekszem, amikor könyvemet szerényen átnyujtom az olvasónak.

»MI LESZ LAJOSSAL?«

Nagyapámat Berkes Lajost, az úrivilág csak úgy ismerte, mint az »aszódi Lajost«. Ezen a néven emlegették, de sokan, mert azokban az időkben a cigányság jeleseiről lényegesen többet beszéltek szép hazánkban, mint manapság. Nagyapám hites feleségével Lossó Erzsébettel Aszódon lakott, szép, tisztán tartott, gondozott, cseréptető házban. Podmaniczky uraságnál volt konvencióban; a szép nótákért, amelyeket a mulatóskedvű, nagyszívű báró merengve hallgatott, búzát, lisztet és sőt élvezett konvencióban. De Berkes Lajos nemcsak Podmaniczky báró kisajátított muzsikusa volt. A földesúr szívesen elengedte Lajosát és bandáját idegen úri portákra is, ha megkérték rá. Így gyakran járt nagyapám a Batthyány birtokra, Dákára, Andrássyékhoz Parnóra, Károlyi László grófhoz Radnóra és más kastélyokba is. Társasági esemény pedig egyáltalán nem zajlott le úgy Magyarhonban, hogy aszódi Lajos bandája hiányzott volna onnét. Csak nemrégiben olvastam Hoeller Móric báró úr szép könyvében nagyapámról. Amikor 1865-ben Keglevich Béla gróf Tápaióságán akadályversenyt rendezett, a futtatások után felcsendült a palotás, amelyet az aszódi Lajos és jeles bandája annyira talp alá húzott, hogy még a versenyszíneikben lévő úrlovasok is táncrea kérték fel a hölgyeket. Később »háromszor három a tánc« hosszúságú csár-

dások és francia négyesek váltakoztak és így virradt meg reggelig.

Az aszódi Lajos mindig régimódi ferencjózsef kabátot viselt, mégpedig két színben: szürkében és feketében, hosszú arany nyakláncot hordott, ami külsejének bizonyos ünnepélyes jelleget kölcsönzött. Egyetlen szenvedélye volt, de erre sokat áldozott: a pipagyűjtés. Ha hallott valami ismeretlen formájú pipáról, amely hiányzott a gyűjteményéből, hajlandó volt napokig utazni ekhós szekéren és aranyakat áldozni, hogy megszerezze. A gyűjtés ősi szép szenvedélye lobogott benne. Én, a kései utód, úgy érzem, hogy a pipagyűjtés sok mindenért kárpótolta őt. Hiszen szerették, szó sincs róla, igen megbecsült muzsikus volt, de a cigányság abban az időben még nagyon lenézett, sőt gyakran megvetett kaszt volt. És emiatt a rátarti, büszke Berkes Lajos sokat szenvedhetett, ha érzéseit nem is mutatta ki soha, mert annál sokkal büszkébb volt. Így inkább beletemetkezett a pipagyűjtésbe és füttyült a világra, amely a cigánynak nem ad társadalmi rangot. Kényesen becsületes volt és így nevelte gyermekeit is. Olyan korban élt, amikor a cigány félig-meddig jobbágy volt, de igazában annak sem számított. Nem adtak helyet a cigánynak a társadalom falai között, így aztán Lajos csakazértis elzárkózott, nem törleszkedett, hanem cigánytestvérei sorsán igyekezett könnyíteni.

Bár a cigánysággal szemben is tartott távolságot; igazában nem nyílt ki senki előtt.

Néha, amikor játszott, ismeretlen dallamok futottak és szöktek ki vonója alól. A banda, — remek, jófűlű, fejük búbjától talpig muzsikus társaság — megbabonázottan hallgatta. Valaki álmélkodva megszólalt:

— Hát ez mi volt Lajos bácsi?

Ő csak a vállát vonogatta.

— Semmi no... csak úgy játszottam. Fejből.

Gazdag képzeletű, bődallamú zeneköltő volt, de a nótáit nem szedték hangjegyekbe, banda bandától tanulta, így lettek közismertek. Ha kérdezték, milyen nóta ez vagy amaz, a cigányok így feleltek:

— Az aszódi Lajos szerezte.

— És mi a szövege?

— Nincs szövege.

Mért annyit sem fáradt a szerzeményeivel, hogy valamelyik nótaköltővel szöveget irasson a dalaihoz. Amikor pedig hírülhozták, hogy Brahms a világhírű zeneszerző az aszódi Lajos dallamait belekomponálta indulóiba, csak mosolygott.

— Ez igazán megtiszteltetés.

— Ezért pénz jár neked, Lajos. Brahms ezreseket keres velük.

— Eriggy mán — legyintett — éljen csak jól az a Brahms, megérdemli. Művész.

Akkoriban a pesti ujságok is megírták, hogy Brahms a világhírű zeneszerző motívumokat vett át az aszódi Berkes Lajos nótáiból.

Történt aztán, hogy az aszódi Podmaniczky kastély és a gazdagtermésű birtok dobrakerült. A múlt században Magyarországon sajnos, elég sűrűn esett meg az ilyen tragédia. Ez a váltózsírálások, a hetekig tartó mulatozások, a szép, de haszontalan könnyelműségek korszaka volt. Az árverésre eljöttek Podmaniczky barátai is, hogy a becses családi ereklyéket megvásárolják a tönkrement báró számára, nehogy a finom és értékes holmik elkótyavetyélődjenek.

Amikor a szomorú aktus lezajlott és a báró már utolsó pillantását vetette ősei hajléka felé, hirtelen megtorpant.

— Hát ez már rendben lenne... De mi lesz Lajossal és a bandával?

A mágnások összenéztek. Igaz, hát Lajos ki-nek fog ezentúl Aszódon muzsikálni?

Podmaniczky gyorsan határozott.

— Lajosék velem jönnek Pestre.

Egyik gavallér még hozzátette:

— Majd muzsikál a Nemzeti Casinóban.

Igy került fel a népes és a cigánysoron első tekintélyű Berkes család Pestre. A tönkrement uraság hozta magával. Aszódon pedig sok évvel később azzal tisztelték meg familiánkat, hogy az utcát, amelyben házunk állt, elkeresztelték Berkes-utcának.

A 67-es Pest, ahová egy őszi délutánon nagyapámék megérkeztek, egyként magán viselte még a régi kisváros emlékeit, de a világvárossá kibontakozó, fejlődő főváros jellegzetességeit is. Az élet csak a mai Belváros néhány utcácskájában hullámozott, a Lipótvárosban még jobbra üres telkek ásítóztak, a Sugár-út, a későbbi Andrásy-út pedig még gyermekcipőben járt. De a magyar mágnások ebben az időben már kezdtek megbarátkozni a gondolattal, hogy nemcsak Bécsben, de Pesten is lehet élni. Néha már hetekig időztek itthon, s egy sor új palotájuk is épült. A királyi pár a kiegyezés szívélyes légkörében gyakran rándult le Magyarországra és ilyenkor Gödöllőn szállt meg. A gögös mágnások, akik néhány év előtt még tüntetően távolmaradtak, amikor Ferenc József és Erzsébet Pestre érkeztek, most, hogy az uralkodó és a nemzet békét kötött, örömmel és nem kis becsvágygal szippan-

tották az udvari élet bódítóan mámoros légkörét.

Nagyapám muzsikált az Arany Sasban, még abban a világban, amikor az urak négyesfogaton robogtak be a szálló udvarába. És játszott az előkelő Angol Királynéban, amelyben nem kisebb vendégek szálltak meg időnként, mint Milán király, II. Don Pedro, a később száműzött braziliai császár, Edwárd, az angol trónörökös, Rudolf királyfi, Ferdinánd, a bolgár cár... És itt lakott állandóan Deák Ferenc, a haza bölcse. A Pesten megszálló úrivilág tanyája volt az Angol Királyné, még abban a korban, amikor nem volt vízvezeték, csak kútak az udvaron.

Fiatal mágnások támogatták Berkes Lajost. Az öreg arisztokraták régi prímásukra, Bunkó Feri bácsira esküdtek. A mágnáskaszinóban — megkezdődött az ellenségeskedés a két párt között. Bunkó Feri, az öreg mágnások bizalmasa, bizony szívére vette, hogy versenytársat hoztak a nyakára. Élére állította a kérdést: vagy ő, vagy a Lajos gyerek.

És ő ment...

Bunkó Feri elkeseredett világgámenése senkinek sem fájt úgy, mint Berkes Lajosnak. Szeretett volna megegyezni vele, játszanak felváltva az uraknak, egyik este Feri bandája, a másik este a Lajosé. Mert a nagyapám olyan ember volt, aki művészetének megkövetelte a becsülést, de tisztelte a más tudását is. Kérlelő szóval állt oda versenytársa elé.

— De Feri bácsi...

— Hagyj, — mordult rá az öreg, — nem egyezkedek.

Igy lett Berkes Lajos a magyar mágnásság

cigánya. Ezt a címét és jellegét örököltette utódaira is.

A kivételes pozíció, amit nagyapám ekkoriban élvezett, természetesen kiváltotta az ellenségek irigykedését.

Akkoriban még a Ferenc-körutat Malom-utcának hívták. A mai Ráday-utcának Soroksári-utca volt a neve. Nagyapámék a Soroksári-utca 33. számú házban laktak, az elsődvarban. Rác Pali, a jogászság és a Pestre felruccanó dzsentri híres primása, a második udvarban. Különösen a nagytehetségű Rác Pali, a »Lehullott a rezgőnyárfa« szerzője acsarkodott Berkes Lajos ellen. Rác Pali hatalmas, szálfatermetű férfi volt. Tizennyolc évig katonáskodott, résztvett az olasz hadjáratban és Milánóban megszőkített egy gazdag polgárlányt, Ferraria Giudittát, akit a botrány után apja férjhezadott Palihoz. Százötvenezer lírát, irtózatosan nagy pénzt kapott hozományul a magyar cigányfiú. Olasz felesége három gyermekkel ajándékozta meg az urát, azután meghalt. Az obsitos őrmester pedig röviddel ezután Pesten tűnt fel és az akkori zenés kávéházakban, a Zrinyiben és a Mexikóban, meg a kis Buzelkában, mint pénzsóró, mulató vendég szerepelt. Ritka érdekes látvány volt, a gavallér cigányőrmester, aki utolsó forintjainak elköltése után zenekart alakított és nevezetes primás lett a hatvanas és hetvenes évek Pestjén.

Rác Pali féltékenységében úgy érezte, hogy a kistermetű Berkes Lajos az ő homlokáról tépdesi a babért és gyakran fitymáló, lekicsinylő hangon beszélt vetélytársáról. Az ellenségeskedés még a Soroksári utcai ház udvarán is megmutatkozott. Rác Palinak rengeteg gyermeke volt; a legenda szerint harminchat és a 36-ik

éppen a mi néhai, kedves, zseniális Rácz Lacink. A Rácz és a Berkes gyermekek az udvaron is folyton vitáztak apjuk kiválósága felett és ezek a veszekedések gyakran közelharcig fajultak.

Bizony, Rácz Pali nem tartotta be azokat a játékszabályokat, amelyek vetélytársak között iratlanul is mindig kötelezőek. Még arra is vete-medett, hogy mágnások előtt, akik valósággal imádták nagyapámat, — szídta, pocskondiázta ellenfelét. Amikor ezt Berkes Lajosnak hírülvítették, az minden harag nélkül csak csóválta a fejét.

— Nem illő dolog az ilyesmi...

Rácz Pali nagyon fenvolt azzal is, hogy amikor egyízben az öreg zseniális Patikáros Ferkóval hegedúpárbajt vívott, a jogászság izzó tün-tetésére a pálmát neki ítelték.

Addig-addig szította az ellenségeskedés tü-zét Pali bácsi, amíg végtére nagyapám elveszítette türelmét és — jó, ha hegedúpárbaj kell, hát legyen hegedúpárbaj, — kiáltással elfogadta Rácz Pali kihívását.

A hegedúpárbaj nagy és műértő közönség előtt, Egressy Béni, Erkel Ferenc és Ábrányi Kornél zsűrizésével, a régi Liczinusban folyt le.

A nagy mérkőzés dicstelenül végződött Rácz Palira nézve. A zsűri egyhangú ítélete szerint a győztes Berkes Lajos lett, aki a versenymuzsikálás után szerényen eltávozott. Pali tökéletesen lesujtottnak látszott; hetekig szót is alig lehetett kicsalni belőle.

A Borsszem Jankóban humoros kép jelent meg, amely Berkes Lajost ábrázolja, amint Rácz Pali hasán áll és vidáman muzsikál.

Igy lett a versenytársból halálíg gyűlölködő ellenség.

»Méltóságos Uram«

Ebben az időben tűnt fel csak igazán Berkes Lajos csillaga.

A mágnásvilág kézzől-kézre adta, uralkodóházakhoz hívták muzsikálni. 1875-ben játszott a német császári udvar előtt. De a sikerek nem kapatták el; csendesmodorú, egyszerű ember maradt, akinek csak akkor villant fel a szeme, ha valami ismeretlen formájú, szépen kiszívott pipát látott valahol.

1874-ben Londonba hívták. Edward, a walesi herceg egyízben odakérte az asztalához. Pohár pezsgőt nyújtott át neki és koccintott vele. o

Akkor, ebbe a megtiszteltetésbe, az öreg Berkes Lajos belepirult.

Befelé élő, mi úgy szoktuk mondani, hogy »magánakvaló« ember volt Berkes Lajos. Ugy gondolkozott, hogy vannak urak és vannak, akik nem urak. Már pedig az urak mindenfajta parancsát teljesíteni kell annak, akit az Isten arra teremtett, hogy engedelmessédjék. Az úr rendelkezik, a cigány pedig muzsikál. Pedig az urak között is sokféle akadt; olyan is, aki estétől reggelig új és új nótákért nyúzza a zenészt, akinek semmi sem elég, a lassú nem elég lassú, a gyors nem elég gyors, kifogásolja a cifrázást, de azt is, ha az elmarad, kevés a lendület, és sok, nagyon sok — a kritika... Az efféle, kákán is csomót kereső úri vendéggel szemben a cigány védtelen.

De azért nem egészen.

Berkes Lajosnak a kellemetlen urakkal szemben volt egy nagy és biztos fegyvere: a humor. Csendes, nem vagdalkozó, még csak nem is sértő humor. De aki ért a szóból, az belepirulhatott válaszaiba.

Akadtt egy fiatal gróf, aki sokat bosszantotta az öreget. Bizony, Lajos nem szenvedhette ezt az urat, aki egy este megszólításával tüntette ki nagyapámat.

— Te Lajos. Valamelyik este hozzám jössz muzsikálni. Mikor van szabad időd?

Az öreg csavargatta a bajuszát.

— Hm... Minden estém foglalt, nagy baj, méltóságos gróf uram.

A gróf felcsattant.

— Mégis... mikor érsz rá?

— Hát... talán 32-én, vagy 33-án.

Az ifjú mágnás nem erőltette tovább a dolgot. Láta, hiábavaló minden. Berkes Lajos nem megy muzsikálni az ő úri házához.

Az urak italos, zenés mulatsága gyakran húzódott el a reggeli órákig. Utána még a kora hajnalban, amikor társzekerek zörögtek az utcákon, Lajos a bandával elment a Vámház-körúti korcsmába villásreggelizni. Ott aztán, mint pater familias, hallgatta a muzsikások fecsegését. Ő maga ritkán elegyedett a beszélgetésbe; inkább csak bólintásokkal jelezte véleményét. De aztán, amikor holtfáradtan ágyba került, az asszony előtt nem titkolózott és sűrűn panaszzkodott is:

— Bizony, már gyakran vagyok fáradt. Ma is alig pihentem. Kora este óta muzsikáltam. Érzem a tagjaimat. Régen csinálom én ezt már. Még nem voltam tizenkét éves, amikor már önálló zenekart alakítottam és jártam vele a szelei és a györgyei búcsúkra. A szabadságharc után, az elnyomatás éveiben az úri házaknál, lefüggönyözött szobákban, hangfogóval, csendben húztam a fájó kesergőket. Asszony, én már öregszem. Járjon most már velem a fiú is.

Ő ránézett a fiára, büszkeségére. Béla, a szőke cigánygyerek, állta az apja nézését.

— Holnaptól velem jössz.

A gyerek nem sokat mert beszélni. A szigorúság, a fegyelem, a szülő iránti néma tisztelet hagyományos volt a Berkes családban. Amit az apa kimondott, az a gyermek előtt szentírásnak hatott. S ezt a parancsot az ifjú Béla boldogan teljesítette, hiszen már évek óta csak egyetlen vágya volt: bekerülni a zenekarba.

Igy történt aztán, hogy 1874-ben, amikor az udvar Gödöllőn rókavadászatot rendezett, a zenét szolgáltató Berkes Lajos fiát is elvitte muzsikálni. A rókavadászat előtt még Besnyőn löversenyeket futottak és azután az egész főrangú világ Gödöllőn találkozott.

A kerti ünnepélyen mindenki megjelent, aki abban az időben udvarképes volt a monarchiában. Az öreg Berkes Lajos, mint később bevalotta, számított arra, hogy őfelsége meg fogja szólítani. Ugyanis az előző évben, amikor Londonban vendégszerepelt és Edwardnak muzsikált, Ferenc József Gödöllőn időzött és egy délután kiadta a parancsot, hogy estére a Berkes banda jöjjön ki hozzá zenélni. Akkor közölték őfelségével, hogy kívánsága teljesíthetetlen, mert Berkesék Londonban játszanak. Amire Lajos számított, az be is következett. A kerti ünnepélyen Ferenc József sétája közben elért oda is, ahol a muzsikások fekete díszmagyarban, amely előírásos öltözködésük volt, játszottak.

A király magához intette nagyapámat.

— Hol volt tavaly, amikor én magát muzsikálni hívtam? — kérdezte tőle magyarul.

Nagyapám a megtiszteltetéstől zavartan és túlságosan hirtelen felelt, mégpedig így:

— Londonban voltunk, Méltóságos Uram.

A király mögött álló Károlyi György gróf elmosolyodott és előre lépve, így szólt:

— Bocsánat, Felség, Berkes Lajos folyton köztünk él és már egészen megszokta a méltóságos címzést.

A király mosolygott és tovább ment.

Hanem az én nagyapám aznapi estéje egészen elromlott. Tudta ő bölcsen, hogy a királyt Felségnek kell címezni és bár számított arra, hogy őfelsége majd kitünteti megszólításával, mégis a nagy pillanat oly váratlanul jött, hogy elkövette a baklövést. Egész este vakargatta a tárkóját s nem lehetett megvígasztalni.

De aztán másnap kiderült, hogy nem történt hiba, mert az udvarnagyi hivatal parancsot küldött a Soroksári-utcába, hogy a zenekar esté megint jöjjön föl. Nem lesz estély. Csak őfelsége akarja hallgatni a bandát.

Ekkor történt, hogy apámat, aki akkor tizenhárom éves volt, a gyönyörű Erzsébet királyné, akit a magyarság akkor már bálványozott, megszólította:

— Fiacskám, el vagyok ragadtatva a muzsikádtól.

Ferenc József, aki soha nem olvadt fel, aki még a császári ház tagjaival szemben is mindig megtartotta a távolságot, ezen az estén ivott és csillogott a szeme, ahogy a királynéval beszélgetett. Ő, aki pongyolában sohasem mutatkozott alattvalói előtt, akiről sok évvel később Theodor Roosevelt, amerikai köztársasági elnök, amikor Schönbrunnban meglátogatta az öreg császárt, azt mondta: »Ferenc József nem is császár... ő maga a császárság..«. — most az egyszer elengedte magát. Még dúdolt is, ami komornyikja

szerint valóságos csoda volt. Tenyerébe hajtotta fejét, s úgy hallgatta, amint Erzsébet királyné tisztá, csengő hangon énekelte:

»Képeddel alszom el, képeddel ébredek...!«

A királyné olyan jól érezte magát, hogy sok mindent kérdezett a muzsikusoktól, sőt még rá is ült Makkai Palcsi cimbalmára.

Őfelsége pedig így szólt Hohenlohe herceghez, a főudvarmesteréhez.

— Adasson a Berkesnek 10 üveg jó egri bort abból a fajtából, amelyikből csak én szoktam inni, s amelyikből a vendégek sohasem kapnak.

A banda éjfél tájban kezdett csomagolni. Az udvartartás egyik embere átadta a bort nagyapámnak, közben elmondta, hogy ilyen szép estéje a királyi párnak már régen nem volt. Az udvar, amely a királyt zárkózottsága ellenére is nemcsak tisztelte, de szerette is, boldog volt, hogy őfelsége ilyen jól érezte magát. Hiszen Ferenc József már akkor tömérdek földi szenvedésen túl volt. Már mögötte volt 1848, Solferino és Königsgrätz is. És még mennyi fájdalom és bánat várakozott rá az idők méhében...

*

Berkes Lajos egyre jobban elfáradt, egyre többet helyettesítette a fia, akit az urak ugyancsak nagyon megkedveltek.

Sokat gondolt a halálra. Mint alázatos keresztényi lélek, hitt az örökkévalóságban, nem félt az elmúlás gondolatától.

Irt egy dalt és azt mondta a fiának:

— Ezt a nótát majd akkor húzzátok el, ha meghalok. A síromnál ezt játszátok.

Ennek a dalnak, mint Berkes Lajos egyéb szerzeményeinek nem volt szövege.

Rác Pali a hátsó udvarban haldoklott. Berkes Lajos átment hozzá, hogy baráti jobbot nyújtson neki.

— Pali te, — szeretett volna valami szépet mondani, valami olyant, amitől két ember a félreértéseken túl összeborulhat és kezet szoríthat egymással, — egy fajta vagyunk... Te is a hegedűnek élsz, én is... Ki tudja, meddig bírjuk. Szorítsunk kezet.

Pali szájalmasan lesoványodva, csontra, s bőrre aszaltan, a halál jegyével az arcán, feküdt az ágyban. Nehezen, vonakodva nyújtotta a kezét. Cigányhiúságában soha nem tudta elfelejteni meggyalázottsága emlékét, a hegedűpárbajt. Mindig mulatós-italos ember volt, aki könnyű kézzel szórta a földi kincseket, Ugyhogy nem maradt pénze késői öregségére. Mindent elherdált. Már érezte, hogy nem szorítja többé kezébe kedves vonóját és ezért hegedűjét is elakarta adni, hogy utolsó napjaiban legyen pénze orvosra meg palikára. És a temetésre is...

Berkes Lajos, aki tudta ezt, csendesen megszólalt:

— Megvenném a hegedűdet.

A beteg felült az ágyban. Szeme kimeredt. Vékony, csontos ujjaival hadonászott.

— *Neked* nem adom! Másnak a feléért odaadom, amit te igérsz. De te nem kapod meg a hegedűmet.

A kimerültségtől visszahanyatlott gyűrött párnáira. Berkes Lajos fejcsóválva, vállatvonva, — csendben, lábujjhegyen hagyta ott a betegszobát.

Az öreg Pali pedig eladta a hegedűjét egy akkoriban feltűnt ifjú csodahegedűsnek, akit Hubay Jenőnek hívtak.

Nagyapám kint állt a Soroksári-utcai ház udvarán, amikor Rác Pali koporsóját hozták.

— Nézzétek csak ezt a kis koporsót. Nem fér ebbe belé a Pali. Nekem lenne jó ez.

Valóban kicsi volt a koporsó; ki is cserélték.

Szegény Rác Pali temetésén nagyapám muzsikált s mögötte száz cigány. Ahogy akkoriban mondták: száz »segédzenész«. A koporsó felett csak két nótát húztak. Az egyik volt apám nótája, a másik Rác Pali szerzeménye: »Lehullott a rezgőnyárfa levele...«

És három hónap múlva Berkes Lajost temették a Rác Palinak szánt koporsóban. Az ő temetésén is ugyanazt a két dalt húzták el a muzsikusok. Ott is száz cigány játszott, könnyekig meghatva s azóta minden valamirevaló cigányt ezzel a két nótával búcsúztatnak, amikor messzi útra indul. Nagyapám végtisztességén megjelent Károlyi István gróf, Rudolf trónörökös és a vel-szi herceg legjobb barátja, Battyhány Elemér gróf a magyar lóversenyzés újjáteremtője, a legnépszerűbb magyar főúr, Teleki János gróf, a kényes mágnás, Beniczky Gábor, Elek Gusztáv huszárezredes, aki olyan biztoskezű puskás volt, hogy a repülő cserebogarat lőtte le és sokan mások, a magyar úrivilágból. Pálmay Ilka, akit Cziráky Jancsi kísért ki a temetésre, elájult. Az egész magyar világ érezte, hogy Berkes Lajossal a magyar cigánymuzsikának szép fejezete zárult le.

BÖRKSZ.

Apámnak, idősebb Berkes Bélának már nagy tekintélye volt a magyar cigányságban, amikor nagyapám helyére lépett.

Hiszen az öreg utolsó éveiben már alig birta a fáradoalmakat s bizony gyakran küldte a fiát maga helyett. Utolsó tiz évében már alig utazgatott; mindig a fia helyettesítette. Berkes Béla már húszesztendőskorában nevezetesség volt, aki után kapkodtak a társaságok; ma úgy mondanánk, hogy »star« volt.

Már az 1878-as párisi világkiállításra is ő vitte ki a zenekart, mert akkoriban nagyapám betegeskedett. A magyar pavillonban egy aranyfrankért tokajit mértek ki, a cigányzenéről a Berkes zenekar gondoskodott. A pavillonban soha nem lehetett helyet kapni, asztalról napokkal előre kellett gondoskodni. Gyakori vendég volt a teremben a két Coquelin és a Comédie több más nagy művésze. Sűrűn jártak oda magyar muzsikát hallgatni a nagy francia zeneköltők: Massenet, Saint-Saens és Delibes. Sok és egybehangzó visszaemlékezésekből tudom, mennyire — nem akarták hinni a francia muzsikások, hogy a cigányok hallásból muzsikálnak. Gondolták, kipróbálják a barnaképzű zenészeket. Delibes eldúdolt egy ismeretlen francia dalt a zenészek és a közönség előtt. Egy perc múlva Berkes Béla és bandája már vele húzták, hibátlanul, az ere-

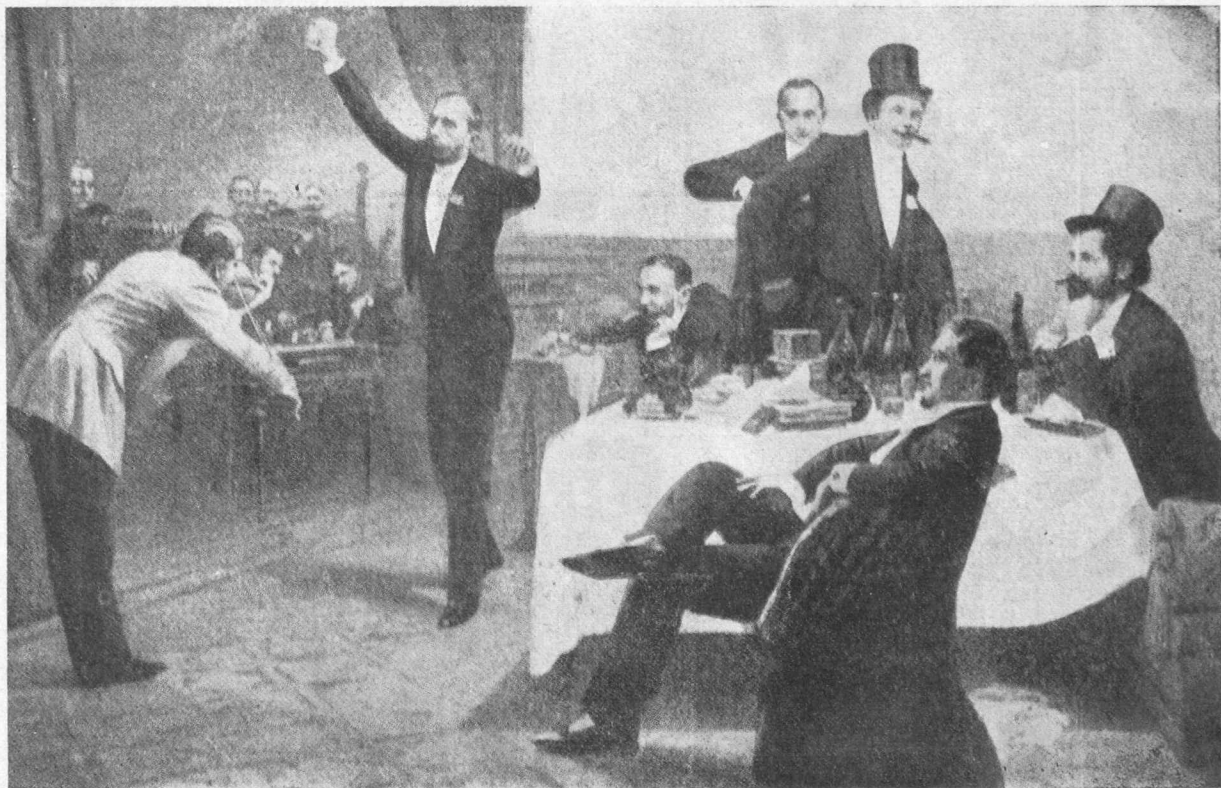
deti ritmusban és egyetlen taktus eltévesztése nélkül. Felzengett az őszinte, álmélkodó tetszés tapsvihara, Delibes apámhoz lépett és meghatótan átölelte. A jelenetet — apámat rendkívül rokonszenvesen állítva be — megírta az Illustration.

Amit minden magyar úr oly természetesnek tartott, hogy a cigány hirtelenében »fejből« tizhúsz új dalt is megtanul hibátlanul egy mulatós éjszakán, — ez a teljesítmény a párisiakból viharos lelkesedést váltott ki. A magyarság, hogy úgy mondjam, »készen kapta« cigányának nótakészségét, muzsikus szívét, dallambőségét, Párisban, Londonban és Berlinben mindez újdonságnak hatott és elismerő csodálkozást váltott ki. Így kezdődött el a cigánymuzsika népszerűsége a hetvenes és nyolcvanas években a nyugaton és higyjék el, nem túlzás, hogy ezen a népszerűségen a magyarság, — amelyről akkoriban az osztrák sorsközösség miatt külön alig beszéltek — sokat nyert. Akadtak sűrűn olyan hangok akkoriban, hogy sok diplomata nem szolgált annyit Magyarország ügyének, mint — egyetlen cigánybanda.

*

A nyolcvanas évek elején egy napon Pestre érkezett Edward, walesi herceg, az angol trón várományosa.

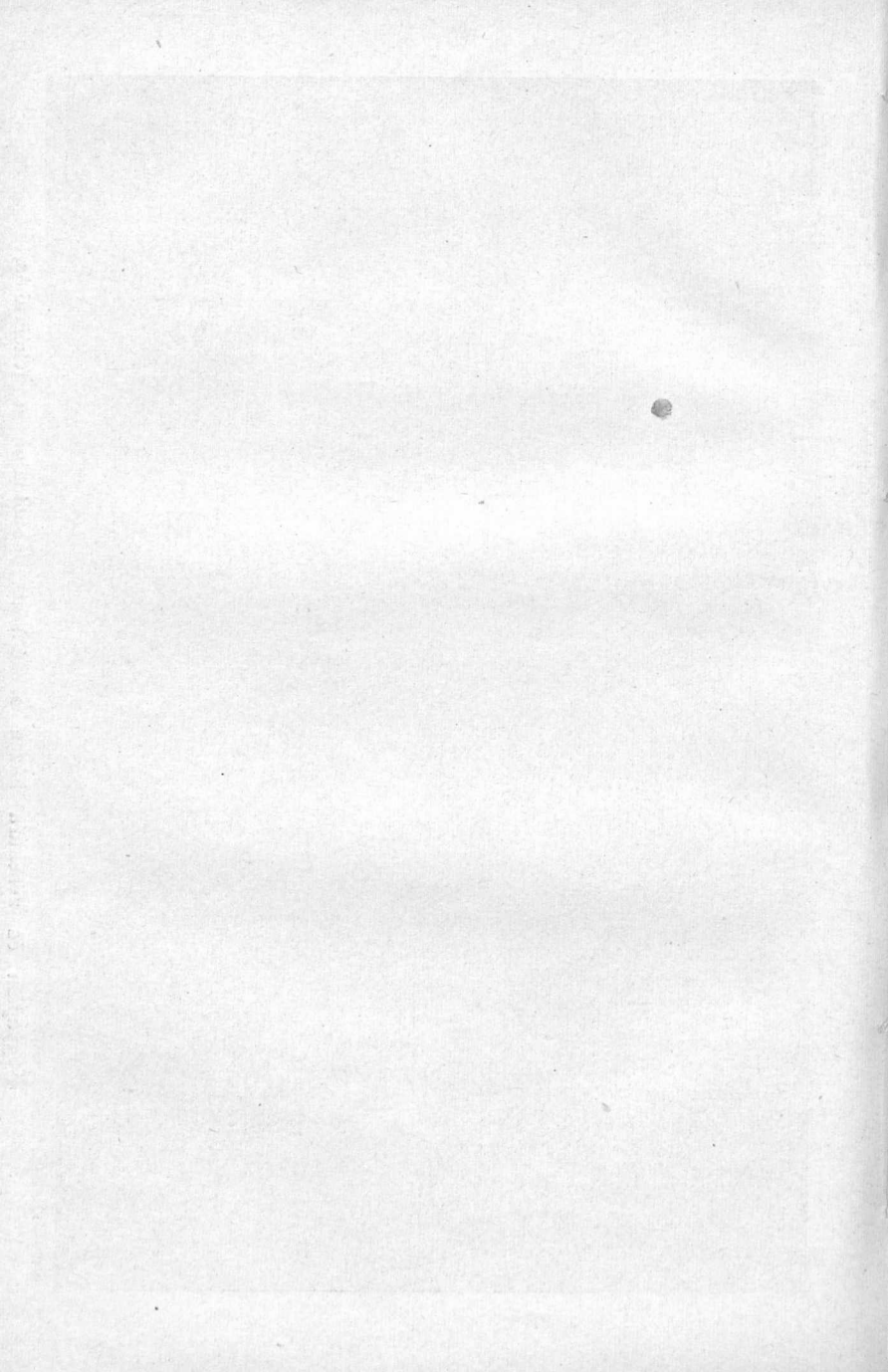
Ha azt mondjuk, hogy a kiegyezés reményteljes esztendeiben gyermekcipőit koptatta szép fővárosunk, úgy nyilván találó a kép, hogy ezekben az időkben olyan volt Budapest, mint a boldog vőlegény, aki fehér székfűvel gomblyukában várja ifjú menyasszonyát. A piruló ara pedig nem más, mint a szép, tiszta Jövendő. Épült,

Szemere Miklós búcsúestélye a Casino lilaszobájában. Apám hegedül.

Nagyapám és zenekara húzza a nótákat. Jobboldalon a fehérruhás, szakállas úr az ifjú Batthyány Elemér.

csinosodott, pallérozódott Budapestünk. A város lakossága büszke volt az utcákra, amelyeket éppen most köveztek, a parkokra, amelyek sajnos, kis számban, de ekkor kezdtek csinosodni, a palotákra, amik hetek alatt emelkedtek ki a malter- és kötömegekből. A nagyvárosiasság folyamata ekkor volt a legharsányabb, a legbuzgóbb. Már híre járt Európában annak, hogy nálunk lehet a legelfeledettebben mulatni, itt csókolnak a legédesebben és leghevesebben a hölgyek, itt a legízesebbek a nedvdús gyümölcsök és legkövérebbel a marhák, amelyekből hagymás rostélyos készül gondos szakácsnői kezek tevékenységével.

Vajjon, mi vonzotta Pestre az angol trónörökös? E földi örömök utáni vágy, vagy pedig a brit kereskedelmi és ipari érdek, amelyek szolgálatában az angol trónörökösnek állandóan utazgatni kellett? Azt hiszem, mind a kettő.

Az bizonyos, hogy Budapest túlradó örömmel és vendégszeretettel fogadta Edwardot.

Már a második estén nagy vacsorát rendeztek tiszteletére a Nemzeti Casinóban. Ezen az estén a magyar mágnásság színe-java, akkoriban úgy mondták, »crem«-je jelent meg. Az ültetési sorrendet hosszadalmas és diplomatikus megbeszélés előzte meg. Isten ments, hogy bárki terhére és várható sértődöttségére tapintatlanság történjék. Így aztán Edward jobbján Kóburg hercegnő és Esterházy Pálné, balján Károlyi Pálné, szemben Esterházy Móricné és Senyey Pálné ült. A hangulat eleinte inkább megilletődött, mint kimért volt; de aztán csakhamar felolvadt, mert az angol királyfi olyan kedvesen és elmésen diskurált és udvarolt a hölgyeknek, hogy a társalgás pajtási hangú lett.

Az este sikere érdekében Károlyi István gróf a nagyúr, — akinek lovait még eszeveszett öldöklő finisben sem ostorozhatta a zsoké — buzgólkodott. Ő hívta apámat és zenekarát az estélyre. Edward sűrűn rámosolygott apámra, aztán az egyik mágnáshölgy felé fordulva megjegyezte: — Nagyon tetszik nekem ez a Börksz (Berkes).

Amikor a hangulat, a pezsgőzés és muzsika bódulatában egyre inkább emelkedett, a szürkésbarna arcú Károlyi István gróf odalépett apámhoz:

— Béla kedves, — mondta, — menjetek át a lila szobába, ott folytatjuk a mulatást.

A lila szobába már csak intim társaság jött fel, nekik muzsikált a fekete díszmagyarba öltözött Berkes zenekar. Apám próbált játszani kerítőket, idegen dalokat is, mire a velszi herceg magához intette:

— Nem, nem ezeket.. Magyar nótákat kérek.

És amikor a szép magyar nóták felcsendültek, Edward nagyon meghatottan, mélyeket szívtott szivarjából.

Azon az éjszakán három óra hosszat muzsikált apám Edwardnak, de a következő éjszakai multság már egészen a déli órákig kihúzódott.

Érdekes, hogy az angol trónörökös megpróbálta a magyar lassú csárdást is táncolni, de bárhogy igyekezett, nem sikerült, kedvszegetten abbahagyta.

— Nem megy.

Évtizedekkel később, amikor unokája, a későbbi VIII. Edward, Pesten az én muzsikámra próbált lassút táncolni, ő is belesült.

Mert az évek telnek-mulnak, a szereplők változnak, de úgy látom, az események megismétlődnek.

A szép éjszaka után Edward mosolyogva bevallotta, hogy nagyon megkedvelte Börkszt és megkérdezte barátaitól, vajjon mit szólna Festetich Tasiló, ha levinné a bandát hozzá Keszthelyre. »Örülne« — ez volt a válasz, — »ő is szereti a Bélát«. Az angol trónörökös nem is várt további biztatásra és a különvonaton, amelyet Edward rendelkezésére bocsátottak, egyik kocsiban Berkes Béla és zenekara utazott. A banda egy hétig húzta a szép magyar nótákat a keszthelyi kastélyban. Ez a hét a patinás, hatalmas, több, mint háromszáz szobás kastélyban, egész életre emlékezetes élménye maradt apámnak. — Festetich Tasiló ekkor kedvelte meg Béláját. A gögös, zárkózott nagyúr, akit kortársai oligarchának tartottak, később is bármit megtett volna, amit Berkes Béla kért tőle. Csakhogy Berkes Béla soha senkitől nem kért semmit.

1885-ben országos kiállítást rendeztek Budapesten. Rudolf trónörökös ideája volt a kiállítások rendezése. A bécsieké is, a pestieké is. A pesti kiállítás sikere érdekében sokat buzgókodott a trónörökös, gyakran látogatva el Budapestre, ahogy ma mondanák: rangrejtve. Kíséret és feltűnés nélkül szeretett sétálni a szakállas, széparcú ifjú trónörökös a kacsakaringós budai utcácskákon, meg a Városliget fái és bokrai között. Itt felszabadultnak érezte magát, lépéseire nem vigyázott a titkosrendőrök hada, mint a császárvárosban, itt valósággal sütött feléje a magyarok nagy szeretetének melege. Ő, aki utálta

az osztrák és a cseh arisztokráciát, a magyar mágnásokkal nagyon jól érezte magát, például Károlyi Istvánnal egészen szoros barátságot kötött.

A kiállítás Dobos-pavillonjában játszott a Berkes zenekar és a pavillont előkelő vendégek látogatták. Edward trónörökös, aki a kiállításra szóló meghívásnak szívesen tett eleget, és örömmel üdvözölte Börkszt, Vilmos herceg, a későbbi II. Vilmos császár, Rudolf trónörökös és kedveltje, Kóburg Fülöp herceg.

Akkoriban mondogatták a pesti cigányok, némi irigységgel hangjukban, hogy Berkes Béla már csak királyoknak és főhercegeknek játszik. Mert apám minden délben a Várban muzsikált, a felséges vendégek előtt, este a Dobos-pavillonban a félreeső sarkokban is kékvérűek ültek, majd amikor a kiállítás végetért, a banda leruccant Nagykarolyba, ahol Rudolf trónörökös pihent s mindaddig, amíg a »király úrfi« — így nevezték a cigányok Rudolfot, — ott tartózkodott, a zenekar is ottmaradt az ő vidítására. Rudolf rajongott a cigánymuzsikáért s amikor fürdött, a kádjában is kedvenc dalait, az »Édesanyám is volt nékem«, a »Képeddel alszom el« és »Ha én nagyságos úr lehetnék« dallamát fütyörészte. Az osztrák és cseh urak bámultak és igyekeztek igazodni a trón várományosának ízléséhez. Így történt, hogy a bécsi mágnások, a Lobkowitzok, Auerpergek, Thunok, Schwarzenbergék, Lodzonok, Trautsonok, Attemsek, Starhembergek és Wolkensteinok is megbarátkoztak a magyar muzsikával, amit szerénytelenség nélkül szólva, kicsit az apám tett divatossá az udvari körök előtt.

»AZ ÉN UDVARI CIGÁNYOM«

Már nagyapám, Berkes Lajos (a mágnessok úgy mondták: a Laos) bandájában is nagybögös volt Vidák Gyuri, a szittyia Vidák, aki hangszerének tökéletes művésze volt. Azóta, hogy Edward megkedvelte a Berkeseket, a zenekar tavasszal mindig Londonba utazott vendégszereplésre. A szittyia Gyuri ott halt meg az angol fővárosban, ott is temették el. A lánya, Katalin, apám gyermekkori szerelme volt. Az öreg Gyuri italos, könyvelő ember volt; Katalin reggelig varrt, dolgozott, hogy familiáját eltartsa. Apám nem sokat habozott: feleségül vette szerelmesét.

A nyírettyű hol ábrándos, hol víg járása a húron, gyakran hangol vágyakat, sőt mély érzelmeket is a hölgyek szívében. Az apám is kapott illatos levélkéket, még hétágú koronás borítékokban is. Bátorító és szenvedélyes pillantásokkal is találkozott, amelyek tüzes női szempárokból lövelltek feléje. Férfi volt s az efféle kínálkozásoknak nehéz ellenállani. De amikor a házasodásra gondolt, a maga fajtájából szemelt ki asszonyt magának, mert nem akarta, hogy amikor a szerelem tüze ellobban, az asszony lenézze őt és megbánja választását. Büszke volt, mint apja, a Laos; büszke arra, hogy cigány és hogy muzsikus. Húséges, derék asszonyt akart, nem pedig divatos, puccos szépséget. És drága anyámban olyan dolgos, takarékos, húséges fe-

leséget, gyermekeinek szerető anyját kapta, hogy mindig csak bálványozni tudta Katinkáját.

Az egyik Derby-ebéden az Angliában tartózkodó Rudolf királyfi is megjelent. Edward és Rudolf a nagy korkülönbség ellenére is jóbarátok voltak. Nemcsak hivatalos alkalmakkor találkoztak; keresték egymás társaságát. Szellemileg is sok volt a hasonlatosság közöttük; szórakozásaikban is jól érezték magukat együtt. A nők, a finom étkezés, a vadászat, a muzsika közös szenvedélyük volt. Az ebéden, amely a késő alkonyi órákig húzódott, apám egy dalt játszott Edward fülébe. A brit trónörökös meleg hangon így szólt apámhoz:

— Maga az én udvari cigányom.

Mire Rudolf felkapta a fejét:

— De bizony a Béla az én udvari cigányom.

A zenekar legfőbb pártfogója természetesen a trónörökös volt Londonban, de kézzől-kézre adták őket az arisztokraták is, Roseberry, Dudley és Lewelstone lordok és a legfinomabb klubokban, a Traveller-ben, a St. James-ben és a Cosmopolitan-ban is muzsikáltak. Így aztán már nem is hathatott különösebben apámra az a rendkívüli megtiszteltetés, hogy Edward sajátkezű lveélben hívta meg muzsikálni Viktória királynő ötven éves uralkodói jubileumára. Apámtól tudom, hogy mi csoda pompával és fénnel ment végbe Londonban a jubileumi ünnepség. Valamennyi európai udvar képviselte magát. Ausztria—Magyarország nevében Rudolf trónörökös reprezentált. Őt érte a kegy, hogy a matróna Viktória belé karolt az ünnepi ebédre menet s így Rudolf megelőzte az ott lévő királyokat. Az ebéden apám muzsikált. Amikor Rudolf meglátta őt, hozzálépett és így köszöntötte:

— Jó napot, kedves Béla, örülök, hogy látom.

Edward és Rudolf fontos diplomáciai tárgyalásokat folytattak a jubileumi ünnepségek alatt. Gyakran órákhosszat tanácskoztak, de a vége mindig az lett, hogy apámat hívták. Ilyenkor már mind a ketten nagyon fáradtak voltak s különösen feltűnt Rudolf arcának gyűrött sápadtsága. De úgy látszott, a bonyolult és megoldhatatlannak látszó kérdések megvitatása után a két nagyurat legjobban a cigánymuzsika tudta felüdíteni és felfrissíteni.

Amikor a jubileumi díszmenet a Buckingham palotából a Piccadilly Circus felé kígyózott, a programm egyik pontja az volt, hogy a Berkeszenekar Rotschild lord palotájának erkélyén húzta a nótát. Bátran mondhatom, hogy azokban a percekben egész Európa apámat figyelte. Már pedig ott valósággal hemzsegték a királyok, fejedelemek és az uralkodóhercegek.

Támadt is egy legenda később, hogy amikor apámat unszolták, mesélje el, hogy ültek a vendégek a jubileumi díszebéden, így felelt:

— Egy király, egy cigány...

Apám ezt a pletykát mosolyogva megcáfolta. Soha nem mondott ilyesmit. Nem is lett volna jellemző rá.

GÖRGÉNY.

Néhány hónappal a londoni ünnepek után apám Festetich Tasiló keszthelyi kastélyában muzsikált, amikor távirat érkezett. A sürgöny apámat másnap két órára a Keleti pályaudvarra rendelte. Az volt az utasítás, hogy a zenekar ott szálljon be az udvari vonatba, amelyen Rudolf trónörökös Görgénybe ment vadászatra. A trónörökös parancsa természetesen szent volt s Festetich Tasiló herceg készséggel beleegyezett abba, hogy a zenekar utazzon el. Alig szállt be a banda az udvari vonatba, amikor a fülkébe benyitott Rosner báró, a trónörökös főudvarmestere:

— Berkes Bélát keresem.

Apám előrelépett.

— Parancsoljon kegyelmes uram.

Rosner báró közölte apámmal, hogy őfensége kéreti, pár emberrel menjen be a fülkéjébe.

Rosner báró bevezette a kis társaságot az egyik kupéba, ahol az ablaknál egyedül állt egy úr, akit apám nem ismert.

Akkor az illető megszólalt:

— Mi az, Béla, szakáll nélkül meg sem ismeresz?

Valóban a trónörökös volt. De apám őt mindig csak szakállal látta, most pedig tökéletesen sima volt az arca. Apám valamit zavartan motyogott, mire a trónörökös közbevágott:

— Na, semmi baj Béla, csak egy kicsit nyomott a hangulatom. Muzsikáljátok el gyorsan a nótámat: »Édesanyám is volt nékem«...

Aztán még eljátszotta apám a »Kéknefelejcs«-et, meg a királyné nótáját, amelyik úgy kezdődött, hogy »Képeddel alszom el, képeddel ébredek«.

A trónörökös halkán dudolt, az arca kisimult, látszott, hogy jól érzi magát és rendkívül kedvesen bocsátotta el a zenekart.

Az udvari vonat este érkezett Görgénybe. A vadászkastélyban akkor már ott volt a német trónörökös, a későbbi II. Vilmos császár. A két trónörökös együtt megvacsorázott, majd behívatta apámat s a zenekar Rudolf kedvenc nótáit játszotta. Vilmos császárnak pedig bécsi valcereket, mert ő azokat szerette. Apám megfigyelése szerint a későbbi II. Vilmos császár csak illendőségből és Rudolf trónörökösre való tekintettel hallgatta a magyar muzsikát, amely mindig idegen volt neki. De ha már magyar nótát rendelt, akkor mindig a »Repülj fecském«-et kérte.

Tizenegy óra felé Rudolf trónörökös egy óvatlan pillanatban meghúzta apám atilláját és azt súgta neki, hogy most már menjenek, ő meg majd úgy tesz, mintha lefeküdnék, de később bejön a banda után. Félóráig beszélgethetett Rudolf Vil-mossal, azután bejött abba a szobába, ahol a zenekar ült, pezsgőt hozatott és huzatta hajnalig. Néha vidáman kezdett beszélni, de ez csak percekig tartott, mindég elkomorult. Valami nagyon bánthatta. A zenekarnak is italt hozatott, de apám az ősi törvény szerint soha nem ivott játék közben és azt sem engedte meg, hogy a banda tagjai igyanak. Amikor azonban Rudolf azt mondta, hogy na csak igyanak, meg kellett szegni az elvet, mert Rudolf trónörököst mégsem lehetett vissza-

utasítani. A lakáj behozta az italt, de elfelejtette felbontani az üveget s így, amikor Rudolf fel-emelte poharát, a zenekar nem tudott koccintani vele. Amikor a trónörökös ezt látta, felugrott és kihuzta a dugót az üvegből, majd ő maga töltött bort a cigányoknak.

Amikor a vadászat végetért, visszafelé Görgényből Rudolf trónörökös egész nap huzatta. Egyszer aztán apám nagyon elfáradt, meg is éhezett s az egyik nagy állomáson kiszökött a fenség fülkéjéből és enni ment. Rudolf észrevette a szökést s az ablakból látta, amint apám a vendéglő felé szalad, mire mosolyogva azt mondta a braganzai hercegnek:

— Ugylátszik, nagyon megéhezett az öreg.

Apám elbeszélése szerint Rudolf trónörökös szeretett és tudott is mulatni. Apám szerint régóta foglalkozhatott az öngyilkosság gondolatával és utolsó napjait ki akarta használni. Amikor a zenekar a vadászatról visszatérve felállt búcsúzásra, a trónörökös nagyon szomorúan így szólt apámhoz:

— Na, Berkes, talán utoljára muzsikált nekem.

GYOMOR ÉS EGYEBEK.

A szőke primás az én apám e nagy sikerek között úgy élt, mint a többi kispolgár.

Tökéletesen hiányoztak belőle a primás al-lürök, az elkapatott és elkényeztetett emberek ellenszenves hóbortjai. Élő almanachja volt korának; mindenkiről mindent tudott. De soha indiszkrét szó nem hagyta el a száját.

A Ráday-utcai lakásban fürdőszoba volt és villanyvilágítás abban a korban, amikor a Ferencvárosban még alig tudták, mi a villany... Életrendjének legfontosabb pontja volt a Fiume Kávéház, amelynek mindennapos törzsvendége volt. Legjobb barátja a kávé Goldberger, akivel heves dardli-csatákat vívott, krajcáros alapon. Életét és munkáját szerencsésen tudta kettéválasztani; akik éjjel muzsikálni hallották az úrivilág nagy vidító-ját, el sem képzelték róla, hogy ujságot olvasó és dardlizó kispolgár a Fiumében. De a szőke, csendesbeszédű kávéházi vendégből sem látszott ki, hogy amikor a villany kigyúl, micsoda hangokat tud kicsalni nyirettyűjéből a hegedű húrjain.

Amikor még a »szociális« szó nem volt olyan közkeletű és elkoptatott, mint manapság, abban az időben apám már gyakorolta a legszociálisabb elveket embereivel szemben. Rendszerint tizenhét tagja volt zenekarának. Mindenki egy egységet kapott a tányérról, ő az egyetlen vonzóerő, kettőt. Mindössze ennyi volt a különbség. Nyáron,

Amikor nem dolgoztak fizette a zenekart. Volt egy, derék zsidó szolgája, Schwarz Jóska, a bivaly-
erejű hangszerhordozó, aki évtizedeken át kutya-
hűséggel követte gazdáját s az életét is szívesen
feláldozta volna érte. Apám ragaszkodott ahhoz,
hogy Schwarz Jóska ebédnél és vacsoránál min-
dig ugyanazokat az ételeket egye, amelyeket ő.
Amikor már felserdültem és néha külföldre kel-
lett mennem muzsikálni, szüleim csak úgy en-
gedtek el, ha Schwarz Jóska is velem jön, mert
ő jobban vigyázott rám, mint a szeme világra.
Emlékszem, ha néha leheveredtem délután a szál-
lodai szobában, ott állt mellettem, mint egy cö-
vek, még a lélegzetemet is figyelte. Tudta, hogy
rábíztak a szüleim, egészségesen kell visszahoznia
Pestre. Különben Schwarz Jóska rátarti, önérze-
tes ember volt. Egyszer egy kedves mágnásunk
elnevezte őt Kóbinak, de a keresztelésért rögtön
kétszáz békekoronát fizetett. Telt-múlt az idő és
valaki más is Kóbinak merte címezni. Schwarz
Jóska megrándította a vállát, azt mondta, ő nem
Kóbi, ő Jóska, ha valaki Kóbinak akarja őt ne-
vezni, az váltsa meg ezt a jogot. Jóska bejáratos
volt mindenütt, felengedték még a Várba is, ami-
kor az udvar Pesten volt, ismerős volt a főúri
palotákban, mindenki tudta róla, hogy a Berkes
embere.

A Berkes zenekarban a tag, vagy ahogy mi
mondtuk: a »tagember« joggal érezhette család-
tagnak magát. Így történt, hogy egyes familiák
nemzedékeken keresztül bennmaradtak a zene-
karban. A Vak Jóska már a hatvanas években
»tagember« volt nagyapám, a Laos zenekarában.
Fia, Náci most is másodhegedűs nálam. Tessék
kiszámítani hány év ez.

Apámtól soha senki nem ment el üres kézzel.

A cigányfajtaban számon is tartották jó szívet és sűrűn éltek, sőt visszaéltek kedvességével és jóindulatával. Persze, ezzel ő nem törődött. Pincérel, borbéllyal olyan gáláns volt, amilyen kevés úr. Ha belépett a kávéházba, szaladtak eléje. Amikor az Országos Casinóban játszott és ott vacsorázott, lesték az óhajait.

Apám a függetlenséget tartotta a legnagyobb kincsnek. Amikor az Országos Casinó nyilvános étterme megnyílt, az volt talán egész Európa legelőkelőbb étkezőhelye. Olyan étterem volt, amelybe — ahogy mondani szokták — nem is mert bemenni akárki. Nem is volt vitás egy percig sem, hogy apámat hívják meg oda muzsikálni. Így is történt. A két bérlő: Müller és Lipnik a megnyitás estéjén borítékban ezer forintot küldött apámnak. Felbontotta a kopertát, aztán habozás nélkül visszaküldte a hatalmas summát Müller uréknak. Pedig azokban az években ezer forintból kiskirály lehetett a földi halandó és kevés teremtet lélek akadt volna, aki megsgálgt ezer forintos tiszteletdíjat nem fogad el. De Berkes Béla úgy érezte, hogy az ezres függőviszonyt teremt a bérlők és közte, — ezt pedig nem vállalta. Ha kedve tartotta, este tízkor vagy tizenegykor is összepakkolhatta volna a zenekart. Nem függött a bérlőktől. Volt tizenhét embere, ha akadt valami estély, ahova el kellett mennie, magával vitt hat-nyolc embert, a többit otthagya muzsikálni.

Később is, akár a Hungáriában játszott, akár másutt, fizetést nem fogadott el, mindig a közönségből élt meg. A Hungáriában hetenként háromszor játszott; előző este mindig saját pénzén adott fel hirdetést, ahogy ő mondta: anonszot a Lloydban. Mert a hirdetés az ő dolga, nem a Hungáriáé.

A publikumával tartott kapcsolatot, nem a munkahellyel. Már régen bent voltam a zenekarban, amikor végre sikerült meggyőznöm őt arról, hogy a reklámozás a helyiség ügye, nem pedig az övé.

Szenvedélye egész életében az evés volt. Ez különben Berkes-tulajdonság. Nagyapám úgy halt meg, hogy reggel egész éjszakai muzsikálás után bevágott egy tál töltöttkáposztát, rosszul lett és soha többé nem tért magához. A töltöttkáposzta a cigányság nemzeti étele. Persze dagadóval, körmökkel, két-háromféle hússal, egyáltalán minden földi jóval, amit a szakácsnő bele tud főzni. A töltöttkáposzta-evés ünnepség, szertartás, az élet csúcspontja a mi világunkban. Tudok olyan cigányról, aki egyetlen öltönyét adta el a testéről, hogy otthon az ünnepen, inycsiklandozó, gyomornedveket ingerlő töltöttkáposzta várja a vendégeket.

Nagyon szerette a töltöttkáposztát dagadóval, de roppantul kedvelte a csonthúst és egyéb szakácsművészeti remekeket is. Ha éhes volt, nem tartotta senki tanácsosnak megállni mellette. Amikor jóllakott, kezesbáránnyá szelidült. Soha nem muzsikált addig, amíg jól nem lakott. Akkor szivarra gyujtott, Médeára vagy Havannára, azt tempós, kényelmes lassusággal elszívta, — csak utána adott jelt a zenekarnak. Étkezéshez Salvator-vizet ivott, alkohol sem muzsikálás előtt, sem muzsikálás alatt, egyetlen korty sem csúszott le a torkán. Ha reggelig játszott, utána a belvárosi Csatányiba ment villásreggelizni.

De ivott ám bort, — nyáron! Amikor a szezon véget ért, felpakkolta anyámat és elvitte Bécsbe. Ott aztán élvezni tudta a bécskörnyéki szőlőhegyek terméséből sajtolt vinkulumot, amikor Schönernél, vagy Meisel és Schadennél pompá-

san megebédeltek. Apám rajongott a régi Bécsért, azért az uriságért, kedvességért, a hagyományok szeretetéért, ami a császárváros öreg házaiból áradt ki s amely annyira tudott hatni az idegenekre is. A bécsi tartózkodás rendszerint rövid volt s utána karlsbadi gyógykúra következett. De közben szüleim kirándultak a bécskörnyéki kegyhelyekre is, ahol buzgón imádkoztak gyermekeikért.

Nagyon sok pénzt keresett, — az utolsó filérig mind odaadta anyamnak. De voltak külön jövedelmei is, éjjeli muzsikálások a Nemzeti Casinóban, estélyeken, bálokon, azokból lespórolt valamit. De nem azért, hogy mint más férj, a dugpénzeken tiltott örömeket vásároljon magának. Hanem nyáron, amikor útra készülődtek s anyám a bankból akart pénzt kivenni, legyintett:

— Hagyd, Katika!

— De kell a pénz az útra.

— Van nekem.

Anyám rendkívül takarékos volt. Maga varrta leányai ruháit, sőt még az enyémeiket is, amikor kisfiú voltam. A pénz a Pesti Hazaiba vándorolt és ott fiadzott éveken keresztül. A vagyonnal apám soha nem törődött; ő csak muzsikált, a többit rábízta anyámra.

1907-ben egy napon anyám kivitte a családot Zuglóba. Kiderült, hogy titokban vásárolt egy telket, arra felépített egy nagyon szép villát, de mi erről már csak akkor tudtunk, amikor kimentünk és a Gyarmat-utca 30. szám alatt megpillantottuk a mi villánkat. Azonnal beköltözhetünk. Nem hiányzott onnan semmi; még a törlerongy és a smirglipapíros is a helyén volt.

A csallád gazdagodásának pedig azért szenteltek ennyi helyet, mert az ilyesmi rendkívül ritka a cigányságban. Hiszen kerestek más cigányok

is sok pénzt; de csaknem mindegyik elherdálta. Mert a cigány roppant könnyelmű, csak a má-
nak él, a holnappal nem törődik. De anyám már
gyermekségében kijárta a gondok iskoláját. Fia-
tal lány volt s éjjel-nappal varrt. Ő igazán tudta,
hogy a pénzt őrizni kell.

Apám tisztában volt fajtájának könnyelmű
hajlamaival. Amikor nyáron szélnek eresztette a
bandát, a nyári pénzt soha nem kapták meg a
könnyelmű, »versenyos« tagemberek. Schwarz Jós-
ka végigjárta az asszonyokat és kezükbe adta
a bankjegyeket. Ami biztos, biztos...

Még azt is fel kell jegyeznem, hogy soha
olyan pontos embert nem ismertem, amilyen
apám volt. Soha nem késett el. A pontosságot
megkövetelte a tagemberektől is, de legfőképpen
tőlem. Egyszer megkérdeztem tőle, hogyha vala-
hol kilenc órakor muzsikálunk, mért kell ott len-
ni már félkilenckor és ha hét óra huszkor indul
a vonatunk, mért rendel ki minket félhétre?

— Mert abból nem lehet semmi baj, —
mondta.

Sok-sok év múlva, amikor hazajöttem egy-
szer Amerikából, azt terveztem, hogy megveszem
az egyik budapesti kávéházat. Üzletvezetőnek egy
kedves barátomat akartam megtenni, akinek há-
rom órára adtam randevut, hogy átmenjünk a
kávéházba a szerződést aláírni. Barátom egy órát
késett. Amire átmentünk a kávéházba, azt már
meg is vásárolták. Lekéstem a szerződés aláírásá-
ról. Később kiderült, hogy ebből nagy károm
származott, mert a kávéház bombaüzlet lett. Ak-
koriban sokszor járt az eszembe, amit apám
mondott, hogy a pontosságból soha nem lehet
semmi baj.

Neki volt igaza.

Édesapám,
Berkes Béla udvari zenész.

Nagyapám.
Berkes Lajos.

AMIKOR SZEMERE MIKLÓS MEGHARAGUDOTT.

A kilencvenes évek pezsgő-forrongó esztendeiben a főváros egyik legérdekesebb és legtöbbet vitatott egyénisége Szemere Miklós, a sápadtarcú nagyúr volt. Huba vezér ivadéka barátságával tüntette ki apámat, aki erre nagyon büszke volt. Apámat gyakran magával vitte éjjeli sétáira is.

Szemere akkoriban vált meg a követségi szolgálatból és telepedett le Budapesten. Persze ezt a megtelepedést egyáltalán nem kell a szó polgári értelmében érteni, mert Szemere Miklósnak az »Arany Sas« fogadóban volt szállása és innen gyakran rándult át Bécsbe, sőt Párizsba és Londonba is.

Szemere este vagy éjfél tájban jelent meg a Nemzeti Casinóban. Ha muzsikára vágyott, apámat hívatta. Ebben az időben hátamögött már Traktárovicsnak hívták a mágnások, mert a vendéglátásban királyian bőkezű volt, a válogatott inyencfalatokhoz francia penzsgőt bontatott és az asztalon mindig ott állt legendás Havannásdobozza, amelyből gyakran a muzsikusokat is megkínálta. Ő maga Reimsből hozatta a pezsgőt, ezt az egyetlen márkát itta csak. Nem volt duhaj mulató, amikor körülötte a mulatság tetőpontjára hágott és a társaság tüzes nótákat huzatott, ő szivarozva mélázva üldögélt és csak akkor mozgult meg sárgásszínű arcán egy-egy vonás, ami-

kor apám a kedves hallgató nótáit játszotta. Apám egyszer azt mondta nekem: »Fiam, Szemere Miklós az az ember, aki soha senkinek egyetlen pillanatig sem tartozott egy rézkrajcárral sem. Nagyon megbecsülendő jellemvonás ez!

Az túlságosan közismert, hogy mindig bőkezű volt. Abban az időben már megkezdődött legendás karrierje a versenypályán. Mi volt a titka Szemere Miklósnak, ennek a minden idők egyik legnagyobb játékosának, azt senki sem tudta meg soha. Annyi azonban bizonyos, hogy szerencséjéből mindig részeltetett másokat is. Nem volt olyan esemény, amelyhez Szemere Miklós, ha jól akarta magát érezni, ne az apámat hívatta volna. Mulatság közben gyakran előfordult, hogy Szemere magához intette apámat. Pénzt adott át neki diszkrét módon és a fülébe súgott valamit. Senki nem tudta, hogy mit. Apám zsebre tette a pénzt, ötszáz koronát, gyakran még többet is és aztán tovább játszott. Mít súgott Szemere Miklós apám fülébe? Rendszerint egy ló neve volt, semmi más.

— Ezt játszd meg a holnapi versenyen, Béla!

Apám azonban egyáltalában nem volt játékos természetű ember, a könnyed, pénzsórós világban is megőrizte polgári józanságát. Soha nem játszott, nem szerette a szerencsejátékot. A Szemerétől lóversenyre kapott pénzt szétosztotta a tagemberek között és közölte velük Szemere tipjét.

— Játsszátok meg, ha akarjátok — mondta — én nem teszek egy fillért se lóra.

És hiánytalanul hazavitte Szemere Miklós bankjegyeit anyámnak, aki élére rakott minden garast. Ezekből a pénzekből a zöld gyep egy fillért sem látott.

Szemere Miklós mégis megharagudott apámra. Így történt.

December 6-án, Miklós napján, Szemere névnapján mindig apám muzsikált. Paczka mester remek képett festett egy ilyen mulatságról. A Casinó lilatermében húzza Berkes Béla, Teleki József táncol a muzsika pattogó ütemére. Andrásy Tivadar már távozni készül, Keglevich Gyula, Károlyi László és Szemere Miklós szinte megbabonázottan gyönyörködnek a muzsikában és élvezik a pazar hangulatot. Az egyik évben apám jelentkezett Szemere Miklósnál és megkérdezte, hogyan lesz Miklós-napkor?

— Az idén nem tartjuk meg — felelte Szemere — valószínűleg külföldre utazom.

Hadik Endre grófnak kisfia született és Mikulás napjára tűzték ki a keresztelő ünnepséget. Apámat hívták meg muzsikálni. Már készülődött is a zenekar és éppen indulni akartak Hadik gróffékhoz, amikor megérkezett Szemere futárja, hogy Berkes Béla azonnal jöjjön, mert a névnap ünnepségen szükség van rá.

— Sajnálom — mondta apám — mondd meg a méltóságos úrnak, hogy őszintén sajnálom, de lekötöttem a szavamat, hogy ma Hadik gróf urénál muzsikálok.

Apám szótartó ember volt, kínosan ügyelt mindig a korrektségre és a formaságokat betartotta. A világ minden kincséért sem szegte volna meg a szavát.

Szemere, aki nem tűrt ellenkezést és bizony hajlama volt a zsarnokoskodásra, megharagudott apámra. Évekig nem is állt szóba vele. Persze ez nem történt feltűnés nélkül, hiszen akkoriban a Nemzeti Casinó világában köztudomású volt, mennyire szerette Berkes Béla zenéjét Szemere Miklós. Klubtársai megpróbálták kibékíteni apámmal, de teljesen sikertelenül.

Egy este, valami estélyen a Nemzeti Casinóban apám muzsikált és ott volt Szemere Miklós is. A zene szünetében odalépett apámhoz gróf Batthyány Elemér.

— Nem jól van ez így, Béla — dohogott a a gróf, apám nagy mentora. Miért nem próbálsz beszélni Szemere Miklóssal? Kövesd meg, békítsd ki.

Na dehát az apám is makacs ember volt.

— Ha hibát követtem volna el, gróf úr, én lennék az első, aki bocsánatot kérnék. De nem követtem el semmi hibát, csak megtartottam a szavamat. Nem kérek pardont mégha addig élek is.

Sokáig tartott még Szemere Miklós haragja, aztán mégis csak megbékült egyszer.

Ugy történt a dolog, hogy a párisi spanyol követ felesége Mme D'Iturbey estélyt rendezett Párisban. Az estélyre apámat hívták meg muzsikálni. Mme D'Iturbey Szemere Miklóst kérte fel a dolog elintézésére és Szemere nem térhetett ki. Így esett a dolog, hogy hosszú esztendőök haragja után mégis kibékült az apámmal.

— Hát elmegy Béla? — kérdezte. Aztán úgy muzsikálj, ahogy szoktál, hogy ezek a külföldiek lázba jőjjenek.

Akkor következett a dolog csattanója.

— Sajnos, méltóságos úr, nem mehetek — felelte apám.

— Miért?

— Nagyon szívesen mennék, dehát nem tehetem. Fájnak már a lábaim. Nem utazom én már. De elmegy helyettem a fiam.

Szemere Miklós összeráncolta szemöldökét és percekig szótlánul tűnődött. Látszott, nem tud-

ja, haragudjon-e, nevéssen-e, hogy apámnak még a történetek után is volt bátorsága visszautasításra.

— Hát jó, — mondta végül lassan — aztán vállalod-e a felelősséget a fiadért?

— Vállalom méltóságos uram. Legyen nyugodt. A fiam nem hoz szégyent kettőnkre.

Igy mondta: kettőnkre.

Igy utaztam el aztán én apám helyett Párizsba, hogy a párizsi spanyol követség nagy gálaestélyén megmutassam, mit tud a magyar cigány. Az estélyről nem akarok részletesebben beszámolni. Elég annyi, hogy azon megjelent a Párizsban akkreditált egész diplomáciai kar és talán elmondhatom mégis, hogy nem hoztam éppen szégyent a Berkes névre. Olyan sikerem volt, hogy Párizsban akartak tartani. De sürgönyözött Odescalchi Géza herceg, aki abban az időben a májusi szezont rendezte, hogy jöjjenek haza. Jöttem is...

Az estély után körülbelül tíz nappal, Szemere Miklós félrevonta apámat.

— Jól van, Béla — mondta. Aztán pénzt vett elő és a fülébe súgott valami tipet. Ezt játszod meg.

Apám természetesen most sem vitte a lóversenyre a pénzt.

WLADIMIR NAGYHERCEG.

1890-ben történt. Esterházy Pál gróf, aki akkor a szentpétervári osztrák—magyar követségen követségi tanácsosi rangban szolgált, meginvitálta apámat egy vendégjátékra. A legfelsőbb orosz arisztokrácia ugyanis, amelynek hangadója akkoriban Wladimir nagyherceg és társasága volt, annyit hallott apámról, hogy szerették volna őt Szentpéterváron is meghallgatni.

Igy esett, hogy nyolc estére Berkes Bélát és zenekarát az orosz főváros vendégül látta. Apám nem volt beszédes ember és élményeit egy-egy elejtett szavából később csak lassan tudtuk összerakni.

Az utazás, a hálókocsi és a viszonylagos kényelem ellenére, elég fárasztó és nyomasztó volt. Már az a körülmény, hogy az akkori Galícia határánál a rendkívül szigorú vám- és útlelvizsgálat után át kellett szállni a szélesebb nyomtávú orosz vasúti kocsiba, ahol minden cirillbetűs volt, már ez is bizonyos mértékig lehangolóan hatott a bandára.

— No, itt aztán akár eladhatnak bennünket, akár pedig a szibériai ólombányákba küldhetnek — mondta kínos vigyorgással az öreg kont-rás.

Apám rosszállóan mérte végig és nem felelt. Ilyen dolgokban nem nagyon szerette az öreg

a tréfát. A havas téli mezőket nézték, amelyeken rohant velük a vonat északkelet felé, végeérhetetlen fehérség volt az egész látóhatár, körülöttük mindenki egy teljesen ismeretlen nyelvet beszélt, érezni lehetett, hogy egy hermetikusan elzárt világba kerültek, mert Oroszország akkoriban is idegen volt Európától.

Nyolc estére hívták meg apámat, Wladimir nagyherceg és társasága azonban annyira megkedvelték, hogy a nyolc estéből huszonnégy lett és még akkor sem akarták semmi szín alatt hazahozni őket.

A mulatókban és varietékben akkoriban sok magyar táncosnő szerepelt, a leghíresebb ezek között Katinka nevű magyar lány volt. Örök időkre elmerült világ volt az még a varieték deszkáin is. A társasági vívőr ha megpillanthatta a táncosnő földetsuroló szoknyája alatt a finomívű bokát, izgatottan látcsövezve kimeredt szemmel figyelt.

De nem a szinpadokról és a cári világ varietéiről akarok én itt beszélni és nem is a magyar lányok sorsáról, amelyről eleget írtak. Hanem Pétervárott akkoriban kolerajárvány keletkezett. A járvány gyorsan harapódzott el és az egészségügyi hatóságok meglehetősen tehetetlennek bizonyultak vele szemben. Apám nem volt gyáva ember, hiszen ha az igazát érezte, még magával Belzebúbbal is szembeszállt. Egy dologtól azonban nagyon félt az öreg és ez a betegség. Bizony most, a kolera napjaiban nem éppen jókedvű arccal vezette a banda muzsikálását.

Egyre azon törte a fejét, hogyan hagyhatnák itt ezt a kietlen és veszélyes világot, amelytől az orosz arisztokrácia minden elismerése ellenére is, megcsömörlött már. Elég volt belőle. Mit nem adott volna, ha egyszerre hipp-hopp otthon terem-

hetne és leülhetne asztalához, hogy megkóstolja az anyámfőzte híres töltöttkáposztát.

Dehát erről — egyenes úton — szó sem lehetett. Hogyan szállhatna szembe egy cigányprímás a nagyherceg akaratával. Hiszen Wladimir nagyherceg akarata nemcsak parancs, hanem több ennél, a cári Oroszországban szinte törvény is. Élet-halál ura az ilyen nagyherceg, akinek birtoka csaknem akkora kiterjedésű, mint az egész békebeli Magyarország.

— Felség, elég volt, szeretnénk hazamenni már.

Hátha megharagszik és az egész társaságot egyszerűen Szibériába küldeti?

Másrészt pedig itt van a másik oldalon egy még az orosz nagyhercegnél is nagyobb úr: a halál. A kolera, amely elnépteleníti az orosz főváros külvárosi házait. Hátha ez még hatalmasabb lesz magánál Wladimir nagyhercegnél is.

Mi itt a teendő? Apám gondolt egyet. Hazasürgönyözött anyámnak és a sürgönyben részletesen kiiktatta, hogy küldjön anyám az ő címére egy táviratot:

»Feleséged súlyosan megbetegedett, azonnal jőjj haza«.

És valóban másnap Budapestről meg is érkezett a megrendelt távirat, amelyben szegény anyám betegségéről volt szó.

Az öreg gondterhelt arccal zsebetette a táviratot és felvitte Esterházy Pálhoz.

— Mi az ? — kérdezte mosolyogva a követési tanácsos, amikor végre apámnak sikerült megszokatlan nappali órán bejutni hozzá. Van valamiféle kívánságod? Talán pénz kell?

— Ő, dehogyan is, kegyelmes uram — felelte mély meghajlással apám — hiszen tejből-vajból fürdünk itt, pénzzel nagyszerűen el vagyunk látva.

— Hát akkor mi a baj? Talán a hatóságok kellemetlenkednek? Csak egy szót szólj.

— Nem, — apám arca egészen komor volt.

— Mondd meg hát végre!

(A kolera — gondolta apám — ez itten a baj).

Persze ezt nem mondhatta meg. Ehelyett zsebébe nyúlt és elővette a budapesti táviratot. Esterházy fáradt mozdulattal nyúlt utána és figyelmesen végigfutott a sorokon.

— Hm — mondta — szóval a feleséged beteg. És szereted őt?

— Nagyon, — mondta apám komor arccal.

— Ezek az emberek ma este elutaznak — intézkedett — tégy meg mindent, hogy útlevelük és jegyeik készen álljanak. Azonkívül a kellő honoráriumról is gondoskodjál.

Igy esett, hogy aznap este az Európa felé induló vonatra felszállt Berkes Béla és zenekara. Csak amikor már messze elhagyták Szentpétervárt, akkor mertek végre összenézni, akkor törölgette meg verejtékező homlokát apám és mondta nagyot sóhajtva:

— Hát ez sikerült! Ha ez nem jut eszembe, hát ezek a muszkák addig tartanak itt, amíg talán a kolera bennünket is felfal...

*

Sok esztendővel később történt. A Park Clubból egyszerre csak értesítést kapott apám, hogy jelenjen meg este zenekarával együtt, mert igen előkelő vendégeket kell szórakoztatni. Hogy kiket, arról a meghívásban nem esett szó.

A Park Club egyik termében zártkörű társaság ült együtt. Az asztalfőn apám egy idősebb urat pillantott meg, az úr természetesen frakkban volt, vakító fehér plasztrónján valami külföldi érdemrend briliánsokkal díszített széles keresztje díszlett. Apám jobban megnézte az urat és akkor látta, hogy ez senki más, mint Wladimir nagyherceg, akinek tiszteletére az egész mulatságot rendezték.

A nagyherceg háttal ült apámnak és látszólag észre sem vette őt.

Játszani kezdtek. A nagyherceg egyszerre csak felnézett és azt mondta:

— Ez a Berkes.

Valaki bólintott. A nagyherceg, aki eddig nem is láthatta apámat egyszerre csak felugrott és odarohant az öreghez. Lelkendezve veregette meg az öreg vállát.

— Berkes, Berkes, Berkes, — mondta háromszor egymásután és mosolygott, — nagyon örülök, hogy látom magát. Emlékszik, milyen szép idők voltak azok akkor Szentpéterváron? Hogy érzi magát?

Apám válaszolt valamit. Persze azt nem mondhatta, hogy neki is felejthetetlen emlék az a Szentpétervár és hogy valóban emlékszik, milyen szép idők voltak azok, amikor a kolera elől sikerült megmenekülni.

A nagyherceg fél éjszakán át hallgatta apám muzsikáját és igen szívélyesen búcsúzott el tőle, amikor a mulatságnak aztán vége szakadt.

Igen nagy feltűnést keltett ez az eset akkoriban nemcsak a Park Clubban, hanem Budapest egész mágnásvilágában is. Csak aki tudja, hogy mi volt azokban az időkben egy orosz nagyherceg,

csak az értheti meg, miért is gratuláltak akkoriban ehhez az újabb sikeréhez Berkes Bélának.

Hanem azt óvakodott apám elmesélni, mi is volt az igazság a banda Szentpétervárról való hirtelen elutazásának dolgában.

EGY UTCAGYEREK A NEMZETI KASZINÓBAN.

Elmondom kisgyerekkorom egyik legérdeke-
sebb élményét. 1888-ban születtem és amióta az
eszemet tudom, mindig élt bennem az az olthatat-
lan és emésztő vágy, hogy muzsikáljak és a zene
hangjaival fejezzem ki érzelmeimet. Szegény édes-
anyám féltő gonddal nevelt és tőle kaptam —
apám mellett — zenei nevelésem első elemeit. Ma
is úgy emlékszem vissza gyermekkorom boldog
éveire, mintha alig néhány esztendő választana
el tőle, pedig haj, de régen volt.

Édesanyám áll a konyhában a tűzhely előtt
és vigyáz az ételekre, hogy apám délben a leg-
jobb falatokat kaphassa. Apám valahol benn al-
szik még, húsok pirulnak a fazekakban és köz-
ben anyám nótákat dudol, amelyeket én kis he-
gedümmel cincogva kísérek.

— Nem jó ez így — mondja anyám és ma-
gasra emeli a főzőkanalat, aztán mégegyszer el-
dudolja a nótát — így kell azt fiam!

És újra lejátszom, anyám most már helyes-
lően bólint és szeretettel néz rám.

Már kisgyerekkoromban nem elégedtem meg
azzal, hogy egy-egy nótát magannak játszhassak
el, hanem az ősi vér dolgozott bennem, közön-
ségre vágytam, amelyet meghódíthatnék. Hogy mi-
lyen volt a közönség, az persze nem számított
akkoriban, hiszen öt-hat esztendő is lehettem mind

össze. Gyakran elszökdöstem hazulról, ki az utcára, hegedüvel a hónom alatt és kerestem a közönséget.

A Haller-kaszárnya mellett volt akkoriban egy szönyű lebuj. Naponta késelések estek itt, a verekedés gyakran olyan általánossá vált, hogy a lebuj egész berendezését összetörték. Duhajrészegek jártak ide és gyakran már a délelőtti órákban hangos énekszó verődött ki az utcára. utcára.

A gyerekekre vigyáz Isten. A kjsfiú ebbe az alvilági bicskázók lebujába szokott kiszökni. Ál-lam alá szorítottam kis hegedűmet és muzsikáltam a duhajrészegeknek, a veszélyekről mit sem sejtve. Nem volt nagyobb dicsőség akkoriban számomra, mint ennek a csapszéknek a törzsközön-ségét szórakoztatni. De szerettek is engem, nem volt az a megátalkodott iszákos, aki ölébe ne vett volna és ne adott volna pár krajcárt. Gyakran a térdükre ültettek és úgy kellett muzsikálni.

Egyszerre csak leugrottam a bácsi térdéről. Az ablakban ijesztő prakker jelent meg és egy fenyegető kéz: az édes jó anyám keze! Akkor aztán nyakam közé szedve lábamat inaltam ki a kocsmából. Iszkoltam bizony, mert nagyon féltem szegény édesanyámtól, aki drága jólelkű, de gyermekeit fegyelmező, szigorú asszony volt.

Hogyne lett volna szigorú! Berkes Bélának, az arisztokraták muzsikusának fia, akinek már akkoriban nagy jövőt jósoltak a cigánytársadalomban, ilyen sötét lebujban cincog hegedűjével pár krajcárért mindenféle népségnek. Azt hiszem, ha apám tud erről a szenvedélyes kedvteléséről, amilyen büszke ember volt, hát nagyon meg-ver szegény.

Gyerekkorom egyik legélesebb emléke ez a

lebuj a Haller-kaszárnya mellett. Az elemi iskolát egy esztendővel hamarább végeztem el és amikor a polgáriba beíratlak, egyidőben kerültem a Nemzeti Zenedébe, ahol a felejtethetlen Bloch József volt a tanárom. Mert apám sokat adott arra, hogy én ne csak amolyan naturalista legyek, hanem kellően meg is alapozzák zenei képzettségemet.

Apám mélységesen vallásos volt, buzgó katolikus, mint általában családukban mindenki. Vasárnap délelőttöként kézenfogva vezetett el a Ferenciek templomába, ahol átszellemülten imádkozott. Mise után, a templomból kijövet egész sereg arisztokrata szokta üdvözölni apámat, gyakran meg is álltak és kezetszorítottak velem, érdeklődtek hogyléte felől, az arcomat pedig megcsipkedték, barackot nyomtak a fajamre, gyakran egy-egy fényes ezüstforintot is akartak csúsztatni a kezembe, de apám szigorúan megiltotta, hogy azt elfogadjam.

Ami most eelmesélek, az kilencesztendős koromban történt, de híven jellemzi azt, hogy apám az akkori arisztokrata világban milyen megbecsülésnek örvendett.

A városliget legnagyobb szenzációja volt akkoriban Ósbudavára, ez a fantasztikus mulatóhely, amelynek akkoriban egész Európában híre járt és amelynek emlékét ma is számtalan színdarab, regény és ujságcikk őrzi. Vidám élet folyt Ósbudavárában. Alkonyatfelé fényes fogatok álltak itt meg, a magyar társadalom színe-java és a nép vegyesen látogatott ide, mindenki megtalálta a szórakozását és mindenki jól érezte magát. Habzott a csapolt sör, pezsgett a pezsgő, a mutatványos bódék előtt tátott szájjal álltak a közrendűek, Istenem, micsoda világ is volt az ak-

koriban, látszatra milyen harmónikus, boldog világ.

Egy este elszöktem anyámtól. Hegedűvel a hónom alatt egyenesen a Városligetbe bandukoltam, megállva Ósbudavára kapuja előtt, iszonyúan szerettem volna be is jutni, dehát pillanatnyilag nem volt erre akkor pénzem. Elhatároztam, hogy összecincogom a belépődíjat. A kapu előtt játszani is kezdtem és csakhamar érdeklődők egész serege vett körül. Hallgatták a muzsikámat. Ekkor számozatlan kétfogatú gummirádlis állt meg Ósbudavára kapuja előtt. A kocsiból két elegáns úr lépett ki, mint később megtudtam gróf Batthyány Elemér és Baltazzi Hektor. Az utóbbi igen előkelő levantinus családból származott és Arisztid fivérével, aki akkor a Jockey-Club elnöke volt, a legnagyobb versenystállót tartotta Bécsben. Még Angliában is futtatott.

Az egyik úr megállt előttem és szúrósan nézett rám. Nem tudtam elképzelni, mit akarhat tőlem, bizony inamba szállt a bátorságom.

— Nem a Béla fia vagy te?

— De az vagyok! — feleltem büszkén.

Az úr fülöncsípett és nevető arccal egyenesen a gummirádlishoz vezetett. Betuszkolt a kocsiba.

— Vigyázz rá, hogy a gyerek meg ne szökjön — mondta a kocsisnak — nemsokára kijövünk.

Én ültem egyedül a grófi kochi párnás ülésén és szurkolva vártam, mit hoz a jövő. Körülbelül egy óra telt el. Akkor kijött a két úr.

— A Nemzeti Kaszinóhoz! — adta ki az utasítást gróf Batthyány Elemér.

Egyenesen a Nemzeti Kaszinóba vittek. A portás ugyancsak nézett, hogy mit akar a két kaszinótag ezzel a pöttömnyi cigánygyerekekkel.

Felvittek és szembesítettek apámmal. Apám nem szólt egy szót sem, de láttam rajta, hogy resteli az esetet. Hanem szégyene rövidesen alig palástolt büszkeségbe olvadt át.

Körülvettek a mágnások.

— Aztán tudsz-e valamit játszani, te gyerek?
— kérdezte gróf Batthyány Elemér.

— Hogyne tudnék kérem — feleltem önérzetesen — mindent tudok én kérem!

Nagy nevetés.

— Hát például játszd akkor el azt a nótát, hogy: »Is, is, is...«

Játszani kezdtem, egész hallgatóság gyülekezett már körém és apám aggódó arccal figyelt. De játszottam én más nótákat is. Ma is emlékszem rájuk. A »Magasan repül a daru«-t, aztán azt, hogy »Nagypéleken mossa holló a fiát« és láttam apám arcán, hogy nem vallott velem szégyent. Az urak gazdagon megajándékoztak. Ez volt az első keresetem igazi arisztokratáktól.

— Aztán kitől tanultad mindezt, a papádtól?
— kérdezték.

Apámra néztem. Láttam, hogy az igazat kell mondani.

— Ötöle is, de főként a mamától, ő mindig enekel és tanít engem, amikor főz a sparherdt-nél...

Itt tizenhárom éves voltam.

Mostani arcképem.

MUZSIKA VÉGKIMERÜLÉSIG.

Aki ezt az igénytelen kis könyvet figyelmesen olvasta az már tudja, hogy apám milyen rátarti ember volt. Senki előtt meg nem hunyászkodott, bárkivel szembeszállt, ha az igazát érezte. Ez pedig igen nagy szó, különösen az éjszakai világban muzsikus embernél, aki nagy italozások józan tanuja szokott lenni.

A Nemzeti Kaszinó lilaszobájában történt egyszer. Volt ott egy különben igazán derék mágus, az öreg Almássy Kálmán, aki azonban a mulatásban, igazi magyar virtussal, nem ismert hátrált. Ilyenkor nem volt ellenkezés, nem használt könyörgés, az öreg gróf sorra huzatta a nótákat széles jókedvében és nem is törődött az idő múlásával. Igaz, hogy vasszervezete volt, átdorbézolt éjszakák után megfürdött, megborotválkozott és álmatlanul, mintha mi sem történt volna, kilovagolt. Pedig már nem volt éppen fiatalember.

Nos ezen az estén is mulatott Almássy Kálmán. Már legalább öt óra hosszat nyúzta a bandát, szünet nélkül rendelt és még hozzá a legismeretlenebb nótákat, amelyeket akkor Pesten egyetlen étteremben sem játszottak. Persze apám mindezt ismerte.

Öt teljes órán át szakadatlanul így ment ez, a bandának már lógott a nyelve, a nagybőgős törölgette verejtékező homlokát, a cimbalmos halálsápadt volt, a zenekar tagjainak

szeme úgyszólván már kiugrott üregéből. Mert öt óra hosszat muzsikálni pillanatnyi szünet nélkül, ez még a legerősebb szervezetű cigányt is kikészíti.

Közben az öreg gróf szüntelenül rendelte az italokat, egyetlen vonás sem rezzen meg arcán, nem is látszott rajta az elfogyasztott ital. Ilyen kemény vadember volt.

Apám intett, a zene akkor egyszerre csak elhallgatott.

— Mi az? — kérdezte vészjósló nyugalommal az öreg gróf, — miért nem muzsikáltok?

Apám gróf Almássy Kálmán elé lépett.

— Elég volt, — mondta lassan, — elég volt gróf úr.

— Ezt neked mondom?

A gróf felkelt székéből és fagyos nyugalommal állt apám előtt. A komornyik és a pincérek dermedten várták a történendőket.

— Igen! — felelte az apám. — Engem nem tesz sírba, mint apámat, az öreg Berkes Lajost.

Gróf Almássy Kálmán végigsimított a homlokán. Látszott, hogy csak a legnagyobb erőfeszítéssel türtőzteti magát. Aztán a számlát kérte.

Hosszú hetekig nem jött fel ezután a Nemzeti Kaszinóba. Apámat pedig ettől a naptól kezdve szinte csodálattal nézte mindenki, hogy a kemény nagyúrral így szembe mert szállni.

AZ UDVARI ZENÉSZ.

1910-ben gróf Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök előterjesztésére és herceg Pálffy Miklós udvarmester ajánlására apámat udvari zenésznek nevezték ki. Tekintettel arra, hogy Berkes Béla az udvarnál már addig is játszott, ez a kinevezés csak a meglévő állapotot szentesítette.

1901. április 30-án a budai várban udvari bált rendeztek. Az volt a szokás, hogy az udvari bálra az udvarnagyi hivatal igazgatója rendelte meg a muzsikát. A cigányok számára fekete díszmagyar és lakkcipő volt az előírásos öltözék. Apám, a zenekar feje, világoskék, arannyal átszótt atillát hordott.

Ferenc József maga volt a királyság és a császárság megtestesült eszméje, a húsból és vérből való etikett. Egyéniségét a szertartások formáságai mögé rejtette, mert úgy érezte, hogy uralkodói kötelességét így gyakorolhatja a leg-tökéletesebben.

De mégis, néha felolvadt az öreg király. Kedves nótája a »Vékony deszkakerítés« volt. Egy-szer, ezt apám elbeszéléséből tudom, Ferenc József szokatlanul jókedvű volt. Amikor aztán a »Vékony deszkakerítés« nótájára került sor, — olyasmi történt, ami nagy feltűnést keltett. Ferenc József a nóta alatt a lábával verte a tak-tust.

— Hidd el, fiam, — mesélte később apám, —

azt hiszem, nem volt még életemben ennél nagyobb sikerem. Tudod te, mit jelent az, hogy Ferenc József, a megtestesült uralkodó, hacsak egy pillanatra is, de megfélemezik az etikett me-rev előírásairól?

De térjünk a tárgyra. Egyszóval 1901. április 30-ára megint udvari bált rendeztek. Én akkor éppen 13 esztendő voltam, és apám ezúttal először engedte meg, hogy ilyen valóban rendkívüli alkalomkor a bandában muzsikálhassak.

A budai vár fényárban úszott, a hatalmas kristálycsillárok káprázatos fényt szórtak szerzetészt, a tükörsíma parketten díszmagyarok, frakkok, tábornoki egyenruhák. Csillogó rendjelek sokasága mindenütt, a hölgyek káprázatos toalettekben. Ugyiszlván az egész monarchia minden számottevő egyénisége, politikusa, katonája, udvarképes arisztokratája megjelent itt. Az én gyermeki szemem valósággal elkáprázott ebben a fényárban.

Vörös szőnyegekkel letakart dobogón foglaltunk helyet, a dobogót párnák vették körül. Amikor a párok felálltak az első csárdáshoz és felzendült Berkes Béla hegedúje, megkezdődött a tánc.

Aztán, az első csárdás után, amikor Ferenc József kíséretével elindult, egyszerre csak rámesett a pillantása. Láttam, hogy a király rám néz, igen, semmi kétség, talán arra gondol, hogy kerül ide ez a cigánygyerek?

Gróf Széchenyi Imre, a király személye körüli miniszter, észrevette őfelsége kérdő tekintetét. Rámmutatott és megjegyezte:

— Ez a Béla fia.

Őfelsége odalépett hozzám és megkérdezte:

— Hány éves?

— Felső, tizenhárom, — feleltem mély meghajlással. Emlékszem, egyáltalában nem voltam izgatott, hangom egyáltalában nem remegett. Egy 13 éves fiú nem tudja még felérteni ésszel az ilyen királyi megszólítás jelentőségét.

— És miért ilyen fekete? — kérdezte tőlem.

— Anyámra hasonlítok, — feleltem.

Ferenc József kissé összeráncolta homlokát. Látszott, hogy gondolkozik.

— Azon a jó úton haladjon, — mondta végül, — mint az apja.

Szószerint emlékszem ma is ezekre a szavakra, még most is a fülemben csengenek.

Nem is tudtam, milyen feltűnést keltett ez a királyi megszólítás, amelynek híre az egész városban elterjedt másnapra. Hogyne, Ferenc József, Magyarország apostoli királya, az osztrák örökös tartományok ura, Lodoméria hercege, Jeruzsálem grófja, stb., stb., stb. megszólít egy cigánygyereket.

Persze, még a sajtóban is megemlítették ezt a dolgot. De nemcsak megemlítették, még egy anekdotikus kitalálást is közöltek ezzel kapcsolatban. Az egyik tréfás újságíró azt eszelte ki, hogy őfelsége tulajdonképpen csak azért szólított meg engem, mert összetévesztett Papp Géza báróval, aki valószínűtlenül alacsony és valószínűtlenül fekete ember volt.

A Borsszem Jankóban karikatúra is megjelent. A rajzon őfelsége odafordul Papp Géza báróhoz ezekkel a szavakkal:

— No Gézácska, hány éves vagy?

A báró ezt feleli:

— Felső, tizenhárom!

Mire a király:

— És máris muzsikálsz?

Ez történt azon az emlékezetes udvari bálon; 1901. április 30-án. Azt hiszem, apám első udvari szereplésemmel nem vallott szégyent. De különösen büszke volt rám az édesanyám, ha nem is vallotta ezt be sem akkor sem később.

WEKERLE SÁNDOR FELKÖSZÖNTŐJE.

A zajló politikai és közélet egyik legfontosabb gyülekezőhelye ezekben az esztendőekben az Országos Kaszinó, a dzsentrí és a magasrangú hivatalnokok felegyára volt.

A politikai életnek alig volt olyan számottevő alakja, aki a Kaszinóba ne járt volna fel. Az Országos Kaszinó épületének nyilvános éttermében játszott apám több, mint harminc esztendőn át. Ha feljött vidékről egy arisztokrata, vagy dzsentriföldesúr, természetesen elment meghallgatni idősebb Berkes Bélát.

Évtizedes szokás volt akkoriban, hogy a Nemzeti Kaszinó Széchenyi lakomája előtt egy héttel tartotta az Országos Kaszinó is közgyűlését, amelyet mindig bankett követett. Igen nagy politikai és társadalmi esemény volt mindig ez a bankett, amelyre messze vidékről jöttek fel az urak és amelyet rendszerint politikai tanácskozások és kártyacsaták követtek. Ezen a banketten természetesen az apám játszott.

Igy volt ez abban az esztendőben is, amelyben az országos Kaszinó serlegbeszédét Wekerle Sándor tartotta. Hogy milyen politikus volt Wekerle Sándor, annak megítélése természetesen egyáltalában nem tartozik miránk, muzsikusra. — Wekerle mint ember azonban felejthetetlen benyomást keltett.

Amikor kezében a nagy serleggel felemelkedett, hogy beszédét elmondja, feszült csend ült

a termen. Wekerle nemcsak az ország vezetőpolitikusa volt, hanem híres, szellemes szónok is, aki politikai beszédeit ezernyi ötlettel fűszerezte. Így volt ez most is. Mélyenjáró beszédet mondott és a hallgatóság figyelemmel élvezte szavait. Derült az élces részeknél, elgondolkozott az államférfi magvas megállapításain. Wekerle befejezte beszédét és percekig zúgott utána a taps. Ivott a serlegből, aztán leült.

A nagy fehér asztal mellett ülő hallgatóság halk mormolással beszélgetni kezdett. Ebben a pillanatban váratlan dolog történt.

Wekerle Sándor újra felállt, kiterjesztette a kezét, hogy csendre intsen, és aztán így szólt:

— Valamit majdnem elfelejtettem! Meg kell még emlékezni valamennyiünk jóbarátjáról, Berkes Béláról, aki bearanyozza a mi életünket muzsikájával, és a kedves barna legényekről, a nyírettyűikkel, akik az ő emberei. Isten éltesse a mi Bélánkat sokáig!

Szószerint emlékezett apám haláláig ezekre a szavakra és életének egyik legnagyobb élménye volt ez.

Szerették is őt a Nemzeti Kaszinóban, ismerték szokásait és igyekeztek kedvében is járni. Az Országos Kaszinóban persze tudták, hogy Berkes Béla milyen gyomorember. Az éjszakai órákban, bármilyen késő is lett legyen, ha Berkes Béla megéhezett, tüzet raktak a konyhában és friss vacsorát készítettek számára. Erre maguk az urak is ügyeltek, mert tudták, hogy apám akkor játszik a legszebben és legjobb kedvvel, ha jól megvacsorázott. Ilyenkor aztán szinte új életre kelt, a hangok soha nem ismert szépséggel szárnyaltak nyírettyűje alól.

Az éjszaka közepén bizony gyakran előfordult, hogy nagy sürgés-forgás támadt a konyhában. Nem valamelyik vendég éhezett meg ilyenkor, nem azért ropogott a tűz, mert talán egy ötezer holdas földbirtokos friss ételt kívánt, hanem azért, mert idősebbik Berkes Béla, akinek egyetlen rangja és vagyona a művészete volt, enni kívánt.

Egyszer mégis előfordult, hogy drága apámot megbántották az Országos Kaszinóban. Úgy történt a dolog, hogy ugynevezett »mezei hadak« is mulattak az étteremben. Mezei hadak alatt akkoriban azokat a vidéki urakat értették, akik ritkán rándultak fel falusi birtokaikról a fővárosba és természetesen nem ismerték ott úgy a »dörögést« mint azok, akik az esztendő jórészét Budapesten töltötték.

A mulatók közt volt az Országos Kaszinó új tagja, egy báró is. A nevét nem akarom itt megemlíteni. A muzsika egy pillanatnyi szünetében a báró egyszerre csak apám felé kiáltott:

— Hé!

Nagy csend lett, apám háttal állt és úgy tett, mintha nem hallotta volna meg a nyers kiáltást.

Ekkor a báró újra rákiáltott:

— Hé!

Apám most megfordult, nem szólt egy szót se és nem is indult a báró felé. Megint úgy tett, mintha nem hallotta volna meg a nyers kiáltást.

A báró ekkor felállt és apám elé lépett.

— Nem felelsz? — kérdezte — és monokliját megigazította a szemén.

Dermedt csend támaadt a nagy étteremben, mindenki apámat nézte. Öreg Berkes Béla ekkor kihuzta magát.

— Ugy látszik, báró úr, nem tudja kivel beszél! — mondta nem túl hangosan, de tagoltan és érthetően, úgyhogy mindenki meghallhatta.

A báró kizökönt nyugalmából. Kétségtelesen ivott is egy kicsit már előzőleg. Most elöntötte a vér az arcát. Egy lépést tett apám felé és úgy látszott már-már valami jóvátehetetlen dolog fog történni. Ekkor az egyik asztaltól felugrott Gullner Gyula főispán. Odaugrott a báróhoz, megfogta a karját és valósággal elrúncigálta onnan.

— Ugy bántsod meg Berkes Bélát — mondja olyan hangosan, hogy mindenki meghallotta — hogy ő a legjobb barátom.

A báró, akinek az arca előbb még vérvörös volt, most hirtelen elsápadt. Pillanatig szótlánul meredt Gullnerre, aztán vállatvont. Fizetett és távozott. Sokáig nem látták őt ezután az Országos Kaszinó éttermében.

Ilyen barátai voltak az én szegény édesapámnak, megbecsülték őt, tudták, hogy ő nem olyan tedd ide-tedd oda ember, hogy az igazáért akár tűzbe is menne és hogy minden dolgában korrekt, de ruendkívül érzékeny művészlélek.

A SPANYOL KIRÁLY BUDAPESTEN.

1908. októberében XIII. Alfonz spanyol király és felesége Ena Victoria királyné Ferenc József meghívására három napot töltöttek Budapesten és tiszteletükre az ünnepségek során udvari bált rendeztek a királyi palotában, majd ezt követően másnap a gróf Karátsonyi palotában rendezték estélyt. A tánczenét mindkét helyen Berkes Béla és zenekara szolgáltatta.

Harmincöt esztendeje már ennek, de felejtethetlen emlék ma is. A várost már két héttel előbb díszbe öltöztették, mindenütt a székesfőváros kék-sárga-vörös lobogóját, a magyar nemzeti zászlót és a sárga-vörös spanyol színeket lobogtatta a szél. Az udvari vonat a Nyugati pályaudvarra érkezett be délután és a menet a nézők sorfala között vonult az Andrássy-úton és a Fürdő-utcán keresztül a Várba. Az első dízkocsiban Ófelsége Ferenc József ült Alfonz spanyol királlyal, a második fogatban a spanyol királyné és Mária Annunziata főhercegasszony.

Az Oktogónnál hatalmas diadalkapu állt, az utcákat feldíszítették, a magyar bakák csákóján zöld tölgyfalevél pompázott, verőfényes szép nap volt, kézikocsikon, létrákon álltak a bámézszkodók és a háztetők is zsúfolva voltak.

Emlékszem arra is, hogy egy idősebb ember, valami munkásféle kérvényt is dobott Ófelsége kocsijába. Persze az embert nyomban lefűlelték,

de úgy tudom, nemcsak hogy nem esett bántódása, hanem még teljesítette is kérését a király.

Aznap este került sor a ragyogó udvari bálra, amelyet a spanyol király és felesége tiszteletére rendeztek. Megjelent azon az uralkodóház csaknem valamennyi tagja, a monarchia két kormánya, az egész külföldi diplomáciai kar, a zászlósúrak, az arisztokrácia és a társadalom előkelőségei. Pontosán 1300 vendég vett részt ezen a bálon. Az ékszerek ragyogtak a csillárok fényében, meg sem kíséreltem, hogy ezt a pompát leírjam.

Este 9 óra előtt 3 perccel Nepalek udvari szertartási igazgató jelentette Montenuovo főudvarmesternek, hogy együtt vannak a vendégek, két perccel később az ajtók kitérültek és bevonult az udvar.

Öfelsége, a király Ena Victoria spanyol királynét vezette karonfogva, utánuk második párnak XIII. Alfonz következett Maria Annunziata királyi hercegnővel, majd György bajor herceg Augusztia királyi hercegnővel, aztán jött csak a trónörökös Ferenc Ferdinánd Izabella királyi hercegnővel. A trónörökös felesége természetesen nem kaphatott meghívást az udvari bálra. Vajjon mit érezhetett Ferenc Ferdinánd e ragyogás közepette, ha arra gondolt, hogy egyedül kellett megjelennie, amikor minden udvarképes ember a feleségével együtt kapott meghívást.

A táncrendet a következőképpen állították össze számunkra.

9 órától 9 óra 10 percre csárdás, 9.15-től 9.25-ig keringő, aztán a négyes következett, majd a tipegő, végül 10 óra 8 perctől 10 óra 18-ig csárdást játszottunk, utána pontosan 7 percre megint keringőt.

Egy régi balatoni majális.

A tánc szünetében a vendégek teaasztalhoz vonultak.

Őfelsége, I. Ferenc József asztalánál ült a spanyol királyné Ena Victoria, aztán György bajor herceg, a japán, a német, és az angol nagykövet neje, Wekerle Sándor miniszterelnök felesége, herceg Odeschalchi Gézáné és két Esterházy hercegnő.

Szünet után megint tánc következett, majd pontosan 12 órakor végetért a káprázatos estély.

Természetesen az udvari bálokön senki sem azért vesz részt, mintha túlságosan jól mulathatna is. Erről szó sem lehet, hiszen az etikett annyira szigorú, hogy a szórakozásra sem alkalom, sem idő nincs. Az udvari bál minden vendége arra vigyáz, hogy az előírt programot betartsa.

Másnap a spanyol királyi pár tiszteletére zártkörű estélyt rendezett Karátsonyi gróf krisztinavárosi palotájában.

A palota vörösmárvány oszlopokon nyugvó előcsarnokában, amelyet pálmák és trópusi növények díszítettek, a ház ura Karátsonyi Jenő gróf és felesége Andrássy Karolina grófnő fogadta a vendégeket. A hatalmas parkot sok száz ívlámpa és izzólámpa szinte nappali fényességbe borította. A lépcsőházból nyíló első teremben terítettek az uralkodók és a fenségek számára, a vörös szalonban a kíséretnek, a többi teremben pedig a meghívottaknak.

Este kilenc órakor kezdődött a multság és a palota egykettőre megtelt vendégekkel. Pontosán tizenegy órakor jelent meg a bálon a spanyol uralkodó pár és ugyanekkor érkeztek meg Lipót, György és Konrád bajor hercegek, valamint I. Ferenc József kísérete is. Maga a felség ezen az estélyen nem vett részt.

Az első táncot a spanyol királyné és Karátsonyi Jenő gróf nyitotta meg, aztán Mária Annunziata krályi hercegnő és József királyi herceg, majd a spanyol király és gróf Karátsonyi Jenőné.

Ez már sokkal fesztelenebb multság volt, mint a királyi várban rendezett udvari bál, a vendégek most már valóban jól érezhették magukat.

A spanyol királyné ezüsttel, arannyal és gyönggyel gazdagon diszített fehér estélyiruhát viselt. Nyakán egy gyémántokból és türkizekből álló nyakéket hordott.

A spanyol királyné, aki nagy zenebarát volt és nagyon szeretett táncolni is, minden táncban résztvett és köszönetét fejezte ki apámnak a zenéért. Azt hiszem, a magas vendégek meg lehettek elégedve Berkes Béla zenekarának játékával, mert csaknem egy óráig szórakoztak a Karátsonyi palotában.

A boldog béke korszaka volt ez, ma is érzem a Karátsonyi palota hatalmas parkjából beáramló hervadó hárslevelek illatát. Ma is magam előtt látom a spanyol királynét, amint arcán boldog mosollyal, önfeledten járja a táncot a cigányzenére. Hiszen a spanyol temperamentum olyanmire rokon a magyarral.

Ena királyné és XIII. Alfonz jól érezték magukat a Karátsonyi palotában. A királyné emlékszem, még az egyik csárdásban is résztvett. Könnyen és hamar tanulta meg, hiszen nagy érzéke volt hozzá. Senki sem vette észre rajta, hogy ezuttal táncolja életében másodszor ezt a tüzes magyar táncot.

Amikor aztán a királyi pár távozni készült, a spanyol király magához kérette Karátsonyi gró-

tot és hálásan megköszönte neki az estélyt, amelyet — mint mondotta — sohasem fog elfelejteni.

Milyen távoli, messzi világ ez ma már. Hol van XIII. Alfonz és Ena királynő? Hazájuktól távol, idegenben haltak meg.

A Karátsonyi palota helyén pedig modern bérházak építésére készülődnek. Milyen kár volt lebontani azt a gyönyörű épületet.

FALKAVADÁSZAT FÜRSTENSTEINBEN.

Hercegi koronával díszített nagy pecsétes levelet hozott a posta. A levélben Pless herceg udvarmesteri hivatala hívta meg zenekarunkat szereplésre. A meghívás a Freiburg melletti Fürstensteinben levő várkastélyba szólt.

Felpakolt a banda és felültünk a vonatra. Freiburgban vártak minket és már ekkor következett az első meglepetés. A szertartásokhoz és a pompához már régen hozzászoktunk, hiszen nem is egy hercegi háznál muzsikáltunk már, nem is szólva arról, hogy az udvari bálók muzsikáját is Berkes Béla zenekara szolgáltatta. Itt azonban egészen más levegő várt bennünket. Mintha egy darab középkorba cseppentünk volna.

Négylovas, csukott régimódi batár várt bennünket, ajtaján Pless herceg címerével. Sötét este volt már, amikor beszálltunk a kocsiba. A baloldali első lovon liberias inas lovagolt és hogy megvilágítsák a sötét utat, előttünk fáklyát vitt egy lovas. Kanyargós hegyi úton kapaszkodtunk felfelé, barátságatlan erdő vette körül két oldalt az utat és nem tudtuk elképzelni hová vezetnek bennünket. Háznak, épületnek nyoma sem volt sehol.

Jó két óraj kocsikázás után végre felértünk egy hegyre. Akkor aztán szemünk-szánk elállt. A hold mintegy parancsszóra sötött ki és egy kétemeletes furcsa épületet világított meg. Az épü-

letet köröskörül bástyafal övezte és a bástyafalak előtt vizesárok húzódott. A lőrésekből valódi ágyúk meredtek a vár előtti kis térségre. Utnak, bejáratnak semmi nyoma.

Nem tudtuk eleinte elképzelni, hogyan jutunk be ide és hogy mit keresünk mi itt. Olyan volt az egész eleinte, mint egy furcsa álom.

Akkor az első lovon ülő vadász kürtjébe fújt. Egy felvonóhíd ereszkedett alá, amely eddig elrejtette a várkastély kapuját. A hídon aztán begördült a mi batárunk a várba. Bolthajtásos kapu alatt haladtunk el, amelynek bejáratánál marcona tekintetű alabárdos állt őrséget. Egyre furcsábban éreztük magunkat.

Akkor már 800 esztendő volt Pless herceg ősi várkastélya. Az ágyúkat persze nem használták már, azok rozsdás csővel ásítottak a világba, de dísznek, a környezet hangulatának emelésére mindenesetre alkalmasnak bizonyultak.

— No, itt még le is nyakazhatnak bennünket — mondta akasztófahumorról a nagybölgős és megtapogatta nyakát. Hiszen itt az Isten háta mögött vagyunk és ki tudja miféle ember ez a herceg.

Ezen az estén valami titkárféle vezetett bennünket a szobánkba. Második emeleti szobákban szállásoltak el bennünket, bolthajtásos, komor termekben, amelyeknek ablaka igen keskeny nyílású volt, látszott, hogy a régi időben, a kastély építői nem annyira a levegőre és a világosságra vetették a súlyt, mint inkább a biztonságra. A titkár azzal búcsúzott el tőlünk, hogy másnap reggel 10 órakor jelentkezzünk majd sötét utcai ruhában... nem, nem a hercegnél, erről szó sincs, hiszen őfőméltósága nem kíván egyelőre látni ben-

nünket, hanem csak az udvarmester úr óméltóságánál.

— Aztán kísértet van-e a kastélyban? — kérdezte kissé szorongva a nagybőgős.

A titkár rendreutasítón mérté őt végig.

— Nem azért hívtuk önöket, hogy felesleges kérdéseket adjanak fel — mondta gőgösen.

Mennyezetes ágyakban aludtunk, persze nem valami jól, mert ugyan ki is tudott volna jól aludni ebben a barátságatlan, komor és szokatlan környezetben.

Másnap reggel aztán jelentkeztünk az udvarmesternél. Íróasztal mellett ült s egy papirlapról olvasni kezdett. Jó húsz percig tartott ez a felolvasás, amelyben kizárólag arról volt szó, hogyan kell majd viselkednünk. Apámnak persze már kezdett nem tetszeni a dolog.

— Muzsikáltam én már más uraknak is — mondta kissé elszontyolódottan, — talán nagyobb uraknak is, mint ez a herceg, de ott nem csináltak ennyi felesleges ceremóniát. Most már csak az hiányzik, hogy a koszt se legyen jó.

A koszt azonban szerencsére kitünő volt. Két teljes napig lézengtünk a várkastély bolthajtásos folyosóin és a személyzetten kívül még mindig nem láttunk senkit, még mindig nem vették igénybe szolgálatainkat.

Szobánk ablakából hajnalban láttuk, amint a kastély roppant udvarában a bástyafalak között a falkanagy összegyűjtötte a kopókat és agarakat és aztán hallottuk, amint megfújja a hallalít. Kisvártatva az épületből vörösfrakkos vendégek léptek ki, olyan volt az egész, mint egy angol metset.

Lóra szálltak és elindultak.

Parforce-vadászatot rendezett Pless herceg

őfőméltósága és ezen a vadászaton a monarchia mágnásainak színe-java résztvett.

A falkanagy után közvetlenül egy fejedelmi termetű, fekete lovaglóruhás fiatal hölgy lovagolt. Nem viselt kalapot és dús szóke haja leomolva verdeste vállait.

— Ez biztos valami tündérkirálynő — mondta az egyik muzsikus.

Pless herceg felesége volt, fiatal, huszesztendő körüli hölgy.

Harmadnap este aztán a kastély nagy márványtermében, pálmák között, egy dobogón muzsikálni kezdtünk. Akkor végre megismertük a herceget is. A külseje hercegi volt, csaknem kétméter magas, vékony és szóke haja kissé kopaszodott már. Tekintete fáradt és unott volt, mint ha az egész emberen látszott volna, hogy az ősi kék vér milyen fáradtan folydogál ereiben. Legalább hatvan esztendő volt akkor már a herceg őfőméltósága. És ennek a hatvan esztendő férfinak volt ez a fiatal tündérkirálynő a felesége.

A mulatság rendkívül szertartásosan folyt le. Mi a bandával mindent megtettünk, ami tőlünk tellett és a fagyos hangulat lassan valóban fel is engedett, a hercegnő, akit az arisztokrata világban akkoriban a világ legszebb asszonyának tartottak, egy dalt velünk énekelt. Csodálatosan szépen csengő szoprán hangja volt és a vendégek valószággal megbűvölten hallgatták őt, a herceg arcának unott kifejezése azonban egy pillanatra sem változott meg. Továbbra is levegőnek tekintett bennünket, továbbra is mélázva nézett maga elé.

A hangulat egyre emelkedett, a végén már alig lehetett befejezni a mulatságot.

Az ajtóknál mindenütt spencerben és fehér

szarvasbőrnadrágban, hófehér keztyűben, hófehér nyakkendővel, amelyben hercegi koronás tű világitott, a személyzet állt, mereven, moccanás nélkül. Szerencse, hogy a pallósjogot már elvették ettől a hercegtől — gondolta egynémelyikünk.

Hanem úgylátszik nagyon megvoltak elégedve Berkes Béla muzsikájával. Mert másnap elutazás előtt az udvarmester hívatta apámat. Nagy borítékot nyújtott át a honoráriummal.

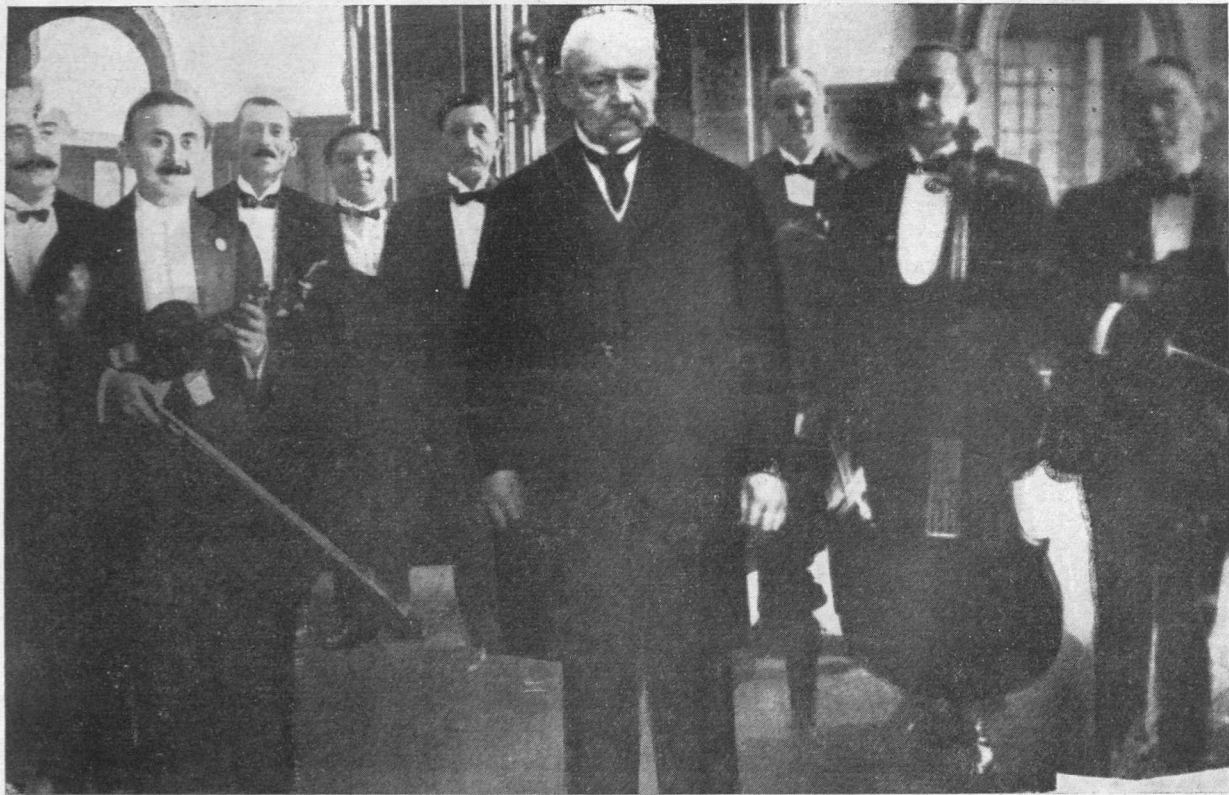
— A herceg öfömméltósága meg méltóztatik elégedve lenni — mondta és kezét nyújtott apámnak. Csak később tudtuk meg, milyen forradalmi jelentőségű volt ebben a merev és szertartásos világban ez a kézfogás. Csak később, amikor a személyzet összesugott. Mert hiszen ebben a 800 esztendő várkastélyban bizonyára nem fordult még sohasem elő, hogy egy udvarmester kezé nyújtson egy cigányprimásnak, mégha az bármilyen nagy művész is.

Az udvari hintón utaztunk vissza Freiburgba.

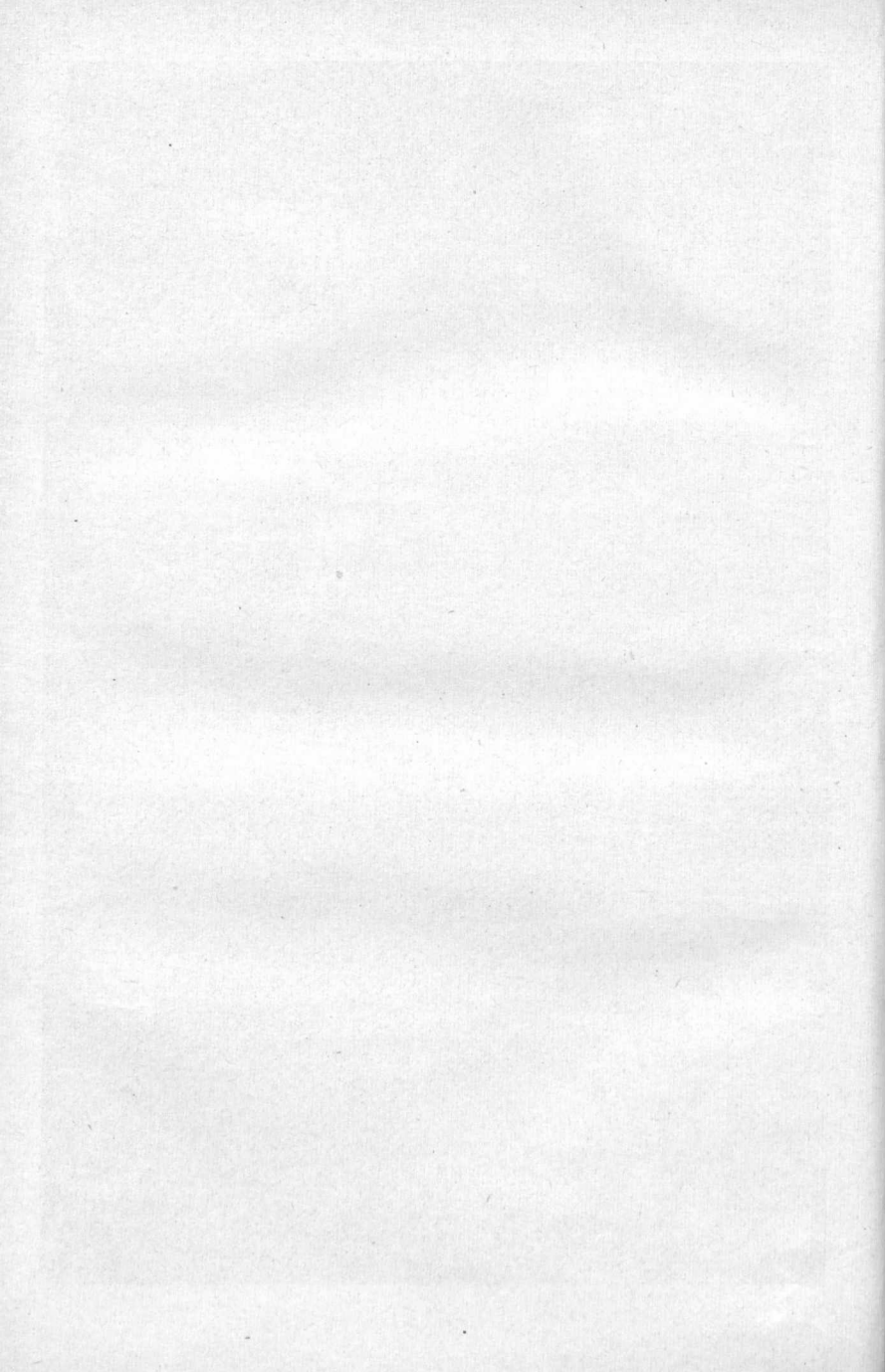
— Csak azt tudnám, meddig bírja még ez a halvérű öreg ember, amellet a gyönyörű fiatalasszony mellett — mondta vigyorogva a brácsás.

Mintegy tíz esztendő múlva kapta csak meg erre a kérdésre a választ a jámbor lélek. Ekkor halt meg ugyanis — a tündérkirálynő. Pless herceg legalább 70 éves volt akkor már, amikor az álomasszony kidőlt mellőle. Gondolják talán, hogy sokáig búsult? A gyászév leteltével csakhamar újra megnősült és elvett ezuttal — egy 25 esztendő lányt.

Hogy aztán ezt a második feleségét túlélte-e vagy sem, arról nekem már nincs tudomásom. De gondolom, hogy ezt is túlélte, mert az ilyen lassúmozgású, béka temperamentumu, gőgös arisztokraták igen sokáig élnek.

Hindenburg tábornagy és hivatali elnök estélyén szereplünk.

A SÜLT HATTYU.

1906-ban meghívást kaptunk külföldi szereplésre. Ugy történt a dolog, hogy Frankfurt am Main-ban nemzetközi lovaspolóversenyt rendeztek és utána valami ünnepséget is terveztek. Akkoriban igen híres futtató volt a milliomos Weinberg, akinek nemcsak saját poló, hanem galopp-tréningpályája is volt. A braganzai herceg tanácsára apám bandáját hozatta ki. Ezen a polóversenyen nemcsak német és osztrák arisztokrácia jelent meg, hanem magyarok is. Andrásy Géza gróf, Pallavicini György örgróf, Károlyi Lajos gróf, Sigray Antal gróf, és Wenckheim József gróf is a vendégek között volt.

Éjjel érkeztünk Frankfurtba és mint afféle idegenek, persze kissé tájékozatlanok voltunk.

— Fiam telefonálj a Weinberg kastélyba — mondta apám — kérdezd meg hová szálljunk meg.

A milliomos titkárával beszéltem.

— Szálljanak csak egy hotelbe, reggel majd eljövök magukért, — hangzott a válasz.

Kocsit béreltünk és elmentünk szállást keresni. Bizony ez nehéz dolog volt, mert akkoriban Frankfurtban valami más esemény is adódott és a város szállói meglehetősen zsúfolva voltak. Mi tájékozatlanságunkban bizony gyanútlanul egy kis garniszállóba kerültünk. Ez az éjszaka emlékezetes maradt számomra, mert apám egész éjjel lesem húnyta szemét.

A titkár reggel eljött értünk és persze nevetett, amikor látta, hova vetett bennünket a vak-sors. Elvitt minket a Frankfurt melletti Wallfried-be, egy Niederad nevű hotelbe, ahol az angol zso-kék, ezek a roppant sokat kereső emberek szoktak megszállni. Mondanom sem kell, hogy ez az-tán egészen más szálló volt már.

Hanem itt más baj volt. A német konyha köztudomásúan nem felel meg a magyar gyomor-nak. És különben is a jó ennivalók elkészítése úgylátszik nem tartozott a frankfurti erények közé.

Apám ebédre libasültet kért. Leült és enni kez-dett. Nem mert senki egy szót sem szólni, mert köztudomású volt, hogy öreg Berkes Béla a leg-jobb ember ugyan, de ha éhes, akkor jobb ha messze elkerüli az ember. Ha aztán evett, akkor akár kenyérre lehet őt kenni. Különösen, ha jól evett. Hanem most nem ez volt az eset.

Már az is gyanús volt, hogy a libának feltü-nően óriási combja és egyéb részei voltak. Igen rágós, öreg libával bajlódott apám és persze egy-re jobban ráncolta homlokát, egyre rosszabb lett a kedve. Gyanus olaj úszott a tányérján, lehet az is, hogy valami faggyúban sütötték ki.

— E nem liba, ez hatyú — mondta akkor jámboran a banda egyik tagja.

Ez már sok volt. Apám eltolta a tányért és felugrott. Egész nap nem szólt egy szót sem senkihez, de ő hozzá sem mert senki szólni.

Igy került aztán este a kastélyban a mi hangversenyünkre a sor. A nemzetközi arisztok-rácia foglalt ott helyet a kastély nagy márvány-termében és én láttam apámon, hogy még min-dig nem heverte ki a déli ebéd csalódásait, még mindig rosszkedvű volt. Tartottam is tőle,

hogy rosszkedvének valamilyen következményei lesznek.

De azért játszottunk. A közönséget meghódítottuk játékunkkal és különösen a hölgyek között volt nagy sikere édes-bús hallgató nótáinknak. Félkilenckor kezdtük el a muzsikát és fél háromkor még mindig játszottunk.

Volt ott egy orosz hercegnő is, emlékszem, magas, vékony szőke hölgy, igazi kékvérű. A zenénk úgylátszik különösen tetszhetett neki, mert ő tapsolt mindig legjobban és éjszaka fél háromkor is egyre kérlelte, hogy még, még. Akkor egyszerre csak megtörtént a baj. Apám ingerülten legyintett kezével.

— Elég volt kérem — mondta meglehetősen hangosan.

Csend lett és láttuk, hogy az orosz hercegnő bizony meg is szeppent kissé.

Andrássy Géza nevetni kezdett és összesűgött Sigray Antallal. Sigray apámhoz lépett és derűsen megveregette a vállát.

— Te Bélám!... Az lehet a baj, hogy éhes vagy...

— Az bizony, gróf úr. Éhes gyomorral pedig nem tudok játszani.

A gróf névjegyét nyomott apám kezébe.

— Csak menj ezzel a névkártyával a Hotel Frankfurterhofba, ott igen kielégítő a koszt.

— Nem bánom én méltóságos gróf úr, ha ezer pengőbe is kerül, megfizetem, csak jó legyen — mondta apám.

A gróf nevetett.

Másnap már a Hotel Frankfurterhofban ettünk, ott aztán valóban olyan volt a koszt, hogy még öreg Berkes Béla is elégedetten sóhajtott fel ebéd után.

Aznap este a gróf meg is kérdezte:

— Na, hogy ettél Béla?

— Remek volt, kérem alássan — mondta nevetve apám.

Játszott is aztán ezen az estén úgy, amint még soha életében. Hát ilyen ember volt.

Weinberg után Mumm pezsgőgyárosnál játszottunk, a kastély márványhalljában, amelynek beépített saját orgonája volt. A hangversenyen előttünk orgonakísérettel egy híres énekesnő adta elő Schubert Ave Maria-ját.

KEDVES LÁTOGATÓK.

Büszke vagyok rá, hogy a társadalom minden rétegében vannak barátaim és jóakaróim, a kérges tenyerű munkások között csak úgy, mint a polgári osztályban, vagy az arisztokraták zárkózott világában. Néha azt hiszem, hogy ez a minden oldalról felém sugárzó szeretet nem is az én érdemem, hanem a családi hegedűmé, amelyet esténként annyi áhitattal szorítok az állam alá. A világ minden részén élnek jóakaróim, akik kitüntetnek kedvességükkel. Örökké őrzöm azt a meghatottságot, amely akkor fogott el, amikor nagybetegen feküdtem és özönével érkeztek hozzám az érdeklődők s a gyengéd levelek. De a legbüszkébb arra vagyok, hogy amikor betegségeből félig felépülve a Svábhegyen üdültem, a sok kedves látogató között megjelent két előkelő társasági hölgy is: gróf Széchenyi Ernőné és Létay Ernőné. Utólag bocsássák meg nekem a hölgyek, hogy akkor a meghatottságtól nem tudtam szívem szerint szavakba foglalni hálámat. De most, hogy emlékeimet idézem, megpróbálok köszönetet mondani a gyengéd figyelemért, amely fél gyógyulást jelentett számomra.

És van még egy nagy tartozásom egy magyar grófkisasszonnyal szemben. Régi hagyomány a mi családjunkban, hogy ha nagy öröm ér bennünket, vagy nehéz napokat vészellünk át, hálánk jeléül gyertyát szoktunk gyújtani a bécsi Szent István

templom Mária-képe előtt. Betegségem után az volt az első gondolatom, hogy a családi hagyományak eleget teendő — személyesen utazom Bécsbe, de az utazási és vizumnehézségek miatt nem volt módom felmenni. Ezt elpanaszoltam egy társaságnak. Pár nap múlva üzenetet kaptam Bécsből egy fiatal grófnőtől: »Ne búsuljon, Béla bácsi, személyesen gyújtottam egy szál gyertyát a Maga nevében a Szent István templom főoltára előtt.

Nem nevezem meg, mert bizonyára ő sem akarná, hogy kegyeletes tettéért névvel szerepeljen könyvemben. Sokkal maradandóbb helyen őrzöm a nevét: a magam és családom szívében.

VII. EDWARD ÉS WANEMAKERNE

Egészen fiatal fiú voltam, amikor egy szép napon apámat meghívták, hogy Fiumében muzsikáljon. Akkoriban nevezték ki gróf Nákó Sándort fiumei kormányzónak és a beiktatási ünnepséget követően estélyt is rendeztek. Ezen kellett apámnak muzsikálnia. Természetesen a megtisztelő meghívást apám elfogadta.

Akkoriban apámnak zenekara 17 tagból állt és hetenkén háromszor az Országos Kaszinó nyilvános éttermében játszottunk, hetenként háromszor pedig a Hungáriában.

Az utazást most úgy oldottuk meg, hogy a zenekar egyik fele elment Fiuméba apám vezetésével, ezek között voltam én is. A banda másik fele itt maradt, hogy szerződéses kötelezettségünknek eleget tegyen.

A fiumei ünnepségek az akkori békeviszonyoknak megfelelően igen fényesek és jól sikerültek voltak. Nem lehetett panaszunk semmire, sem az ellátásra, sem pedig a honoráriumra, valamint a mulató előkelő társaság bőkezűségére sem.

Közben azonban, míg mi apámmal lenn tartózkodtunk Fiumében, az édesanyám egyszerre csak táviratot kapott Marienbadból. A sürgönyt gróf Szapáry Pál küldte és abban az állt, hogy VII. Edward angol király ott van és Berkes muzsikáját szeretné hallani.

Anyám, aki önálló gondolkodású és lelemé-

nyes asszony volt, azonnal táviratozott gróf Szapárynak, hogy az öreg Berkes Béla gróf Nákó Sándor fiumei kormányzónál játszik és pillanatnyilag nem utazhat Marienbadba, mert nem bánthatja meg az ottani urakat, de a fia jöhet helyette.

Erre gróf Szapáry Páltól szószerint a következő sürgönyválasz érkezett:

»Rendben van, csak Berkes legyen, akár öreg, akár fiatal«.

Mama most már Fiuméba sürgönyözött nekünk és indulnom kellett volna Marienbadba, hogy ott aztán a banda Budapestről érkező részével együtt VII. Edward szórakoztatásáról gondoskodjunk. Igen ám, de apám nagyon féltett engem, a fiatal gyereket az utazástól és különben sem szívesen hagyott akkoriban még magamra, az éjszakai világban, amelynek ezer csábítását jól ismerte. Meséltem már, hogy az öregemnek volt egy idős hangszerhordozó és titkárféléje, az öreg Schwarz Józsi. Apám a sürgönnyel kezében néhány percig töprengett.

— Rendben van — mondta végül — a gyerek elmehet, de csak úgy, ha Schwarz Józsi elkíséri.

Odalépett Józsihoz, megveregette a vállát.

— Jóska, aztán vigyázz-e a fiamra?

— Mint a szememfényére — felelte Schwarz Józsi.

— No jól van, aztán ne engedd, hogy a vonaton kihajoljon és hogy ott Marienbadban valami lumpolásba keveredjen.

— Tessék csak rábízni!

Nagy dolog volt, hogy én, a fiatal kölyök most az angol király előtt játszom majd, apám vezetése nélkül. Bevallom, az egész úton szurkoltam egy kissé, egyre arra goondoltam, hogyan fogom megállni a helyemet.

Igy érkezünk meg Marienbadba, ahol aztán találkoztam is a banda Budapestről jött részével. Az angol király a Hotel Weimarban szállt meg kíséretével. Szapáry Pálnál jelentkeztem,

— Becsüld meg magad gyerek — mondta mosolyogva a gróf — te nem is tudod, milyen nagy dolog az, hogy te vezetheted most idősebb Berkes Béla bandáját. A muzsikát a dezsőnéhez kell szolgáltatni, a hegytetőn, a Hotel Rüberzahlban. Pontosan ott legyetek.

Igy történt aztán, hogy szmokingba vágva magunkat, megérkezünk a hegyre, a legendás nevű Rüberzahlba. Nagyon jól emlékszem erre az alkalomra, VII. Edward az asztalfőn ült, elgondolkozva simogatta szakállát, jobbján egy amerikai hölgy. A király láthatóan igen jól szórakozott, kis társaság volt csak jelen és emlékszem VII. Edward eleinte ránk sem nézett. Mintha ott sem lettünk volna. Bizony kissé elszontyolódtam, hogy a király észre sem vett.

Nem emlékszem már pontosan arra, hogy mi volt ennek a dezsőnének az ételsora, arra sem, hogy milyen borokat ittak, de azt határozottan tudom, hogy a kicsi, ámde annál fényesebb társaság igen kitűnő hangulatban volt. A környezet szépsége, az ételek jósága és talán nem utolsósorban a mi muzsikánk is hozzájárult az általános jókedvhez.

Ugy emlékszem, mintha ma lenne, a parfé után Edward király egyszerre csak Szapáry Pál grófra nézett és rám mutatva így szólt:

— Ugye-e, ez a fia a Bélának?

— Igen, felség — felelte gróf Szapáry Pál.

Meghallottam a párbeszédet és jóleső melegség járt át. Intettem a bandának és játszani kezdtünk.

Játék közben a zenekar egyik tagja egyszerre csak megbökte az oldalamat.

— Nézd csak — suttogta.

— Kit néztek? — sugtam vissza.

— A királyt...

— Mi van a királlyal?

— Nézi!

— Kit néz!

— Az öreg Vak Jóskát, a kontrást. Miért nézi?

A párbeszéd megszakadt, mert nem akartunk feltűnést kelteni, de én is észrevettem, hogy VII. Edwárd pillantása szinte süt az öreg kontrás felé. Aztán a zene szünetében a király egyszerre csak azt mondja Vak Jóskának:

— Ugy-e én önt még akkor hallottam, amikor ennek a fiúnak a nagyapja volt a primás, a Lajos?

Az öreg kontrás zavarában makogott valamit és én büszkén kiegyenesedtem. Talán akkor éreztem életemben először, hogy nagy dolog is ez... Mégis csak olyan cigánydinasztia tagja vagyok, melyre büszke lehetek. Egyenesági leszármazottja öreg Berkes Lajosnak és Berkes Bélának. Olyan család tagja, amelyet még a királyok is számontartanak.

A hangulat közben emelkedett. Annyira, hogy Szapáry Pál gróf, aki remekül cimbalmozott, egyszerre csak felállt, odalépett a cimbalmoshoz, félretolta és aztán leült a cimbalom mellé. Egy régi, nagyon régi magyar nótát játszott nem mindennapi művészettel és az egész zenekar kísérette. Az angol király elragadtatottan bólogatott a zene közben, nagyon tetszett neki, hogy a monarchia egyik legelőkelőbb nevű mágnausa így tud mulatni.

Igy következett el aztán a zene szünete. Ekkor váratlan dolog történt. A király mellett ülő

amerikai hölgy felállt és láttam, hogy felénk közeledik. Udvarias meghajlással eléje mentem, azt hittem, talán valami nótát óhajt rendelni.

Akkoriban már — ezt közbevetően kell megjegyeznem — elég jól tudtam angolul. Hetenként háromszor nagyon jó angol tanártól vettem lelkét. Igaz, hogy nem pusztán a kultúraszomjúság és nem pusztán az a szükség vitt az angol tanulásra, hogy előkelő idegen vendégeimmel meg tudjam értetni magam, hanem akkoriban már eljegyezettje voltam annak a szenvedélynek, amelyről azt hiszem ma is ismert vagyok: rajongtam a zöld gyepért, a lóversenyzésért. Akkoriban pedig csupa angol zsoké lovagolt a pesti pályán és bizony sűrűn fölkerestem őket, hogy versenyek előtt tudakozódjak az esélyekről. Ezért gyakoroltam hát annyi lelkesedéssel az angol nyelvet.

Igy aztán itt Marienbadban nem esett nehezemre, hogy az amerikai hölgynek kérdéseire folyékonyan válaszoltjak.

— Hajlandó-e — kérdezte a hölgy — Amerikába jönni? Szeretném 30 esetleg 60 estére szerződtetni Amerikába és ismerőseim házáinál felváltva játszana? Mit gondol efelől?

Én elpirultam zavaromban és eleinte alig tudtam felelni a hölgynek. Rettenetesen megörültem az ajánlatnak, képzeletemben már láttam magam a felhőkarcolók tövében, a Fifth Avenuen, amint a new-yorki felső tízezret meghódítom zenémmel. Első pillanatban az örömtől és zavartól nem is tudtam válaszolni, később azonban összzedtem magam.

— Madame — feleltem mély meghajlással — sajnos ez nem tőlem függ.

— Miért? — kérdezte a hölgy furcsa mosollyal.

— Hát... hát én nem vagyok nagykorú —
dadogtam — a szüleimtől függ, kiengednek-e?

A hölgy nevetett és mondott valamit a társaság felé fordulva, valami olyasmit: a királyt szórakoztatni elég felnőtt, de az utazáshoz még nem?

A hölgy azonban nem tudta, amit én igen, hogy milyen szigorú felügyelet alatt vagyok én még itt Marienbadban is. Hogy Schwarz Józsi árgus szeme nélkül talán még idáig sem engedett volna az apám.

A hölgy nevetett és odaadta a névjegyét.

— Ha meggondolta és megbeszélte a dolgot a szüleivel — mondta — csak értesítsen.

Suttyomban megnéztem néhány perccel később a névjegyemet. Mrs. Wanemaker, ez állt rajta. A világ legnagyobb áruházai tulajdonosának felesége volt ez a hölgy.

Két napig tartottak ott bennünket Marienbadban, nemcsak a dezsőnél játszottunk, hanem a dinernél is. Azt hiszem, ezuttal sem hoztam szégyent apám nevére. Aztán csomagoltunk és hazautaztunk Budapestre. Zsebemben a névjegy: Mrs Wanemaker.

Büszkén lépten anyám elé, ott állt a drága a tűzhely mellett és rántást kevergetett.

— Hát megjöttél fiam? — kérdezte mosolyogva.

— Meg én, anyám — feleltem.

— Meg voltak veled elégedve?

— Kérdezze meg a Jóskát — feleltem én öntudatosan, aztán válaszra sem várva, mint egy nagy tromfot, elővettem az amerikai hölgy névjegyét.

— Mi ez? — kérdezte gyanakodva anyám.

— Egy névjegy — feleltem — a világ legnagyobb áruház tulajdonosa feleségének névjegyel

— No és mit akarsz te ezzel?

— Mama — mondtam — tudja-e, hogy meghívtak Amerikába, engem hívtak és nem az apámat. 30—60 estére, tenger pénzt kereshetek én ott.

Kidüllesztettem a mellemet büszkeségemben és szentül megvoltam győződve, anyám most rögtön a nyakamba borul. De nem ez történt.

Ayám magasra emelte a főzőkanalat.

— Ide hallgass — szólt vészjósló szelídséggel — ha az a Wanemakerné, vagy hogy hívják, az egész vagyonát odaadná, akkor sem engednék én a tengerre, nem én fiam! Az én fiamból nem esznek a halak!

A főzőkanál ott táncolt az orrom előtt. És hiába volt minden könnyörgésem, hiába volt minden érv, nem használt semmi. Anyám nem engedett. Még Schwarz Jóskával sem engedett Amerikába.

Igy esett, hogy ifj. Berkes Béla, ez a fiatal cigánygyerek kénytelen volt visszautasítani a legendásnevű Mrs. Wanemaker meghívását, így esett, hogy én akkoriban mégsem mehettem Amerikába, nem játszhattam az általam már oly ragyogóan elképzelt Fifth Avenuen a new-yorki felső tízezernek. A felhőkarcolók helyett meg kellett elégednem az Országos Kaszinóval és a Hungáriával.

Pedig milyen szépen kiszineztem én akkor már a jövőmet. Már láttam magam előtt azt a fiatal milliomoslányt is, akit művészetemmel meghódítok, láttam magamat, mint Amerika kedvenc muzsikusát, akinek nevét öles plakátok hirdetik.

Ma már örülök, hogy így történt. Persze később mégis csak kijutottam Amerikába, de erről máshelyütt beszélek.

PECUNIA NON OLET?

Egyszer Bécsben, a Sacherben muzsikáltam a Derby előtt. Fényes társaság volt együtt: Cziráky László, Crouy-D'Ullmen herceg, Steiger Gyula, Csekolics Gyula, Salm herceg és még néhányan, akiknek a nevére már nem emlékezem. A Sacherben mi gyakran játszottunk. A század első évtizedeiben az igazi magyar urak csaknem kivétel nélkül ott szálltak meg és minthogy a monarchia életének súlypontja, kár is lenne tagadni, mégis csak Bécs volt, az előkelő és finom hotel a szigorú Sacher Anna vezetése alatt állandóan tele volt magyar vendégekkel. Ott történt egyszer, hogy a világszép Loona, akiről a Luna asszony című operettet írták, meglátva apámat felsikoltott:

— Der alte Herr Gott!

A társaság kellemesen szórakozott, mi csendesen húztuk nekik a nótákat, amikor egyszerre csak látom, hogy a brácsásom szeme kimeredve néz a pamlag egyik sarka felé. Annyira feltűnő volt ez, hogy abbahagytam a muzsikát és kérdően néztem rá. Ő meg csak ennyit tudott mondani:

— Ott, ott ... rengeteg pénz.

Valóban a pamlag egyik sarkában a földön sok ezerkoronás bankjegy feküdt egymás hátán. A pénzt felvettük s az asztalra tettük.

— Kié a pénz?

Valaki Steiger Gyulára nézett.

— Nem a tied?

Steiger Gyula kezébe vette a bankjegyeket, aztán egész váratlanul megszagolta.

— Nem, nem az enyém. Ez a Lászlóé — mutatott Cziráky Lászlóra, majd mégegyszer megszagolva a bankókat így szólt: — Ez a Lászlóé, az ő parfómje.

Cziráky is megszagolta az ezreseket, bólintott és eltette a pénzt. A mulatság a kis zökkenő után továbbfolyt. Ekkor tudtam meg, hogy a régi latin mondásnak, amely szerint Pecunia non olet, a pénznek nincs szaga, — nincs igaza.

Ugy látszik a pénznek mégis van szaga.

FŐURI BALRENDEZŐK.

Ahogy emlékeim között kutatok, fölbukkannak a multból két főúri bálrendező, akik annyi tündéri éjszakát szereztek Budapestnek: az egyik Szentkereszthy Béla báró, a másik Piret de Bihain Eugen báró. Azokban az időkben a revű még ismeretlen fogalom volt nemcsak a magyar fővárosban, de az egész világon. Ám Szentkereszthy Béla báró és Piret de Bihain Eugen báró — hivatott előfutárai voltak ennek a színes, ragyogó műfajnak. A Park Club nagyterme trópusi virágerdővé változott az ő kezük nyomán és az a sok szép Dans de fleur, amit ők rendeztek, el nem halványuló emléke lesz velem együtt azoknak a dobogó szívű hölgyeknek, akik ma már bizony nagymamai minőségben kísérik kis unokáikat a báltermekbe.

FUVOLÁS ÉS AZ ESŐ.

A mai komor időkben, amikor a közösség érdekében mindannyiunknak áldozatot kell hoznunk és amikor a záróra kérdésében meglehetősen nagy a korlátozás, jólesik visszaemlékezni azokra az időkre, amikor volt ugyan záróra, de senkinek nem esett károsodása abból, ha a kérdést néha bizony könnyedén fogták fel.

Emlékszem rá az Országos Kaszinó félemeletén szórakozott egy társaság, amelyben résztvett Beniczky Ödön akkori belügyminiszter is. Abban az időben pontban éjfélkor zárták be a nyilvános helyiségeket. Éjfél előtt két perccel Beniczky Ödön hirtelen felállt és mosolyogva így szólt:

— Sajnos kénytelen vagyok elmenni. Engem a hivatalom kötelez a záróra betartására.

A többiek, különösen a fiatalság szerettek volna tovább mulatni. Az előkelő társaság tagjai között ott voltak a Cséry-lányok, a későbbi Nemeshegyi Tiborné és Széchenyi Mihályné, aztán Petzrik Jenőék, Thaly Zsiga, Létay Ernőné, Cséry Lajos és Miklós, Kollerich Pál és felesége és még néhányan, akikre már bizony nem emlékszem.

Az utcát katonai patruclok járták és egy patruc az Országos Kaszinó épületébe is bejött. A földszinten tárgyaltak valamit, aztán egy főhadnagy feljött, a félemeletre is. Emlékszem, Cséry Miklós ment ki hozzá és jó darab ideig beszélgetett vele.

— Nagyon halkan mulathatunk még egy kicsit — mondta és valóban a társaság folytatta is a diszkrét szórakozást. Én szordínót tettem a hegedűmre és a banda is halkan kísért, néhány pár még táncolt is és nem igen vettük észre az idő múlását. Lassan hajnalodni kezdett, aztán már egész világos lett, még mindig együtt voltak, csendesen idogáltak, vagy beszélgettek, néha egy-egy úr halkan énekelni kezdett.

Mi már meglehetősen fáradtak voltunk, úgy láttuk, hogy az óramutató csigalassúsággal vándorog előre. Aztán reggel öt óra lett, hallottuk már a tejeskocsik csörömpölését is, sőt már a szemetesek is végigjárták a kapukat. Ide, az elfüggönyözött terembe, a külvilág zörejei csak egészen távolról és halkan szűrődtek be.

A társaság még mindig friss volt és jókedvű.

— Látszik, hogy fiatalok — mondta az egyik zenész — ezek akár holnapig így együtt ülnének.

És igaza is volt. Eszük ágában sem volt a távozás. Kint már a reggeli lapokat kiabálták, aztán megindult teljes erővel a forgalom, viszont a diszkrét félhomályban még mindig folyt a mulatozás, a pincérek hordták az ezüstvödröket, mi halkan játszottunk, az elpusztíthatatlan fiatalság nem is nézett az órára és így lassan elérkeztünk ebédidő felé.

Délelőtt háromnegyed tizenegykor végre az egyik idősebb úr megelégette a mulatságot és felállt. Hárman fogták meg a karját és kérlelték:

— Maradj még, hiszen korán van, hová sietsz?

Az idősebb úr szabadkozva nevetett.

— Holnap is van nap — mondta és elővette az óráját — mit gondoltok, mennyi az idő?

— Nem gondolunk semmit, korán van még — mondták és valósággal le akarták róla húzni a felöltőt.

— Tyüha — mondta valaki észbekapva — hiszen már háromnegyed tizenegy, ideje lesz még is, ha mi is kászolódunk.

Igy esett, hogy »már« háromnegyed tizenegykor végeszakadt ennek a mulatságnak. Barátságosan esős idő volt odakint, valósággal zuhogott az eső és hacsak egy percig is állt az ember az utcán, már bőrigázott.

Kialvatlan, fáradt, rosszkedvű voltam.

— Most hazamegyek, — gondoltam, — megfürdöm, megborotválkozom, iszom egy jó forró kávé és aztán indulhatok is.

Nagy nap volt ez, aznap délután futották a Királydíjat és én egy világért sem mulasztottam volna el addig a turf legnagyobb eseményét. Amikor azonban bőrigázva, — mert csak nehezen sikerült konflist kapnom, — végre hazaértem és házikabátot húztam fel, amikor végre megittam a jó forró kávé és megfürödtem, hogy aztán felöltözzem, kinéztem az utcára, láttam, hogy még mindig vígasztalanul zuhog az eső, az aszfalton tócsák gyűlnek, a járókelők felhajtott kabátgal lérral surrannak a házak falánál.

Reménytelen idő. És bennem a szörnyű fáradtság, kialvatlanság érzése. Mi lesz a Királydíjjal?

És ekkor forradalmi cselekedetre ragadtattam magam.

— Csak egy félórára, — bízattam magam, — csak egy picinyke félórára dőlök le.

A gondolatot már követte is a megvalósítás. Bobújtam az ágyba, fülemre húztam a takarót.

— Nem szólok, — gondoltam, — hogy kelt-

senek fel. Hiszen egy félóra az egész. Nem is alszom el, csak szunyókálni fogok, biztattam magamat. Fuvolást nem hagyom cserben.

Akkor már tudtam, hogy a Király-díjat feltétlenül Fuvolás nyeri és senki más. Pláne, esős időben biztosan nyer a felázott talajon a rossz lábával.

Fülemre húztam a takarót és félálomban már láttam magam kint a tribünön. Fuvolás nyugodtan áll a startnál és a starter jelére rögtön elkapja a barriert. Sok hosszal vezet, a távolság közte és a vert mezőny között egyre növekszik, és végül feltartva nyeri a versenyt.

A tribün már nem is biztatja. A verseny eldőlt...

Ilyen boldog álmokképeket látok és mélyen elalszom.

Késő délután van már, amikor felébredek. Az eső elállt. A Király-díjat régen lefutották. Fuvolás valóban nyert és »én nem voltam rajta«.

Hanem azért jól kialudtam magamat. Ez is valami.

A KÉTMÉTERES ÚR ÉS A TÁNYÉR.

Amikor ez az eset történt, akkor már a mulató bárrá átalakított különszobájában muzsikáltam. Járt oda egy rendkívül magas úr is, aki híres volt arról, hogy milliói vannak, talán maga sem tudta, hogy milyen gazdag. Ugy látszik, — kezdte megkedvelni ezt a helyet, ahol igazán jól lehetett mulatni és ahol a tompított világításban — akkor még nem volt záróra — reggel ötig játszottunk, igen kis megszakításokkal.

A kétméteres úr láthatóan jól érezte magát és ha néhány pohár bort megivott, rendszerint húzatott is velünk. Négy-öt nótát is eljátszottunk neki, azokat a régi nótákat, amelyeket rendelt és természetesen igyekeztünk mindenben kedvébe járni, mondanom sem kell, hogy nemcsak a várható jutalomért, hanem már csak muzsikusbecsületből is. Az úr hajnal felé kiegyenlítette a számláját, aztán felállt, hogy távozzon.

Lassan, elgondolkozva ment a kijárat felé, ott a második hegedűs, Náci mély meghajlására kis biccentéssel válaszolt, aztán zsebébe nyúlt és — egy cigarettát véve elő, rágyújtott. A tányérra viszont nem tett egyetlen fillért sem.

Ez persze mindannyiunkat bosszantott egy kissé. Arról nem lehet szó, hogy a magas úr ne tudná, mi a szokás a bárban, ha valaki muzsikáltat. Bizonyára feledékenységből nem tett semmit a tányérra, gondoltuk, hiszen olyan gaz-

dag, hogy ez nála egyáltalán nem játszhat szerepet.

Legközelebb aztán a kétméteres úr megint megjelent. Éppen egyik arisztokrata vendégünk húzatta a nótáit és úgy három óra felé távozott el. Amikor elment és a tányérra tett egy nagy bankjegyet, szándékosan mindannyian hajlongva köszöntük meg ezt, nem a pénz miatt, hanem, hogy a magas úr is lássa a jelenetet.

Utána megint magához intett engem a kétméteres milliomos és nótákat rendelt. Játszani kezdtünk és arra gondoltunk, hogy most bizonyára kipótolja majd a multkori feledékenységet. Csaknem négy óráig játszottunk, ekkor aztán sor került a vendég távozására. Most már kissé szurkolva figyeltük. Megint ugyanaz a jelenet. Náci hajlongva köszön, az úr biccent, nem is néz a tányérra és elmegy.

Engem tulajdonképen nem is nagyon bántott a dolog, de a második hegedűs, Náci, nagyon mérges tudott lenni az ilyesmiért.

Következő estén megint bejött a furcsa vendég.

— Nagyon kedvesek legyünk hozzá, — mondtam, — csak azért is igyekezzünk a kedvében járni!

Náci vállat vont.

— Én nem bánom, — mondta, — próbáljuk meg.

És megint szóról-szóra ugyanaz a jelenet játszódott le. Az úr nótákat rendelt, széles jókedvében mély basszus hangján énekelt is, ezúttal még pezsgőt is rendelt és amikor fizetésre került a sor, láttuk, hogy egy köteg százast vesz elő, abból egyenlíti ki a számlát, igen gazdag borralalót adva.

— Na most, — gondoltuk, — most csak megfizeti majd a muzsikálás árát.

Az úr ment a kijárat felé. A zene elhallgatott. Nagy csönd volt a kis bárban, amint a kétméteres óriás közeledett az ajtóhoz. Náci mélyen meghajolt a tányérnál, az úr most már nem is biccentett, egyszerűen kilépett az ajtón. Csend volt. És amikor ez a kétméteres óriás eltűnt, látam Nácin, hogy rendkívül elkeseredett, most már nagyon dühös. Valami nagyon nagyot szeretne mondani.

— Fog ez még nőni! — mondta akkor Náci, iszonyúan haragos arccal.

AMERIKÁBAN.

Azóta, hogy egyszer, nagyon régen Wane-makerné annyi szívéllyességgel hívott Amerikába s oly csillogóan festette a káprázatos lehetőségeket, amelyek az Ujvilágban várnak rám, a tengerre szállás gondolata mindig kísértett. Különösen, ha olykor (nem is olyan ritkán) elvesztettem a pénzemet a lóversenyen, elernyedtem hangulatomban mindig arra gondoltam, mindig abban reménykedtem, hogy na majd Amerikában... Majd ott... A »korlátlan lehetőségek hazájában«, ahol különösen becses a cigánymuzsika, minden pénzt, amit könnyelműen eldobáltam, »viszsa lehet keresni«.

Apám akkoriban már csak ritkán játszott, drága öregem ott üldögélt a New-York kávéházban, a »mély vízhez« vezető út melletti asztalkánál, ott diskuráltunk sokat, amit úgy tessék elképzelni, hogy én beszéltem és ő bólogatott. Csak nagyritkán lehetett rávenni arra, hogy valamit elmeséljen az életéből. De az aztán mindig érdekes volt. Soha nem szólt bele a dolgaimba, csak egy valami volt, amit szigorúan letiltott. Nem szabad elutaznom Amerikába! A tengertől féltett. Gyakran játszott Londonban s így sűrűn kellett átkelnie a mindig viharos, és rendkívül kellemetlen La Manche csatornán. Dühösen, előítélettől eltelve, gyűlölte a tengert. Csa-

ládját féltette ettől a háborgó, ellenséges szörnyetegtől.

Igy történt azután, hogy egy szót sem mondtam neki, hanem titokban felmentem az amerikai követségre és — ó boldog idők! — egy délelőtt elintéztem az útlevelet és a vízumot. Abban az időben nem vállaltam szerződést, csak bálokön és estélyeken muzsikáltam. Emlékszem, Szilveszterkor Ullmannéknál játszottam, majd még néhány bálön muzsikáltam, s aztán vonatra szálltam. Persze mardosott a lelkiismeretfurdalás, mikor apámmal beszéltem, de mégsem mondtam neki tervemről, mert tudtam, hogy nem egyezik bele.

A hajóút valóban nagy élmény volt. Először az életben óceánjárón ülni, valóban nem kis dolog. A méretek és a nagyvonalúság elkápráztattak. A newyorki konzulátusról Ghyka konzul utasítására várt egy ember a kiszállásnál, ahol különben óriási kavarodás volt, mert a riporterek s a fotografusok egész légiója volt ott, várva Kerenszkit, aki a hajón utazott. Akadt egy árva fényképész is a parton, aki engem várt, hogy lekapjon, az egyik amerikai magyar újság megbízásából.

Látva a felhőkig nyúló palotákat, a hihetetlen méreteket, a tolongó emberfolyamot, a grandiózus arányokat, elfogott kicsiségem érzése és besiettem egy templomba, ahol buzgón imádkoztam, kérve Isten segítségét feladatom megoldásához. Csak ott kint jöttem rá arra, hogy milyen nagy dologra vállalkoztam. Egy árva hegedűvel a kezemben, minden szerződés nélkül mentem ki, — azt hiszem, bátorság és önbizalom kellett ehhez a kalandhoz. Lefeküdtem, másnap korán reggel hegedűmet hónóm alá szorítva, elutaztam Washingtonba. Ugy éreztem, hogy ha

a hegedűm velem van, nem történhetik semmi baj. Washingtonba érkezve, megbámultam a Fehér Házat, a Capitoliumot, úgy, ahogy az rendes zöldfülű idegenhez illik, aztán elsiettem a magyar követségre. Abban reménykedtem, hogyha gróf Széchenyi Lászlóval, a magyar követtel találkozni fogok, akkor jövőm miatt nem kell aggodnom, hiszen a drága gróf nagyon szeretett, bízhattam benne. Sajnos, kiderült, hogy Széchenyi gróf nem volt benn a követségen, még Shell Pál tanácsos sem. De ott volt Pelényi János, aki közölte velem, hogy Széchenyi gróf még nem jött be, de üljek csak le Végh osztálytanácsos úr szobájában, ő majd nem szól Széchenyinek egy szót sem, s ha a gróf benyit, nagy lesz a meglepetés. Így is történt. A gróf úr nem akart hinni a szemének, aztán megölelt, megkérdezte, nincs-e valamire szükségem és meghívott estére, hogy majd muzsikálok nála. Este aztán, miközben a gróf vacsorához ült anyósával, Wanderbiltnével, feleségével és két gyönyörű kislányával, én a szomszéd szobában elkezdtem muzsikálni. Kedvesen behívtak, nagyon élvezték a játékot, s amikor elbúcsúztam, a gróf 200 dollárt nyomott a kezembe, azzal a megjegyzéssel, hogy ezt a költségekre adta. Nagy pénz volt ez. A pályaudvarral szemben volt egy childs, amolyan amerikai kávéház féle. Ez a childs Rockefelleré volt, akinek 1500 hasonló kávéháza szolgált ki a vendégeket abban az időben. Gyümölcsöt, ham and eggs-et, kávé, vaj, tojást kaptam reggelire és fizettem az egészért 35 centet. A remek vaj és tojás a Rockefeller farmról érkezett.

Ebből az adatból is látszik, hogy a kezdet, a 200 dollár, nem volt kis pénz.

De alig értem haza a szállodába, már sza-

ladt értem Széchenyi gróf Józsi nevű inasa és hívott, hogy jöjjek azonnal. Széchenyiné barát-nőjénél, Mrs. Curtis-nél kell muzsikálnom. Megérkezvén az estélyre, szabadkoztam a házasz-szony előtt, hogy egyedül nem tudok muzsikál-ni, a banda még egyelőre Pesten van. De ezen is lehetett segíteni. Volt ott egy finom, kedves úr a német követségről, aki brilliánsan zongorázott, Hol én kísértem őt, hol ő engem. A vége az lett, hogy itt is kaptam 200 dollárt; úgy, hogy első napi keresetem 400 dollár volt.

Hát ez nem volt rossz kezdet, magamhoz szorítottam kedves hegedűmet, nagy bizakodás-sal indultam vissza New-Yorkba, ahol már ke-restek az újságírók és amerikai szokás szerint lehetetlen kérdésekkel ostromoltak. De szívesen és türelmesen felelgettem, mert tudtam, hogy ez hozzátartozik a reklámhoz, ami nélkül Ameriká-ban nincs siker.

New-Yorkban elmentem a Gipsy Kamp (Ci-gánytanya) nevű híres lokálba, amelynek Frank Knéz volt a tulajdonosa, aki egykor a Pannoniá-ban szakácskodott. A nevezetes helyiségbe hí-res Broadway-starok is jártak vacsorázni és a tapsra szívesen felléptek. Volt ott egy cigány-banda is, amiben azonban alig volt cigány, a primás egy Szigeti nevű pesti zenész volt. Ahogy ottan vacsorázom, egyszerre csak valaki hátul-ról befogja a szememet és a homlokomat meg-csókolja. Kiderült, hogy Baruch Vili volt, aki-vel még a Soroksári utca 41-ben egy házban lak-tunk, együtt jártunk iskolába. Persze a gyermek-kori játszótársat megtalálni Amerikában nagy-élmény, örültünk egymásnak. Vili igazgatója volt egy nagy bútor- és régiségtárnak.

Székely Izsóval, aki az Amerikai Magyar

Népszava kiadótulajdonosa volt, megállapodtam abban, hogy egy társulattal három turnét csinálok Amerikában. Székely bankháza a banda-tagok részére küldött útiköltséget és szerződést, amely szerint heti száz dollárt kapnak és teljes ellátást. Fényes gázi volt! A hajójegyeket is azonnal elküldötte.

Amíg a banda megérkezett, vidáman éltem napjaimat Amerikában. Felkerestem Bethlen Andrást grófort, aki nagyon megörült nekem és még el is kísért a subway-ig, nehogy eltévedjek a nagy forgatagban.

Végre egyszer aztán egy szép napon megérkezett a banda. Ritka remek zenekar volt az, az amerikai magyar újságok valóban nem túloztak, amikor azt írták, hogy mindegyik nagy művész. Kitűnően összeválogatott társaság. Csak éppen, amikor megérkeztek, nagyon le voltak törve az utazástól, megviselte őket a fáradság és a szörnyűséges félelem a tengertől. Mert a cigány nagyon fél a tengertől. Bizonyára egy sok évszázados beidegzettség következménye ez. De kár lenne tagadni, így van. Különösen Libiczi, a brácsás, ezidőszerint is kedves tagemberem, idegei viselődtek meg a nagy úton. Az egyetlen, aki valahogy tartotta magát közöttük, kitűnő cimbalmosom, Szebeni volt, akit Galuskának címeztek kollégái. Hogy miért kapta ezt a csúfnevet, magam sem tudom. Galuska bizony nem félt az úttól, ez a kultúrált ember fölénytel mosolygott társai sopánkodásán. Igaz, hogy Galuska ritka szerzet a cigánymuzsikuskok között. Szabad idejében nem lóversenyez, nem csapja a szelet a szépnemnek, még csak nem is rakja tele a bendőjét dagadós töltöttkáposztával, hanem olvas, könyveket buj és ki lehet kérdezni akár Dan-

teből, akár Goetheből, akár Schillerből, mindent tud. És akiről először kellett volna beszélnem, arról beszélek utoljára: megérkezett a zenekarral nagyobbik fiam, Béla, akit élete virágjában elragadott tőlem a kérlelhetetlen halál. Akkor még ez a nagyszerű gyerek tele volt életkedvvel, vidámsággal és én csak folyton reszkettem érte, mert sejtettem az elkerülhetetlen végzetet, amely ott leselkedett rá.

Aztán elkezdődött a turné. Az első állomás, Cleveland. Játszotta a társulat Farkas Imre operettjét, a »Narancsvirág«-ot, nagy sikerrel. Engem ünnepeltek. De a remek hangulatban megszólalt Thury Ilona:

— Sorsunk Toledo-ban dől el.

— Miért? — kérdeztem.

— A toledói közhangulat Eördögh püspöktől függ. Eördögh püspök gyűlöli a színtársulatokat, mert azt mondja, hogy erkölcstelenek és hívságos könnyelműségre csábítják a toledói magyar munkásságot. Ha Toledo-ban megnyerjük a csatát, akkor turnénk diadalmenet lesz.

Képzeltető, hogy a társulat mekkora izgalmal várta a toledói előadás megkezdését. Emlékszem arra a pillanatra, amikor Medgyaszai Jenő a függönyrezen kinéz és sápadt arccal fordul vissza:

— Itt van a püspök.

A hangulat meglehetősen fagyos volt mindaddig, amíg a függöny szét nem nyílt és zenekarral meg nem jelentem a közönség előtt. Akkor aztán belekezdtem a szép magyar nótákba, egymásután játszottam azt, hogy »Édesanyám is volt nékem«, »Hogy áldjon meg az Isten«. Víg csárdások és búsongó hallgatók váltakoztak a műsoron, de én csak a püspök urat

figyeltem. Boldogan láttam, hogy a csatát megnyertem. A püspök úr elábrándozott, látszott rajta, hogy régi emlékekkel küzd és kedvesen tapsolt. Majd szétszedték a házat, úgy tapsolt a toledói kedves magyar közönség, hirtelen aztán éles füttyök hangzottak.

Megijedtem.

— Füttyültek, — kiáltottam be riadtan a színpalak mögé, — megbuktunk.

Hátulról nevetve szóltak be.

— Ne ijedj meg, Béla! A fütty Amerikában a legnagyobb tetszés jele.

Nahát; ahány ház, annyi szokás.

S az emlékezés kaleidoszkópján feltűnik a következő állomás, South Band, eztán Chicago, ahol visszaemlékszem Mrs. Erskine-re, aki Chrysler testvérgyárának tulajdonosa volt, s aki úgy megszeretett minket, hogy egyszerre ötven jegyet vásárolt és küldött érte 300 dollárt. S ahogy ezt elmesélem, látom a drága, kipirult magyar arcokat, amint a cigánymuzsika visszaringatja őket a hazai hangulatba, s látják maguk előtt a szabolcsi göröngyöket, a hortobágyi délibábot, a Dunántúl lankáit, a Felvidék hegyeit s a drága Pestet, amelyről annyi mindent tudnak kérdezni messzi idegenbe szakadt kedves véreink. Nem vagyok nagyképű ember s nem szeretem a nagy szavakat, de azért úgy érzem, elmondhatom, — hogy egy kicsit misszió is volt végigjárni Amerika magyarlakta vidékeit s odavinni a magyar hangulatot azoknak, akik arra már nagyon vágytak.

Három turnét csináltam végig, a harmadikon Eisemann Mihály és Sándor Jenő operettjét játszottuk. De már a harmadik turné közben kissé kesernyés volt a számíze, akkor már tud-

tam, hogy ügyetlen megállapodást kötöttem a vállalkozókkal, akik nevem népszerűségét kitűnően kamatoztatták saját zsebükre. S akkor már tudtam, hogy soha többé nem dolgozom vállalkozóval, mert jó vállalkozó leszek én magam is. Nem is újítottam meg a szerződést, hanem értesítettem Széchenyi László grófot, rendelkezésre állok s azontúl csak estélyeken muzsikáltunk.

Emlékszem, Edith Barkeréknél muzsikáltam Long Islandon. Széchenyi gróf előkészített arra, hogy »hideg amerikaiak« lesznek ott, fel kell majd olvasztani a jégcsapot. Alig kezdtem muzsikálni, máris éreztem, hogy labdázok velük. A siker olyan nagy volt, hogy Széchenyi gróf elérzékenyülten veregette meg a vállamát s nagyon meghatottan ezt mondta:

— Isten éltessen, drága Bélám. Nem vallottam veled szégyent. Büszke vagyok rád. Életem legszebb napját szerezted nekem.

Aztán Newport tengeri fürdőn hangversenyeztünk, majd Albanyn keresztül elutaztunk Saratoga Springs-be, amelyről már Pesten is hallottam, mert már régen tudtam, hogy a legjobb amerikai kétéves lovak ott jönnek ki először nagy küzdelemre. Saratoga Springsben futják azt a lóversenyt, amelyik békében a Helenenthal volt, s amelyet tudvalevően Kottlingbrunnban futottak. Óriási parádéval futják ott a versenyeket; lovaskürtös jelzi, hogy a lovasok indulhatnak a pályára. Mr. Cochran-nál muzsikáltam, isteni hangulat volt s olyan sokáig játszottunk, hogy a vendégek a végén karjaimat tapogatták, kíváncsian érdeklődve, hogy lehet ilyen hosszú ideig muzsikálni?

Aztán játszottunk Belmont Parkban, ahol

a steward: Mr. Wiedner házánál hangversenyezünk. Ott történt egy érdekes eset. Akkor már évek óta megvolt az emlékkönyvem, amelyben mindazoknak a világhírességeknek a nevei szerepeltek, akiknek az életben muzsikáltam. Így a többi között a könyvben ott volt a Kormányzó Ur, Hindenburg marsall és mások aláírása és kedves emléksora is. Ezt az emlékkönyvet elvesztettem. Nem tudom lelni, menniye fájt nekem a könyv hiánya. Ugy éreztem, mintha testemnek egy darabját érzéstelenítés nélkül levágták volna. Napokig senki nem mert szólni hozzám. Ekkor történt a váratlan eset. Egyik estélyen megjelent Mrs. Slatter és kíváncsian érdeklődött, hol van Mr. Börksz?

Odavezettek a damához, aki átnyujtotta az emlékkönyvemet.

'Boldogan fogtam kezembe a drága kincset s közben megtudtam Mrs. Slatter-től, hogy az emlékkönyvet a fodrásznője találta meg az egyik newyorki pályaudvaron, a Grand Central Station, az egyik telefonfülkében. A fodrásznő kíváncsian belelapozott a könyvbe, s minthogy meglátta Mrs. Slatter autogrammját, hozzá vitte el a könyvet. Ilyen csodálatos véletlenek összejászásának volt köszönhető, hogy a hatalmas Amerikában egy kis könyvecske megkerült. Én, mint vallásos ember, természetesen a Gondviselés jótéteményének tekintettem a könyv megkerülését és ez az eset még inkább megerősített mélységes hitemben.

A banda is kedvesen, testvériesen velem örült a kincsnak számító könyvecske előkerülésének. Különösen Náci és Libiczi volt boldog' Libiczi azon csodálkozott, hogy valami jó is tud történni Amerikában. Mert ő úgy gyűlölte a fia-

tal világrészt, hogy felőle Columbus Kristóf akár föl se fedezte volna. Rengeteg kalamitás történt vele odaát. Egyszer a banda egy estélyre menet a newyrocki földalattin utazott. Libiczi hirtelen felkiáltott:

— Gyorsan szálljunk le, mert baj van.

A társaság látva Libiczi ijedt arcát, a legközelebbi megállónál kjugrott a földalattiból és izgatottan tudakolta a brácsástól, hogy miért kellett menekülni?

— Nem akartam, hogy megbüntessenek bennünket.

— Miért büntettek volna meg minket, nem csináltunk semmī tilos dolgot.

— Szerencsétlenek! Nem láttátok ott a kiírást: »No smoking«?

Szegény Libiczi azt hitte, hogy a felírás annyit jelent, hogy nem szabad szmokingban utazni a földalattin. Azért rángatta ki társait a megállónál a kocsiból. Pedig ez a felírás csak annyit jelentett, hogy tilos a dohányzás.

Szegény Libiczi fejét agyonbeszélték Amerikában. Rettenetesen félt a nőktől, mert hallotta, milyen kegyetlenül büntetik azokat, akik molesztálják a gyengébb nem szép képviselőit. A brácsás délutánonként lement a parkba, amely a szálloda mellett terül el és az egyik padon levegőzött. A közelben egy fiatal hölgy ült s mi tagadás benne, az alaposan kiéhezett Libiczi kicsit szemezett őnagyságával. Arra járt egy rendőr, aki rögtön észrevette, hogy barátunk zöldhasú, összevont szemöldökkel közeledett hozzá ázzal, hogy felírja.

Libiczi könyörgőre fogta a dolgot; addig-addig síráncozott, amíg a rendőr egy tizdollá-

rossal gazdagabb, ő pedig egy tízdollárossal szegényebb lett.

Ugylátszik, a rendőr üzleti szellemű férfiú lehetett, mert a »címet« megadta egy bajtársának, aki öt perc múlva szintén gazdagabb lett egy tízdollárossal, Libiczi pedig menekült a parkból, ahová nem lehetett többé lecsalni.

De térjünk vissza a komolyabb eseményekhez. Egyszer muzsikáltam Frazie Jelky-nél, a világszerte ismert tengeralattjáró- és hajóépítőnél. A nagy vállalkozó arca egyszerre elkomorult és bevezetett egy szobába.

— Látja uram, ebben a szobában ült még nem is olyan régen szegény Petráss Sári, a maga bájos, kedves honfitársnője...

*

Szép volt, jó volt, sokat kerestem, de azért már nagyon vágytam az asszony után és szerettem volna látni a kisebb fiamat, a Bandit. Kihozattam őket is Amerikába. A Mauretánián érkeztek, rádiótávíratot menesztettem a hajóra és megíudtam, mikor lépnek Amerika földjére. Sajnos, nem várhattam őket, mert éppen Newportban hangversenyeztem, de azért kedves meglepetést készítettem számukra.

Az, amit most elmesélek, tisztára amerikai dolog. A világ egyetlen táján sem lehetne megcsinálni, csak ott, a gyors élethatározások s még gyorsabb cselekvések hazájában. Huszonnégy óra alatt szereztem lakást, bebútoroztam, még pedig igazán elegánsan, az ebédlő falán feleségem nagyított fényképe függött, gyönyörű keretben és az egész lakás tip-top volt. Megkértem egy barátomat, hogy várja a feleségemet és vezesse a lakásba.

Képzeltető az asszony boldogsága, amikor belépett a teljesen felszerelt otthonba, amiből semmi sem hiányzott. Még az éléskamra is tele volt. Természetesen addigra a telefont is felszereltem, amely rövidesen megszólalt; én hívtam fel az asszonyt számunkon: Butterfield 12835

Soha azt a pillanatot elfelejteni nem fogom.

De azt sem, amikor a feleségem meglátott, amint vadonatúj gépkocsimból kiszálltam.

Mert közben remek autót is vásároltam.

Igy éltünk Amerikában. Bandi fiam ott járt iskolába s ott szívta magába a szabadság és egyenlőség felejtethetetlen ígét. Azért olyan nyakas, makacs és rátarti ma is, ments Isten, hogy valaki megbántsa. Szembeszáll ő akárkivel. Ő nem görnyed hétrét az urakkal szemben, az ő derekát nem görbítette meg a sok cigányemlék, a megaláztatások évszázados beidegzettsége. Ujfajta, új típusú ember: és én nem is akartam soha változtatni rajta. Legyen olyan amilyen: — biztosan neki van igaza.

Az Isten segítse pályáján, a Berkes nemzetiség útján a jövő szép sikerei felé.

S mégis haza kellett jönnöm.

Tavasszal, ha jöttek a természet megújulásának friss szagai, szomorú voltam, mert számkivetettnek éreztem magamat. Ó, milyen jó lenne otthon lenni a zöld gyepen, a rákosi pályán. Mit nekem Newport, Belmont park, vagy akár Kentucky... Nem az az igazi... Hanem ami otthon van, mikor meglátom a kis Weckermann Matyit, amint éppen nyergel egy lovat, vagy Gútaít, ahogy egy szabadon hagyott kis résen keresztül bujik a lovával, az az igazi...

Aztán téli délutánonként odaképelem magamat a Newyork kávéházba, amint éppen friss

fekete gőzölög az asztalomon és olvasom az Estet.

Bolond dolog. Newyorkból a Newyork kávéházba vágytam.

A posti ember a távolból nem a földek, a gulya, a ménes után áhítozik, hanem arra gondol, milyen szép lenne végigsétálni az Andrássy úton, de az se baj, ha a Hársfa streeten, vagy az Erzsébet Boulevardon.

Mégis kint maradtunk volna. Mert a dollár nagy varázsló. Nehéz szabadulni tőle. De haza kellett jönni apám miatt.

Engem Amerikában egyszer megoperáltak. Pesten elterjedt a hír, hogy meghaltam. Csekolics Gyula gróf meg is kérdezte nagybátyámat, Berkes Ferkót:

— Szomorú hírt hallottam a kaszinóban. Igaz lenne, hogy a szegény kis Béla...

Ferkó vállaltvont.

— Nem tudom. De rossz hírt hallottunk. Még nincs megerősítve.

Mindenki titkolózott apám előtt, de ő valahogy mégis értesült a dologról, vagy talán csak apai ösztönrel megsejtette, hogy baj van és nem nekünk táviratozott, hanem az ismerőseinek, nagy ravaszul így akarván megtudni az igazságot. Közben pedig súlyos betegen is állandóan írtam haza, gondolva, hogy apám ha látja az írásomat, megnyugszik.

Sajnos, nem így történt. Folyton aggódalmaskodott, le is fogyott néhány kilót. Kijelentette, hogy a fia nem él. Béla csak akkor él, ha majd ő látja. Addig nem hisz.

Haza kellett jönnöm, hogy megölelhessem drága öregemet.

PEREG A FILM.

Most, amikor a könyörtelen záróra már éjfél-tájban ágybaparancsolja a cigányprimást, aki egykor csak kiadós reggelizés és szolid kártyaparti után tudott délelőttönként nyugovóra térni, — az ágyban sok mindenen elgondolkozik az ember. Sokszor hiába hívom az álmod; hiányzik már az ifjúság rugalmassága, hej, bizony a régi időben bármikor és bármennyit tudtam aludni. Ma már túlfáradtak a csontok, és az óraszerkezet sem a régi, bizony néha órákig is éber vagyok. S ilyenkor tarka menetben elvonul előttem az élet sok szép és felejthetetlen mozanata. Látok arcokat, amelyek már rég a múlté lettek. Elvonul előttem a régi magyar úrivilág minden bájával, kedvességével, kellemetességével, belefeledkezem ilyenkor a múltba, ha már a jelen olyan vigasztalan és reménytelen.

És ilyenkor látom magam előtt a mi Kormányzó Urunkat, valamennyiünk szemefényét, — amint ifjúsága csodálatos szépségében (mert a legszebb férfi volt, akit valaha az életben láttam), gyönyörű ifjú hitvesével az Országos Kaszinóban vacsorázik. Társaságukban szolnokmegei urak ülnek, Almássy Imre gróf, Horthy Szabolcs, Borbély György. Akkor még bajuszt hord a Kormányzó Ur, de termete akkor sem egyenesebb és délcegebb, mint manapság.

Emlékszem, néhány év előtt, egy májusi na-

pon, a Kormányzó Ur gardenpartyt adott. A kék májusi ég hirtelen beborult és a vendégek a kertből bevonultak a palotába. Ott játszottunk Hirtelen odalépett a Kormányzó Ur hozzám és kegyes megszólításával tüntetett ki. Megjegyeztem, milyen kár a szép ünnepséget, hogy az eső így elrontotta.

A Kormányzó Ur a fejét rázta:

— Nem, kis Béla... — ő még ma is kis Bélának hív, — a májusi eső Istenáldás. Örüljünk neki. Kisebb kár, hogy a vendégek fedett helyre szorulnak, mint az, hogy a termés elromlik.

Tovább beszélgetve, szóba hoztam, hogy Széchenyi Emil gróf meghalt. A Kormányzó Ur arca elkomorult és úgy sóhajtott maga elé:

— Bizony, pusztulnak a jó magyar urak...

Akkor már a Kormányzó Ur jó negyedórája ott időzött mellettem, amely tényt, bevallom, mint jó magyar ember, büszkeséggel vettem tudomásul. S láttam, hogy a terem minden sarka felől tűznek a szempillantások felém és egyes vendégek felcsillanó érdeklődéssel figyelik, hogy a Kormányzó Ur az egyszerű cigányprimással beszélget. Persze, sokan vannak ma már, akik nem tudják, hogy az idősebb magyar úriemberek számára az én személyem azt az örökre visszahozhatatlan szép magyar világot jelenti, amelybe visszafeledkezni bizony nagy gyönyörűség. Így történt, hogy a Főméltóságú Asszony odalépett hozzánk és ránézve Bandi fiamra, így szólt:

— Ez a maga fia, Béla?

— Igen, Főméltóságú Asszony. S nekem csupán az a vágyam, hogyha már Főméltóságú Asszonyomat látta apám is, láttam én is csárdást táncolni, lássa meg a fiam is.

A nemzet Nagyasszonya finoman mosolygott...

Pár éve Talamo márki akkori budapesti olasz követ estélyt rendezett, amelyen megjelent a kormányzói pár is. Mi az erkélyen muzsikáltunk. Én tudva, hogy a Kormányzó Urnak melyik keringő áll a szívéhez legközelebb, arra zendítettem rá. A Kormányzó Ur mosolyogva felnézett rám, majd hitveséhez lépett és táncra kérte. Az estélynek nagy sikere volt és keringőötletemért Talamo követ úr kedvesen megdícsért.

És látom magam előtt azt a szép estélyt, amikor a boldog emlékezetű Kormányzóhelyettes úr lakodalmanak előestéjén a vendégek összesereglettek. És visszaemlékezem arra, ahogy Teleki Pál csárdást táncol és mellém érve hamszerűen rám hunyorít és ezt mondja:

— Mi azért még tudunk, Béla...

És pereg az emlékezés filmje. Látom Blaha Lujzát, amint hangversenyt ad s kedvesen megveregeti a vállamat. Látom Tisza István grófot, amint a Hungária szállóban odalép apámhoz, elbeszélget vele, megrázza a kezét, és továbbmegy az egyik terem felé, ahol párthívei várják. És sorra elémtűnnek a régi kedves urak; gróf Eszterházy Pál és Lulu, mind a ketten 7-es huszárok és mind a ketten az első, a békebeli világháborúban estek el. Látom a finom Esterházy Móric grófot, egykor Magyarország miniszterelnökét, amint éppen kicsomagol egy kottát, amit külföldről hozott nekem, benne szép francia dalocskák, olyasmik, amiket a gróf úr szeret. Látom Esterházy Mihály és Károly grófokat, Pál, Antal és László hercegeket. Látom Károlyi László grófot, aki még kései öregségében is él-

vezni tudta az italt és a muzsikát. Látom a drága Széchenyi László grófot, akiről könyvem más helyén beszélek, Endrét, a főispánt és Viktort, amint Nádasladányban a nászbotot viszi boldogult Széchenyi Imre gróf esküvőjén, Vécsey Mixit és a többieket. Elöttem az a pillanat, amikor Andrassy Gyuláné grófné saját szerzeményű, »Krasznahorka büszke vára« című nótájára megtanít. És nótaszerző volt az egyébként is kiváló író és diplomata, Bánffy Miklós gróf, akinek egyik szerzeményét, a »Valse Bánffy«-t a világ minden részén játszottam és a címét is én adtam a gróf úr engedelmével. És amikor Bethlen István gróf úrnak játszom a kedves nótáját: »Ha elmegyek kedves rózsám messzire«. Hogy telik-múlik az idő. Még emlékszem arra a napra, amikor legénybúcsúján muzsikáltunk apámmal az Országos Kaszinóban, akkor azt húzatta, hogy »Elmehetsz már házam előtt, nem vigyázlak, mint azelőtt«. Aztán... Szentkereszthyek, Jankovichok, Inkey Péter és István, Kéglek, Vampetichék, Agorasztók, gróf Zichy Rubidó, (»Mándi bácsi«), Zichy János és János Géza, Ujfalussy Miklós, Putnoki Móric, Szücs Muki, Sacelláry György, Abaffy Edmund, Draskovich Péter, Dreher-Hardy Béla, Karátsonyi Keglevich Imre és a többiek.

A bécsi »Drei Huszáren« éttermében muzsikálok, Pálffy Pál gróf híres vendéglőjében, amely azidőtájt nemcsak az egykori császárváros, de egész Európa legelőkelőbb köreinek találkozóhelye volt. A gyönyörű helyiséget zsúfolásig megtöltik a vendégek. Egyik asztalnál diplomaták vacsoráznak, a többieknél világjáró angolok, amerikai milliárdosok, magyar mágnások, magasrangú osztrák köztisztviselők és művészek.

Svábhegyi kirándulás a 80-as években.

Egy sarokban megpillantom Toscanini keményen kiformált arcát. Ilyen ritka vendég előtt már egymagában is öröm játszani. Egyszerre csak új vendégek érkeznek: egy nagyobb társasággal át-rándult Esterházy János gróf, a szlovákiai magyarok vezére. A népszerű politikus kitűnő hangulatban volt. Egyik nótát a másik után húzatta és én úgy játszottam neki, mint azokban a ritka percekben, amikor önmagamnak muzsikálok: — mintha lelket akartam volna beleönteni a további küzdelmekhez. Éjfél tájban a gróf és társasága szedelőzködni kezdett.

— Még egy nótát, Bélám, aztán megyek!

— Miért ilyen korán, gróf úr?

— Reggel be kell vonulnom, — mondotta titokzatosan.

— Be kell vonulnia? Hova?

— Oda, — felelte, — ahol a cipőfűzöt elveszik az embertől...

Nem kérdezősködtem tovább. Szó nélkül összemosolyogtunk, de úgy éreztem, hogy mosolygó tekintetem mögött ott bújkál egy könnycsepp...

Ujak és régiek váltakozva jelennek meg az emlékezés finom ködében.

Látom Pallavicini György örgrófot, aki mindig oly nagy gonddal válogatta meg a társaságát, hogy tisztességnek számított az oldalán megjelenni valahol, amint éppen húzom neki a kedves nótáját, azt hogy: »Nem való bokréta...« Ezt a nótát egyébként Pete Lajos, a nótáskedvű főszolgabíró költötte. És látom gróf Sigray Antal kegyelmes urat, akit azzal a nótával lehetett felvidíteni, hogy: »Nincs a pusztán rózsabokor«. És Esterházy János grófot, akinek sok nótája van, de legkedvesebb közté az,

hogy »Nincs is annak a két szemnek párja«. És látom a Czirákyakat, akik oly kedvesek, derűsek, szívélyesek voltak, hogy az Isten csak jókedvében teremthette őket. Különben is ez a társaság, ezek az urak, akik most hatvan körül vannak, volt a nagy évjárat. Mint ahogy a pezsgőmárkában is bizonyos évjáratok felülmúlják ízeségben, zamatosságban a többit, úgy volt ez a legkülönb évjárat kedvességben és úriasságban Magyarországon. Látom a megboldogult Cziráky Lászlót, aki minden szöveget tudott minden nyelven. Látom a drága Gyuri gróf urat, akinek sok nótája van, de a legjobban azt szereti, hogy »Mindig csak a régi vagyok«. És Józsi gróf, aki a bécsi valcerekért lelkesedik és úgy ismeri a hagyományos Berkes-műsört, hogy azt is tudja, melyik nóta után mi következik. Szokta is mondani: »Fogadjunk, hogy most az jön...«

Ó, Istenem, milyen gyönyörű is az, amikor a félhomályos terembe bejönnek a szépséges kontesztek és tavaszi virágillattal töltik meg a levegőt... Teleki Kata, aki csak a magyar nótát kedveli és a bécsi nótákért rajongókat labancoknak nevezi, Festetics Izabella grófnő, Tasnády kisasszony, Darányi Béláné, Lichtenstein hercegné, Windischgrätz hercegnő, Gerliczy baronessz, a gyönyörűséges Andrássy Ilona kontesz, Cziráky Toncsett és Alisz, Podmaniczky baronesz, Pálffy Józsefné, született Fáy Éva.

Aztán jönnek fiatal kontesztek.

— Tudja-e, ki vagyok, Béla bácsi?

— Már hogyan tudnám, amikor a nagyapát és a nagymamát is ismertem.

Tisza István gróf kedves nótája a »Vékony deszkakerítés« volt, öccse Tisza Kálmán pedig azt szerette húzatni, hogy »Szépen legel a kis-

asszony gulyája«. Thaly Zsiga legjobban tudott mulatni amellett, hogy »Kendő, kendő, csipkés szélű, drága kicsi kendő«. Keglevich grófnénak viszont két nótája volt. Az egyik az, hogy »Még-kérdeztem egy virágot«, a másik pedig »Daru-madár útnak indul«. Keglevich Miklós grófnak a Boka-kesergőt kellett húzni.

S látok egy régi jelmezbált, amelyen Zichy Géza Lipótné cigányasszonynak öltözött. Apponyi Albert gróf, akinek kedves nótája az volt, hogy »Nincsen annyi tenger csillag az égen«, mint török pasa jelent meg, de török pasa volt történetesen Pallavicini örgróf is. A jelmezbálon, amelyet Batthyány Gyula gróf pazarul rendezett, idősebb Batthyány Lajos gróf ünneplő magyar gazda ruhába öltözött.

És látok egy gyönyörű szép asszonyt, Keglevich Miklósné grófnőt, ki elmereng a cigány-muzsikán: »Azt hitted, hogy engem csalsz meg, megcsaltad te magadat«.

Visszaemlékszem az öreg Csekonicz grófra, aki soha papírpénzt nem vett kezébe, az inasa reggel kikészítette az aranyait s azokkal fizetett. Ő volt göndör ősz hajával, pirospozsgás arcával a megtestesült régi magyar úriember. Mindig csak a családi nótát kérte, amely tudvalevőleg a Csekoniczoknál úgy hangzik, hogy »Nékem olyan olyan asszony kell«. Emlékszem, hogy egyszer délben a dezsónéhez ült le a Nemzeti Kaszinó egyik kabinjában és a tájékozatlan új pincér azt merészelté kérdezni tőle:

— Levest parancsol?

A gróf úr megütődve nézett az új pincérre s azt kérdezte tőle:

— Honnan jött maga? Délben dezsónénél

nem eszik levest csak a cselédség. A leves esti étel.

Csekonics Gyula azt szerette, ha egy este mindazokat a nótákat eljátszom, amelyek életének egy-egy epizódjára emlékeztették őt. Csendesen, halkán szeretett mulatni, de nagyon értette a módját, hogy kell tökéletesen eltölteni egy estét. Nagyon kedves vendégem a két testvére is: Iván és Sándor.

Ó, Istenem! Csak a Nemzeti Kaszinó lilaszobája és a két Berkes, apám és én beszélhetnénk igazán arról, hogy vigadott és hogy búsult a magyar mágnás a most eltelt emberöltőben. Ó, hány és hány bálrendező és előtáncos mellett muzsikáltam az elmúlt évtizedekben. Csak úgy kapásból sorolom fel a neveket: Apponyi Gyula, Piret de Bihain Gyula és Eugén, Radvánszky Albert, Prónay György, Cziráky László, Wenckheim László és Szentkereszthy Béla. Ó, hány piruló ifjú leányzót láttam az első bál szivdobogató izgalmában, kislánykákat, akik ma már nagymamák. És hány tüzes ifjút, aki ma már otthonülő aggastyán, aki a kandalló tűzébe meregve emlékszik vissza az ifjkor csodás szépségeire. Mondhatom: azóta nem sok változott, csak a szokások és a divatok. Harminc évvel ezelőtt egy mágnásbálon az egyik dáma egy kissé kivágott ruhát hordott. Az erkölcsös mamák tüstént összepakolták a lányukat, nehogy az efajta szabadosságnak szemtanui legyenek. Ma? Hol van már az a kis dekoltázs? Olyat ma már nem hordanak. Na és még valamit. A régi időkben a legelvadultabb mulatozás közben is megőrizték a magyar urak azt a tónust, amellyel rangjuknak és osztályuknak tartoztak, — soha rosszul nem viselkedtek. Ezt csak azért jegyzem fel, mert

pár éve egy ifjú mágnást, aki alaposan felöntött a garatra és az egyik éjjeli mulatóban ahol muzsikáltam, trágárságot kiabált, kénytelen voltam leinteni.

— Gróf úr — hajoltam hozzá — Ön nem méltó a nevére, ha ilyen alpári módon viselkedik. A szomszéd páholyokban urihölgyek ülnek, és hallhatják azokat az ocsmány szavakat, amiket ön beszél. Én ismertem az apját és a nagyapját, nagybátyjait, édesanyját és az édesanyja testvéreit. Azért veszem a jogot magamnak, hogy megleckéztessenem!

A fiatalember elpirult és eltávozott. Másnap pedig bejött s azt mondta nekem:

— Köszönöm Béla bácsi, hogy figyelmeztetett.

De peregjen még egy kicsit az emlékezés filmje. Hadd lássam így a távolból mégegyszer Hunyadi László grófot, ezt az egész férfit, ezt a nagyurat, akit, fájdalom! — egyik indiai vadászata közben a tigris széttépett. Emlékszem, amikor Tátralomnicon galamblövészet és tenniszversenyek voltak, a gróf táviratozott, hogy azonnal menjünk le hozzá. A Palace szállodában nagy mulatság volt, Hunyadi László gróf sok vendéget hívott, a hangulat tetőfokára hágott. Ekkor történt, hogy Lukács László, akkori miniszterelnök, aki a Palaceban lakott, leküldött egy szolgálót, hogy megkérdezze kik mulatnak ott lent, kik merészelik zavarni az ő éjszakai nyugalma?

A gróf magához intette a komornyikot s ezt mondta neki:

— Mondja meg a gazdájának, hogy ő már rég nem lesz miniszterelnök, amikor én még mindig Hunyadi László leszek.

Szólt s a mulatság továbbfolyt.

Sok-sok évvel később Amerikában Mme Gardeza könnyelbeszél szemmel beszélt a grófról.
— Ugye tudja, Börksz mi történt a gróffal?
Bólintottam.

Mme Gardeza még akkor is gyászolta ezt a nagyszerű embert, akit a bestia széttépett.

★

A Wenckheimok: László, József és Pál családi nótája a »Sárga cserebogár«. Apponyi György a régi valcereket szerette, magyar nótában pedig azt, hogy »Magas jegenyefán sárgarigó fészkel«.

Azt soha nem fogom elfelejteni, amikor egy kaszinói estélyen Wenckheim László egy görög dámával a Barcarola dallamára tánckölteményt lejtett el. Csupa ritmus, csupa hangulat és forróság volt ez a táncfantázia, mi muzsikusok, akiknek a vérünkben van a ritmus, magunk is álmélkodva élveztük a szép produkciót.

Mennyi kedves nagyszerű vendég neve jut eszébe az embernek. Most Barczáékra gondolok, Herczeg Ferencre, Törs Tiborra, Czebe Bandjra, a Morvay családra, a Mannó familiára, néhai Aczél Béla báróra. Aztán drága Krudy Gyulára, amint félrebillent fejjel hallgatja a muzsikát, Bartha Miklósrá, Barcsay Domokosra a fejedelemre emlékezem. Heltay Ferencre a polgármesterre is sokat gondolok, aztán a Weiss bárókra, Ullmanokra, a Wolfnerekre, Guttmannokra, Fellnerekre, Madarassy-Beckékre, Chorinokra, Hatvaniakra. Aztán kedves vendégeim: Bethlen grófék, Endrődy Béla, vitéz Béry László, Jellinek Aurél, Marschalkó Teofil és felesége Őszi Kató, akinek édesapja budai villájában sokat muzsikáltam, Tormay Béláék, Lamotteék, Fabinyiéék, Walkóék, Zichy Ödönék, Zichy Jakabék, Zichy

Istvánék, Andrássy Sándor, Mihály és István, a Zay grófok, a Vay grófok, és Vay bárók, Soly-mossy báróék, Orosz György, Sándor és Miklós, Senyei grófok, aztán Nagy Gyula, aki igazán ért a muzsikához. A Majthényi bárók, Máriássyak, a Szirmay grófi család, Pálffy Pál, Géza és József, Somssich grófék, Kendeffyek, Hofferék, Szeké-rék, Lázits György, Széchenyi Pihí gróf, Farkas Imre, Fáy István és a Fáyak, Széchenyi Endre, Shell báróék, Jeszenszky báróék és a Jeszenszky-ek. Nem céloim itt teljes névsort adni kedves és tisztelt vendégeimről. Nehogy sértődés essék, ha valakinek, esetleg éppen a legkedvesebbeknek a neve kimaradt. Dehát, ahogy mondani szokták, nekem se káptalan a fejem. Annyit mondhatok: olyan vendég, akit akár húsz éve nem láttam, nem akadhat, akinek a nótáját ne tudnám el-huzni. Mert nevet felejték; de nótát soha.

És meg kell emlékezem néhány gazdámról is. Holub Rezsőről, aki gyermekkori pajtásom volt, Marenchich Ottóról, a szállodaszakma büsz-keségéről, Gellért Mihályról és Imréről, akiknek szívügyük a Margitsziget, a kitünő Flaschner Ernőről és a mostani »góréről« Evetovits Já-nosról és Hajdu Béláról.

»ELFELEJTENI,
MIG ÉLEK, SOHA NEM FOGOM«.

Még apámról szeretnék néhány szót szólni. Életének ritmusa későbbi éveiben olyan pontosan alakult ki, mint a jó zsebóra járása. Minden délelőtt elment a kaszinóba körülnézni melyik mágnás érkezett fel a birtokáról. Az arisztokraták ha felutaztak a birtokukról, feltétlenül meglátogatták az öreget.

1910. január 20-án az Országos Kaszinóban rendezték meg huszonötéves jubileumát. Ott volt mindenki, aki »számított« az akkori Magyarországon. Aki nem tudott eljönni, az is életjelt adott magáról. Például Esterházy Miklós herceg kihívta a teremből, szabadkozott, amiért a szép estén nem tud ott lenni és átnyújtott neki egy római huszonötös számot, amely briliánszal és rubinkövekkel volt kirakva.

— Ezt a hercegnő küldi neked édes Bélám, én még 300 forintot hoztam, áldjon meg az Isten, — kezefogott apámmal és eltávozott.

Apámnak a világháború kitörésekor két takaréketét könyve volt. Az egyikben ötszázezer, a másikban ötvenezer korona volt. Édesanyám halála után bizony a pénzzel rosszul sáfárkodtunk. Felerészben hadikölcsön, felerészben lengyel márka lett a sorsa. Eluszott a vagyon.

De azért apám soha nem panaszkodott.

A zenekar.

Nem volt a nagy hangsúlyok embere. Barát-ságának, vagy megelegedésének legfeljebb annyiban adott kifejezést, hogy megveregette az illető vállát. Megtette ezt gyakran nagy urakkal is, akik ezt a gesztusát nem tekintették bizalmaskodásnak, szerették az öreget, soha nem kifogásoltak semmit, amit ő cselekedett.

Emlékszem, hogy egy reggelig tartó multság után elvittek minket, még valahova. Ott aztán az egyik úr, aki később érkezett, nem fogott kezét apámmal. Amikor barátai figyelmeztették tapintatlanságára, hibáját korigálni akarta, de akkor már apám hátratette a kezét és a világ minden kincséért sem nyújtotta volna parolára. Ilyen ember volt. Makacs, rátarti, büszke. Amikor a komün alatt valaki az Internacionálét rendelte tőle a Hungáriában, bevágta a hegedűt a cimbalomba s otthagya a társaságot.

A régi világ emberének módjára sokat tartott az adott szó szentségére, megvetette a hazugokat. A többi primásról soha rossz szót nem mondott. Mindenkit értéke szerint ismert el. Ha az illetőt üresnek, tehetségtelennek találta, nem beszélt róla.

Amikor meghalt akkor látszott, milyen rendkívüli ürt hagyott maga után. Milyen sokat veszített a magyar muzsika halálával.

Szullő Géza Párisból írt levelet.

»Kedves Berkes, ma itt Párisban olvasom édesatyja halála hírért. A régi boldog Magyarorszag egyik szép emléke száll vele sírba. Az ő hegedűjében felragyogott és felsírt a magyar lélek. A magyar úr és a magyar cigány lelkének együtt-rezgése teremtette meg a magyar muzsikát ennek ő volt az egyik legkitünőbb mestere. A »Berkesbanda« a magyar érzés megmaradásának egyik

tényezője volt és maradt. Együttérzek gyászukban a családjával, a bandával, igaz kegyelettel adózom a legjobb primás emlékének és igaz szívvel veszek részt gyászukban. Régi barátsággal Szüllő Géza Páris, 1935.«

A sok részvétlevél között feketekeretes névjegyboríték. A névjegyen: herceg Esterházy Antal. A hátsó oldalon a herceg írása: »Mély gyászában őszinte részvéttel.«

Egy másik névjegy: »Legőszintébb részvétellel. Károlyi Gyula gróf és grófné. Egy harmadik: Édesatyjával régi jó idők emléke szállott sírba, őszinte részvétellel küldjük: özv. gróf Hadik Barkóczy Endréné és Zichy Klára grófnő.

Gróf Cziráky Józseftől Dénesfáról kaptam kondoleáló levelet. »Kedves Béla! Már az ujságban olvastam azt a szomorú hírt, hogy édesatyád meghalt. Ma pedig a gyászjelentést kaptam meg, amelyből értesülök hogy ma délután lesz a temetés. Roppant sajnálom a jó öregnek elmulását és még jobban sajnálom azt, hogy a mai temetésre nem mehetek el, az utolsó útján a végtiszteséget megadni neki. De te magad is tudod, mennyire szerettem és becsültem a jó öreg Bélát, aki nek muzsikájában annyit gyönyörködtem, aki nek hegedúje vígasság és orvosság volt jóban, rosszban! A Jó Isten adjon neki nyugodalmas pihenést! Ma délután, pedig gondolatban fogom elkísérni azon az úton, ahonnan nincs visszatérés. A grófnővel együtt őszintén résztveszünk gyászodban és az öreg Béla emlékét mindig kegyelettel fogjuk megőrizni.«

Báró Karg Györgyné így írt: »Kedves Béla! Mindkettőnk nevében akarom kifejezni őszinte és meleg részvétünket édesatyja elhunytá alkalmával. Sok szép este, sok kedves emlék fűző-

dik hozzá, valahogy mint ha egy darab az ifjúságunkból halt volna meg vele. Elfelejtteni még élek soha nem fogom. Adjon Isten neki örök békességet. Sokszor szívélyesen üdvözlí és osztózik bánatában báró Karg Györgyné.»

Részvétét fejezte ki gróf Pejachevics János, gróf Jankovich Endre, gróf Révay István, gróf Széchenyi Miklósné, herceg Lichtenstein Jánosné, gróf Wenckheim János és neje, bárcziházi Bárczy István, gróf Khuen-Héderváry Károly, gróf Sigray Antal, báró Guttmann Arthur és neje, Apponyi György, Montenuovo Nándor herceg és neje, Csekonics Sándor és neje, Forgách János gróf és neje, Londonból Széchenyi István és László.

Az édesapám végtisztessége, talán a legszebb cigánytemetés volt Magyarországon. Minden valamirevaló muzsikus eljött, hogy az öreg Laos búcsúdalát és a »Lehullott a rezgőnyárfa« nótát eljátszák a sír felett. És eljött Montenuovo Nándor herceg, Putnoky Móric, szegény Fáy Laci, Huszár Elemér, Szent-Ivány Farkas és még nagyon sok előkelőség.

EGY ÉLET HORS D'OEUVRE-JE.

Leültem a kézirat mellé és tüzetesen végig-olvastam az egészet. Tünődtem: vajjon érdekes-e? Aki sok év mulva olvassa, tanul-e belőle valamit? Nem volt-e hiábavaló, fáradságos munka? És ahogy lapozgatom a gépírásos papírosokat, rájövök arra, hogy sok minden hiányzik belőle. Sok minden, ami nem érdemel külön fejezetet, de megemlítésre azért érdemes. Tésztának kevés, de mazsolának elég. Vagy mondjuk olyan, mint az igazi francia hors d'oeuvre. Apró esetek, élmények, megfigyelések, kis történések, amelyeket kronológikus sorrend nélkül úgy, ahogy eszembe jutnak, minden különösebb igény nélkül közlök.

Tessék csipegetni belőle.

*

Berzeviczy György egykori Nemzeti Kaszinó tag, híres vivőr, nagybirtokos, az európai szalonok ismert alakja egyszer halálosan beleszeretett Oteróba a szénfekete hajú táncosnőbe. Oteró leg-tökéletesebb tánca a La Paloma volt, az a zene, amelynek hangjai mellett Miksa császárt Mexikóban kivégezték. Berzeviczy Pesten találkozott Oteróval akivel Karlsbadba utazott. Az útra magával vitte apámat és a bandát és a gyorsvonaton a zenekar Pesttől Karlsbadig muzsikált.

Igy »főztek« azelőtt Magyarországon.

Egyszer apám a Fiume kávéház ablakában megpillantott egy urat, aki éppen reggelizett. Az úr, akinek az arca ismerős volt, barátságosan intgetett. Apám bement hozzá a kávéházba. Pillanatok alatt kiderült, hogy az illető Karagyorgyevics Péter volt, aki az Obrenovicsok uralma idején a Kamarilla királyjelöltjeként szerepelt. Karagyorgyevics Péter figyelmeztette apámat, hogy senkinek ne szóljon arról, hogy találkozott vele. Fölös kérelem volt; apám még azt se mondta el soha, amire megkérték. Pár nappal később puccs tört ki Szerbiában és Péter ült a trónra.

★

Megrendítő élményem volt a következő:

A 9-es huszárok Győrszabadhelyen állomásoztak. Egy napon parancs érkezett, mely az ezredet Ratkesburgba helyezte át. A huszárok búcsúestét rendeztek, amelyre engem hívtak meg muzsikálni. Csupa szép szál férfi, napbarnított arca, kemény, tiszta tekintet... Ugy elérzékenyültek afölött, hogy Magyarországot el kell hagyniok, hogy mindegyik zokogott.

Mit tehettem egyebet? Én is sírtam.

★

Nem lenne teljes az életem, ha még a lóversenyről nem beszélnék egy keveset. Csodálatos tarka, színes világ az. Mikor legutóbb beteg lettem s akik szeretnek már egy kicsit búcsúzkodtak is tőlem, háziorvosom Surányi dr. úr, a művészvilág népszerű Suri bácsija, két élvezettől tiltott el. Az egyik a cigaretta, a másik a lóverseny.

A cigarettát eldobtam. Lóversenyre ma is járok.

Külön könyvet lehetne írni lóversenyélményeimről. Ó, Istenem, mi mindent tapasztaltam a zöld gyep világában. Ismertem zsokét, aki édesanyjának hamis tippet adott és a szegény öreg asszony olyan lóra tette fel a pénzét, amelyet éppen a fia vert meg küzdelem után rövid fejhosszal. Nyertem, vesztettem az életben; szép volt.

★

Egyszer már a lovak körbejártak a jártatóban, amikor az egyik lovas felém fordulva ezt a nótát fütyülte:

»Messze a nagy erdön«.

Ebből tudtam meg, hogy a *Távol* nevű paripa fog nyerni.

★

Később pedig ezt dudolta:

»Az a sárga rigófészek«.

Szaladtam megtenni a *Sárgarigót*.

★

A visszaemlékezés megszépítő messzeségében persze mindig csak a jóemlékek jutnak az embernek az eszébe. Jól van megszerkesztve az emberi agyvelő. A kellemetlent, a rosszat kidobja, a jó megmarad. De egy emlékre, amit szégyeltem és egy kicsit még ma is szégyelek, itt most visszatérek.

Egyszer nagyon sokat vesztettem a bukmékerekénél és a határnapon nem tudtam rendezni az adósságomat. Egy heti haladékot kértem, amit a könyves nagylelkűen megadott. Ugyanakkor szóltam, nem szeretném, ha tudná valaki, hogy tartozom. Rendben van, mondta a bukméker.

Igen ám, de azon a héten a Lovaregylet felkérte a listákat a bukméker irodákból. Csekonics Gyula volt az elnök. Egyik este jellegzetes járásával belépett a Tó-terrasszra, ahol éppen muzsikáltam. Amikor elhaladt mellettem, odaszólt hozzám nagyon halkán, de én minden szavát értettem:

— Miért nem fizetsz a bukmékernek?

Ha ez a jelenet éjjel eszembejut, reggelig nem tudok elaludni.

*

Volt két lovam, Rejtély és Bonyodalom, ezek sok örömet szereztek. A harmadik lovam Deli reggel mindent megvert a munkában, délután soha nem nyert.

Egyszer nagyon bíztam Rejtélyben, de ez a kedves ló akkor éppen kikapott, mégpedig Festetich Tasiló herceg Berninájától. A főméltóságú úr nem volt kinn a versenyen, csak a legközelebbi napon. Tiszteletteljesen kalaplevéve üdvözöltem, mire megállt és magához intett.

— Nagyon sajnálom, kedves Béla, hogy a maga lovát megverte Bernina. Ha tudom, hogy nyerőeséllyel indul a ló, nem is indítottam volna az enyémet.

Ilyen úr volt Festetich Tasiló herceg.

Amikor másodjok amerikai útamról hazatértem egy délután a Metropol terraszán ültem. Egyszerre megjelent ott a Nemzeti Kaszinó egyik boyfiúja és hozta Festetich György üzenetét, jelenjek meg másnap a palotában.

A jelzett időben pontosan ott voltam.

— Hogy van kedves Béla? — kérdezte.

Aztán többször egymásután ugyanezt kérdezte. Közölte, hogy atyja sokat érdeklődött ró-

lam. Annyiszor elkérdezgette tőlem, hogy nincs-e valamire szükségem, hogy a végén rájöttem az igazságra: Tasiló herceg megbízta György grófort tudakolja meg nem szűkölködöm-e, hogy rendelkezésemre állhasson.

Ugy elérzékenyedtem, hogy könnyekre fakadtam.

— Gróf úr, van autóm, pénzem, mindenem. De nagyon hálásan köszönöm a kedvességüket, a segíteni akarásukat.

*

Nagy társasággal mentem fel egyszer a bécsi mitingre. Estére az egész társaságnak nem volt összesen 5 koronája. Kértem száz koronát kölcsön, abból vacsoráztunk. Reggel pedig elmentem a Columbiához, amely a lemezeimet kiadta s kértem kétezer korona előleget. Délben találkoztam Szigethy Győzővel, aki akkor a Magyar Turf segédszerkesztője volt. Kitűnő szakértő, remekül informált sportember és nagy jóakaróm. Elpanaszoltam, hogy milyen sok pénzt vesztettem előző napon.

— Nem baj kis Béla — vigasztalt — holnap minden pénzt visszanyerhet.

— Hogyan és mivel?

— Hát először is szerez magának egy partnert.

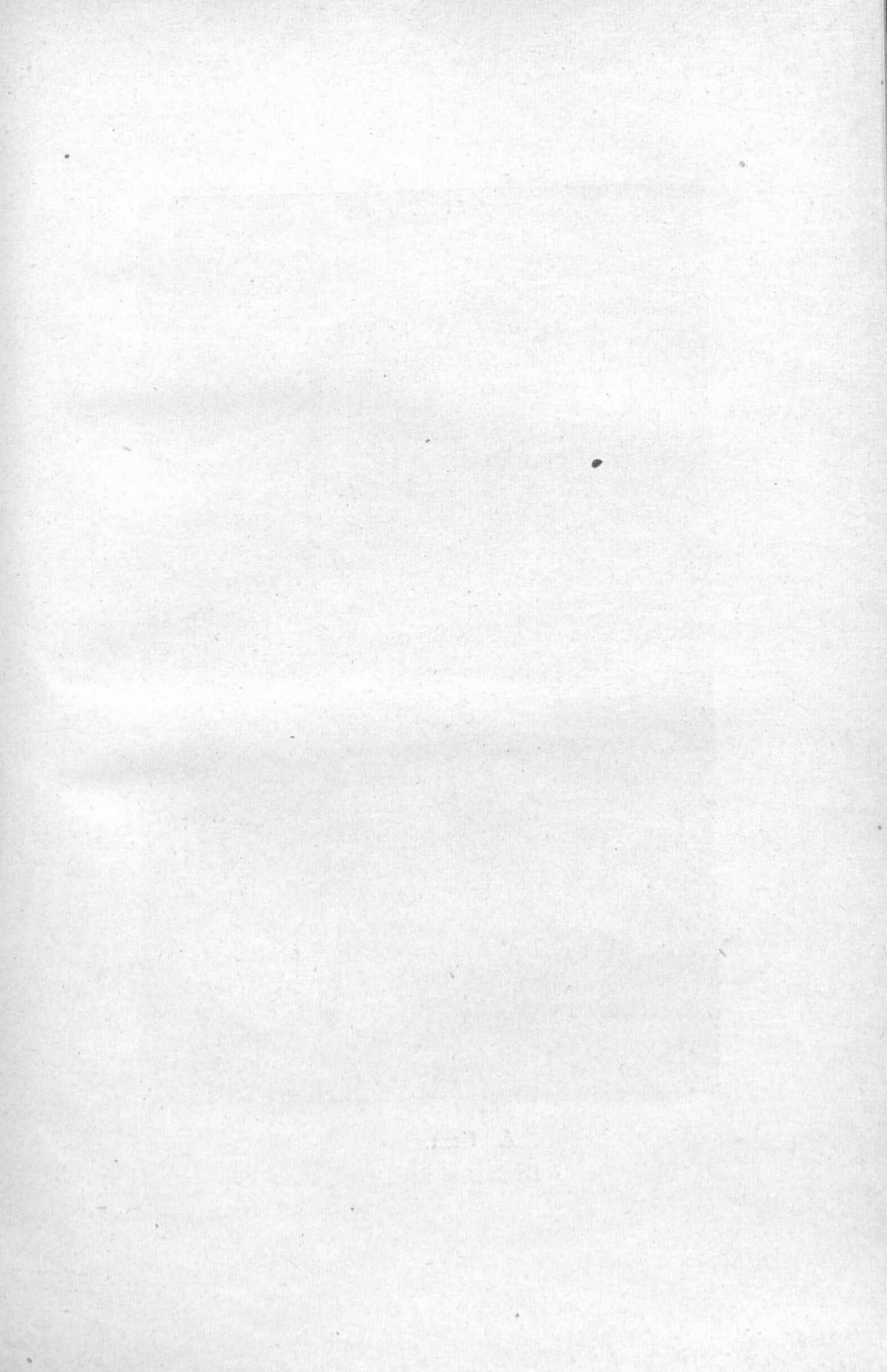
— Csak nem Partnerin nyer?

— De bizony. Aztán eljár vele egy rezgőcsárdást.

— Tehát a Rezgő?!

Szigethy bólintott.

— Ugy van. Aztán pedig eljátssza neki azt a nótát, amely úgy kezdődik: »Nem forog a, nem forog a«...

A fiam.
Berkes Bandi.

A fiam.
néhai ifj. Berkes Béla.

— Szóval a Szélmalom?

Mind a három ló nyert. Partnerin is, a Rezgő is és a Szélmalom is.

»Kinyertem« a nyaralási költségeket.

★

A főúri világban sok kitűnő muzsikus akadt. Révai Simon gróf briliáns nagybögös volt, Waldeck Frigyes gróf és Szapáry Pál gróf pedig cimbalmoztak. Inkey Pál báró remekül tárogatózott. Blaskovich Bertus »Le lac« címen szép zeneszámot írt. Azt már említettem, hogy gróf Bánffy Miklós a szerzője a »Valse Bánffy«-nak és gróf Andrássy Gyuláné írta a »Krasznahorka büszke vára« című nótát. Báró Bánffy Miklós csinálta a »Kék nefelejts«-et. A fiatal Révay István gróf szépen hegedül. Nemcsak jól hegedül, de sok cigány dicsőségére szolgálna, ha úgy formába tudná önteni a nótát, ahogy tőlem tanulta. Egyetlen hibája van csak és pedig az, hogy túl szerény.

★

Egy régi élmény.

Egy órás záróra volt a Nemzeti Kaszinóban a békebeli világháború alatt. Kisebb mulatságot rendeztek az urak, ahogy akkoriban nevezték ricsajt, egyébként erről a szóról keresztelte el Apponyi Antal gróf híres lovát, a Ricsajt. Egy órakor le akartam tenni a hangszert, de Pallavicini örgróf még kívánt egy nótát és ezért talán öt perccel átléptük a zárórát.

Másnap a Kaszinó akkori igazgatója, gróf Szapáry József kegyelmes úr, akit az urak »Exi«-nek neveztek, kitiltott a Nemzeti Kaszinó területéről. Módfelett bántott a dolog, apám pedig

halálosan röstelte az ügyet. Másnap Pallavicini György áthívatott a Kaszinóba, de én szabadkoztam, nem mehetek, mert kitiltottak.

— Nem azt kérdeztem — mondotta Pallavicini — hogy ki van-e tiltva, hanem jöjjön át.

Összeült a »vészbíróság«, amely sorsomról dönt. Ott volt Batthyány Elemér, Csekonics Gyula, Sigray Antal, Pallaavicini György s még néhányan. Komoly képpel ültek össze az egyik kabinban, de rögtön láttam, hogy alig tudják elrejteni mosolygásukat. Valóban »felmentettek.«

Ez volt az az eset, amikor huszonnégy óráig diszkvalifikálva voltam a Nemzeti Kaszinóban.

★

1938. április 17-én Pallavicini György örgróf cikket írt az Esti Kurir-ba. Ebben a többi között a következőket írta:

»Tünődésem során a kitünő cigányprimás Berkes Béla jutott eszembe. Szerintem a sok jó cigánymuzsikus között ő a legjobb.«

★

Fráter Lórándot a nagyszerű nótáskapitányt kihozattam Amerikába. Ez a különös és érdekes férfiú, aki a magyar nótairodalmat olyan kincsekkel gazdagította, amilyen a »Tele van a város«, »Őszi rózsa, fehér őszi rózsa«, »Száz szál gyertya« nagyon rosszul érezte magát Amerikában. A lüktető tempóhoz, amely nem enged elábrándozni, a rettenetes munkairamhoz, amely nem tűr halasztást, nem tudott hozzáidomulni.

Olyan volt mint a magyar mezei virág, amely az idegen talajban elsenyved, elpusztul.

Hamarosan haza is jött.

★

Amikor másodszor jártam Amerikában, az utánam érkező bandát internálták Ellis Islandon. Háromszor repültem Washingtonba, amíg el tudtam intézni, hogy a társaság Amerika földjére lépjen. Akkoriban az amerikai zenészszervezet már dühösen dolgozott a külföldi munkavállalók ellen. Kik voltak a leghevesebb ellenségeim? A kinn élő magyarok. Hamis adatokkal teleszórt feljelentéseket gyártottak ellenem. Brillíánscepészettel és adócsalással vádoltak.

Az Európa óceánjárón muzsikáltam. Tizenkétszer tettem meg az utat a két földrész között. Később a Brémenre Bandi fiamat szerződtették. Nem az apai elfogultság mondatja velem, hogy kitűnő zenész a fiú, nagy jövő elé néz.

Többször megtörtént, hogy a Brémen s az Európa találkoztak a tengeren. Volt úgy, hogy olyan közel voltunk egymáshoz, mint az Erzsébet-körut és mondjuk a Krisztina-körut.

Furcsa volt. Én is muzsikáltam. Ő is. De ilyenkor mindig egymásra gondoltunk.

*

Tudom, hogy ezek már az alkonyi évek. Kicsit már elfáradtam. Ha megöregszik a férfi, már a vágyai is fakóbbak. Sok mindennel kibékültem, már nem akarom meghódítani a világot.

Már csak azt szeretném, ha a világ ifjúsága nem gyilkolná egymást s újra szabadok lennének a határok. Jó lenne, ha mindazok, akik most odakünn ágyúk tüzébe néznek és repülő-támadások elől hasravágódnak, vagy éppen rohamra indulnak, már mind-mind itthon lennének.

S jó lenne még egyszer — úgy mint régen — délben a Meisel és Schádennél ebédelni Bécsben,

utána pedig a Freudenauba kikocsizni. Szeretnék még egyszer a feleségemmel együtt elmenni azokra a Bécs-környéki kegyhelyekre, ahol valamikor szüleim imádkoztak értem. Egy percre még gondolok Laosra, a nagyapámra és szüleimre... És, ha mégsem érem meg a szép világot, amelyre úgy áhítozom, majd megéri a fiam és úgy is jó lesz.

Vége.

